

Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту

Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему

**«Капітал підприємства: формування та ефективність
використання (на матеріалах ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»)»**

Виконала: здобувач першого рівня вищої
освіти, групи 5 ЕП

Спеціальності 076 «Підприємництво,
торгівля та біржова діяльність»

Винокурова М.В.

Керівник: Валявський С.М.

Рецензент: Степаненко Н. Ф.

Полтава – 2021 рік

Консультанти:

з кафедри економіки, підприємництва та маркетингу
(охорона праці)

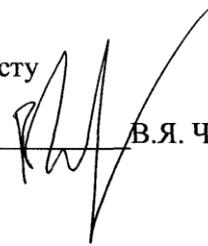
07 . 06 .2021 Биба В.В.

Здобувач 14 . 06 .2021 Винокурова М.В.

Керівник роботи 18 . 06 .2021 Валявський С.М.

Нормоконтроль 18 . 06 .2021 Валявський С.М.

Допустити до захисту

Завідувачка кафедри 18 06 .2021 (В.Я. Чевганова)

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту

Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу

ступінь вищої освіти «бакалавр»

Напрямок підготовки _____

(шифр і назва)

Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки, підприємництва
та маркетингу

В.Я. Чевганова

“ 3 ” 03 2021 року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Винокурова Маргарита Вячеславівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Капітал підприємства: формування та ефективність використання (на матеріалах ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»»)

керівник роботи Валявський С.М., к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “ 03 ” 03 2021 року № 152/03

2. Строк подання здобувачем роботи 14.06.2021 р.

3. Вихідні дані до роботи Законодавство України, навчальна, наукова, довідкова та методична література, фахові періодичні видання, інформаційні ресурси, установчі документи підприємства, фінансова, оперативна та статистична звітність підприємства

4. Зміст випускної кваліфікаційної роботи бакалавра (перелік питань, які потрібно розробити) Вступ. Р.1. Формування акційного капіталу підприємства та його роль у розвитку підприємства. Р.2. Організаційно-економічний аналіз діяльності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво». Р.3. Формування програм стратегічного розвитку акційного капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво». Висновки та пропозиції

5. Перелік графічного матеріалу:

Ілюстративний матеріал у кількості 20 аркушів представлений у Додатку

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Охорона праці	Биба В.В., к.т.н., доцент	21.05.21 <i>ВВ</i>	7.06.21 <i>ВВ</i>

7. Дата видачі завдання 26.04.2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретична частина	26/04–09/05	30%
2	Аналітична частина	10/05–23/05	60%
3	Проектна частина	24/05–06/06	88%
4	Виготовлення ілюстративного матеріалу, перевірка на плагіат	07/06–13/06	95%
5	Рецензування та підготовка до захисту	14/06–20/06	100%
6	Захист випускної роботи бакалавра	22/06–27/06	+

Здобувач

Винокурова М.В.
(підпис)

Винокурова М.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

Валявський С.М.
(підпис)

Валявський С.М.
(прізвище та ініціали)

Примітки:

- Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломного проекту (роботи) і контролю за ходом роботи з боку кафедри (циклової комісії) і декана факультету (завідувача відділення).
- Розробляється керівником дипломного проекту (роботи). Видається кафедрою (цикловою комісією).
- Формат бланка А4 (210 × 297 мм), 2 сторінки.

РЕФЕРАТ

Винокурова М.В. Капітал підприємства: формування та ефективність використання (на матеріалах ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»). Машинопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого рівня вищої освіти зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». – Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2021.

Робота містить 140 сторінок, 23 таблиці, 30 рисунків, список використаних джерел складає 75 найменувань та 4 додатки.

Об'єктом дослідження є господарська діяльність ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»).

Мета роботи – дослідження теоретичних аспектів формування та використання капіталу підприємства, економічної сутності категорії «капітал підприємства», його складу, структури та джерел формування, визначення показників формування та ефективності використання капіталу підприємства і на цій основі розроблена програма ефективного використання капіталу. У роботі проведено аналіз організаційно-правових основ діяльності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво», основних економіко-фінансових показників його господарської діяльності. Виділені основні та допоміжні показники в системі дослідження ефективності використання капіталу.

У роботі розкриті економічна сутність сутність категорії «капітал підприємства», його склад, структура та джерела формування, проведено оцінювання ефективності формування та використання капіталу ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за 2017-2019 рр., визначена доцільність та ефективність залучення джерел фінансування програми формування та використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Одержані результати можуть бути використані у практичній діяльності ПрАТ «Фірма Полтавпиво».

Ключові слова: капітал підприємства, види капіталу, власний капітал, позиковий капітал, структура капіталу, вартість капіталу, ефективність використання капіталу, оптимізація структури капіталу, рентабельність власного капіталу.

ABSTRACT

Vinokurova MV Enterprise capital: formation and efficiency of use (on the materials of PJSC "Firm" Poltavpivo"). Typescript. Qualification work for obtaining the first level of higher education in the specialty 076 "Entrepreneurship, trade and exchange activities". – Poltava: National University "Poltava Polytechnic named after Yuri Kondratyuk", Poltava, 2021.

The work contains 140 pages, 23 tables, 30 figures, the list of used sources is 75 titles and 4 appendices.

The object of the study is the economic activity of PJSC "Firm "Poltavpivo ".

The purpose of the work is to study the theoretical aspects of the formation and use of enterprise capital, the economic essence of the category "enterprise capital", its composition, structure and sources of formation, determination of indicators of formation and efficiency of enterprise capital and based on this program. The analysis of organizational and legal bases of activity of PJSC Poltavpivo Firm, the basic economic and financial indicators of its economic activity is carried out in the work. The main and auxiliary indicators in the system of research of efficiency of use of the capital are allocated.

The economic essence of the category "enterprise capital", its composition, structure and sources of formation are revealed, the efficiency of formation and use of capital of PJSC "Firm Poltavpivo" for 2017-2019 is estimated, expediency and efficiency of attraction of sources of financing of the program of formation and use is defined. capital of PJSC "Firm "Poltavpivo".

The obtained results can be used in the practical activities of PJSC "Firm Poltavpivo".

Key words: enterprise capital, types of capital, equity, loan capital, capital structure, cost of capital, efficiency of capital use, optimization of capital structure, return on equity.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні аспекти формування та використання капіталу підприємств.....	11
1.1. Економічна сутність категорії «капітал підприємства»... 11	
1.2. Склад, структура капіталу та джерела його формування	26
1.3. Показники формування та ефективності використання капіталу підприємства.....	39
Розділ 2. Організаційно-економічний аналіз діяльності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».....	52
2.1. Оцінка стану, визначення проблем та перспектив розвитку пивоварної промисловості	52
2.2. Організаційно-правові основи функціонування ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».....	60
2.3. Аналіз основних економічних та фінансових показників діяльності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».....	68
2.4. Стан охорони праці в ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».....	80
Розділ 3. Формування програми ефективного використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» та удосконалення механізму управління ним.....	91
3.1. Оцінювання ефективності формування та використання капіталу ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за 2017-2019 рр.....	91
3.2. Розробка програми формування та використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».....	96

3.3. Оцінка доцільності та ефективності залучення джерел фінансування програми формування та використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».....	104
Висновки.....	122
Глосарій.....	126
Список використаних джерел.....	135
Додаток А. Бухгалтерська і статистична звітність за 2017 рік.....	141
Додаток Б. Бухгалтерська і статистична звітність за 2018 рік.....	157
Додаток В. Бухгалтерська і статистична звітність за 2019 рік.....	173
Додаток Г. Ілюстративний матеріал.....	189

ВСТУП

Впровадження в економіку країни ринкових методів господарювання потребує від підприємств підвищення ефективності їх діяльності, яка визначає здатність підприємств до фінансового виживання.

Підприємство є структуроутворюючим елементом сучасної ринкової економіки. Будь-яка організація, що веде виробничу чи іншу комерційну діяльність повинна мати визначений капітал, що представляє собою сукупність матеріальних цінностей і коштів, фінансових вкладень і витрат на придбання прав і привілеїв, необхідних для здійснення його господарської діяльності. Він є базою створення і розвитку підприємства й у процесі функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу. Капітал посідає одне з головних місць в системі соціально-економічних та політичних відносин суспільства.

Особливої уваги заслуговують питання формування та ефективного використання капіталу підприємства як основного осередку економічної системи, в процесі функціонування якого здійснюється процес кругообігу капіталу: його залучення, розміщення та використання. Управління капіталом на підприємстві, вибір найкращих форм його організації з урахуванням умов і особливостей здійснення його господарської діяльності на сьогодні є особливо актуальним, оскільки його успішне вирішення дозволить підприємствам підвищити свою прибутковість, мінімізувати витрати на залучення фінансових ресурсів, забезпечити відповідний рівень економічної стійкості, а також розробити загальні можливі напрями підвищення ефективності діяльності підприємств в цілому.

Метою виконання кваліфікаційної роботи бакалавра є дослідження теоретичних аспектів формування та використання капіталу підприємства, економічної сутності категорії «капітал підприємства», його складу, структури та джерел формування, визначення показників формування та ефективності використання капіталу підприємства і на цій основі розробка програми

ефективного використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» та удосконалення механізму управління ним.

Об'єктом дослідження даної кваліфікаційної роботи бакалавра є ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Предметом дослідження кваліфікаційної роботи бакалавра є теоретичні, методичні та практичні аспекти формування та використання капіталу підприємства ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

При написанні роботи використовувалися такі методи дослідження як статистичні методи дослідження, а також загальноприйняті у економічному дослідженні методи аналізу, порівняння, групування тощо.

Відповідно до поставленої мети у роботі потрібно вирішити наступні завдання:

- дослідити теоретичні аспекти формування та використання капіталу підприємств, економічну сутність категорії «капітал підприємства»
- визначити склад, структуру та джерела формування капіталу
- охарактеризувати систему показників ефективності використання капіталу підприємства
- охарактеризувати виробничо-господарську діяльність підприємства;
- здійснити аналіз складу та динаміки доходів підприємства;
- оцінити ефективність формування та використання капіталу ПрАТ «Фірма Полтавпиво»;
- розробити програму формування та використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»;
- оцінити доцільність та ефективність залучення джерел фінансування програми формування та використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Інформаційну базу дослідження склали відповідні законодавчі та нормативні документи, офіційні статистичні матеріали, літературні джерела, дані бухгалтерського фінансового обліку, фінансова та статистична звітності підприємства.

До основних методів дослідження слід віднести діалектичний та структурно-функціональний методи, а також системне, комплексне дослідження, опрацювання і використання інформації фінансового характеру. При проведенні дослідження також використовувались методи та прийоми економічного і фінансового аналізу. Результати проведеного дослідження мають практичне застосування та можуть бути використані на досліджуваному підприємстві, а також на інших підприємствах України.

Результати проведеного дослідження мають практичне застосування та можуть бути використані на досліджуваному підприємстві, а також на інших підприємствах України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність категорії «капітал підприємства»

Наріжним критерієм, котрий визначає рівень розвитку підприємства та масштаби його діяльності, є достатній за обсягом, прийнятний за складом та вартістю капітал.

Капітал є однією із визначальних категорій ринкової економіки, прямим або непрямим об'єктом досліджень практично всіх шкіл економічної теорії. Смысловий зміст цього поняття диференціювався у процесі економічного і наукового розвитку інституціональних основ суспільних формацій [7]. Еволюція категорії «капітал» у працях вчених-економістів наведена в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Еволюція поняття «капітал» у працях вчених-економістів

Автор	Трактування категорії «капітал»
А. Сміт та Д. Рикардо	Засіб виробництва [66]
Ж. Б. Сей	Один із факторів, який приносить його власнику прибуток [37]
К. Маркс	Вартість, що приносить додану вартість [53]
І.Фішер	Будь-яке благо, що приносить дохід своєму власнику, незалежно від сфери застосування [6]
Дж. С. Мілль	Попередньо нагромаджений запас продуктів минулої праці [40]
М.Туган-Барановський	Це ті чи інші речі, які через певні суспільні умови набувають здатність зростати в своїй вартості, таким чином, давати постійний дохід тому, кому вони належать [87]

Розглядаючи економічну сутність капіталу підприємства, доцільно розглянути та систематизувати його трактування за різними авторськими підходами (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Підходи до трактування сутності поняття «капітал» [15. 24. 30. 37. 47]

Автор	Визначення поняття
Балабанов І.Т.	Капітал – це частина фінансових ресурсів. Капітал – це гроші, випущені в обіг, і доходи, що вони приносять від цього обігу
Бідник О.І.	Капітал визначається як власність, що належить фізичним або юридичним особам у даний момент і чітко відокремлена від доходу, отриманого від цієї власності протягом певного періоду.
Біла О.Г.	Капітал підприємства – сукупні грошові ресурси, що використовуються на підприємстві, авансований у господарську діяльність капітал власний, позичений і залучений у сукупності.
Білоліпецький В.Г.	Капітал – частина фінансових ресурсів, задіяних підприємством в оборот, і доходи, що вони приносять від цього капіталу.
Бланк І.А.	Капітал – загальна вартість засобів у грошовій, матеріальній та нематеріальних формах, інвестований у формування його активів.
Брігхем Є.Ф.	Капітал – необхідний фактор виробництва, він включає компоненти боргу, нерозподілений прибуток, привілейовані акції та звичайні акції.
Катан Л.І.	Капітал – це накопичений шляхом збереження запас благ у формі грошових коштів і капітальних товарів, що залучаються його власниками в економічний процес як інвестований ресурс і фактор виробництва з метою отримання доходу, функціонування яких в економічній системі.
Клименко С.М.	Капітал – це сукупність матеріальних цінностей і коштів, фінансових вкладень і витрат на придбання прав і привілеїв, необхідних для здійснення його господарської діяльності.
Крамаренко Г.О., Чорна О.Е.	Капітал – це фінансові ресурси підприємства, необхідні для організації його господарської діяльності і використуванні в господарському обороті для одержання доходів і прибутку.
Моїсеев С.В.	Капітал – це фінансові кошти підприємства, відображенні в пасиві його бухгалтерського обліку. При цьому фінансовий капітал поділяється на власних, тобто сформований за рахунок власних джерел фінансових ресурсів, і позиковий, формування якого здійснюється за рахунок позикових фінансових джерел.
Опарін В.М.	Капітал – це сума коштів, спрямованих в основні засоби та обігові кошти підприємства.
Поддєрьогін А.М.	Капітал – це кошти, якими володіє підприємство для здійснення своєї діяльності з метою отримання прибутку.
Подольська В.О.	Капітал – це вартість, яка в процесі виробництва дає нову додану вартість, тобто само зростає.
Селезньов В.В.	Капітал – є взаємозростаючою вартістю, виступає у вигляді певної суми грошей, що витрачаються на засоби виробництва і на заробітну плату робітникам, а потім при продажі виготовленого товару знову перетворюються на гроші, але вже в більшій кількості.

Автори по-різному підходять до визначення економічної суті цієї категорії, значно звужуючи для себе проблему, що залежить від поставленої мети дослідження. Існує декілька основних підходів стосовно визначення економічної суті капіталу: капітал як фінансові ресурси у грошовій формі; капітал як майно підприємства, сукупність ресурсів та засобів, вкладення в активи підприємства; капітал як запас економічних благ, багатство.

Перший напрям – капітал як фінансові ресурси у грошовій формі (А.А. Чухно, Л.М. Гаєвська, О.С. Рибак, А.Б. Гончарова, О.С. Бородкіна, О.М. Петрук). Тобто, вихідною і загальною формою капіталу є грошова. Гроші перетворюються в капітал, коли накопичення їх дає змогу купити засоби виробництва та робочу силу, поєднати їх у процесі виробництва.

Самозростання капіталу відбувається в процесі кругообігу капіталу, оскільки капітал – це рух, процес кругообігу, який проходить різні стадії та набуває різних форм [44], зокрема, використовуються в процесі виробництва, його обслуговування і є джерелом та засобом отримання прибутку [7].

Другий напрям – капітал як майно підприємства, сукупність ресурсів та засобів, вкладення в активи підприємства. До представників цього напрямку можна віднести таких авторів, як В.З. Потій, П.В. Круш, В.І. Подвігіна та О.В. Клименко, Е.Б. Тютюкіна, В.В. Краснова, Б.О. Жнякін, І.В. Зятковський, О.С. Бородкін та О.М. Петрук.

Із погляду підприємця (тобто на макроекономічному рівні), капітал є сумою вартісної оцінки майна і коштів підприємця, які він може використати на господарські потреби.

Функціонування капіталу на мікроекономічному рівні характеризується процесом його індивідуального кругообігу, тобто капітал будь-якого суб'єкта господарювання складається з трьох частин; засоби виробництва, готова продукція та гроші.

Капітал є базою створення і розвитку підприємства. У процесі функціонування підприємства капітал забезпечує інтереси держави, власників і працівників. Він є основним джерелом добробуту його власників як у

початковому, так і у майбутніх періодах. Будь-яке підприємство веде виробничу або іншу комерційну діяльність, мусить мати відповідний капітал як сукупність матеріальних цінностей, грошових коштів, фінансових вкладень і витрат на придбання прав і привілеїв, необхідних для здійснення його господарської діяльності.

Капітал підприємства також є головним вимірником його ринкової вартості. У цій ролі виступає насамперед власний капітал підприємства, що визначається обсягом його чистих активів і одночасно обсягом залучених коштів, які сприяють одержанню додаткового доходу [41].

Інші представники цього підходу стверджують, що капітал, з одного боку, це сукупність ресурсів, яка володіє потенціалом приносити економічні вигоди, а з іншого – це виробничі відносини (основний та оборотний капітал) і відносини власності (власний та залучений капітал).

Основний капітал переноситься на кінцевий продукт (відтворюється в ньому) частинами протягом тривалого строку за допомогою механізму амортизації. До основного капіталу відноситься та частина капіталу, яка авансується для придбання засобів праці: основних засобів (машин, обладнання, споруд, будівель, транспортних засобів тощо), нематеріальних активів, довгострокових фінансових інвестицій, довгострокової дебіторської заборгованості, відстрочених податкових активів та інших необоротних активів.

Оборотний капітал на відміну від основного повністю переноситься на кінцевий продукт протягом одного виробничого циклу, в кінці якого повністю відтворюється в цьому продукті. До оборотного капіталу відноситься капітал, який авансується на купівлю предметів праці (сировини, палива, напівфабрикатів тощо) та робочої сили.

З точки зору відносини власності власний капітал – це власні джерела фінансування підприємства, які внесені його засновниками (учасниками), або суми реінвестованого чистого прибутку, нагромаджені протягом строку існування підприємства. На момент створення підприємства його початковий

капітал втілений у активах, інвестованих засновниками (учасниками), і оцінюється вартістю майна підприємства. У процесі господарської діяльності у підприємства виникає заборгованість (зобов'язання). Власний капітал підприємства є часткою в активах підприємства, яка залишається після відрахування його зобов'язань. Власний капітал включає засоби власників або учасників у вигляді статутного капіталу, пайового капіталу, додаткового капіталу, нерозподіленого прибутку, резервного капіталу та вилученого капіталу [21].

Ще одним представником другого підходу до визначення суті капіталу можна вважати Е.Б. Тютюкіну, яка вважає, що капітал організації представляє собою сукупність засобів, якими вона володіє для здійснення своєї діяльності. Капітал формується постійно в процесі всієї діяльності організації. Створений спочатку як стартовий капітал, у процесі функціонування організації він не залишається сталим. Залежно від результатів діяльності величина капіталу збільшується або зменшується, а сам він може видозмінюватися.

На стадії заснування організації основним джерелом капіталу є власний капітал у вигляді статутного капіталу та цільового фінансування. Але може залучатися й позичковий капітал.

Статутний капітал – це сума коштів засновників для забезпечення статутної діяльності. На державних (унітарних) підприємствах статутним капіталом є вартість майна, закріпленого державою за підприємством на правах господарського відання чи оперативного управління, в акціонерних товариствах – номінальна вартість усіх видів акцій, в інших товариствах – сума паїв власників тощо.

Цільове фінансування – це кошти бюджетів усіх рівнів, а також благодійні пожертвування (в тому числі ті, що передаються за договором дарування) від юридичних та фізичних осіб.

Позичковим капіталом є короткострокові та довгострокові кредити і позики, а також лізинг.

У процесі діяльності організації її капітал, як правило, збільшується. У цьому випадку джерелами фінансування (розширення) капіталу є власні, прирівняні до них, позичкові та залучені кошти.

Наявний капітал організація розміщує (вкладає) у різноманітні активи (споруди, обладнання, нематеріальні активи, товари, продукцію, цінні папери та інше), сукупна вартість яких дорівнює величині капіталу [34].

На думку В.В. Краснової і Б.О. Жнякіна, капітал – це створені підприємцем ресурси, використовувані для виробництва товарів і послуг. Тобто для того, щоб почати виробничу діяльність, підприємець мусить мати необхідну кількість грошей, придбати на ці гроші предмети й знаряддя праці та організувати рух засобів. Тільки в русі капітал, як авансована вартість, принесе велику вартість у формі доданої вартості після реалізації продукції, товарів, робіт чи послуг [20].

Представники другого підходу визначають капітал підприємства як його майно, сукупність ресурсів та засобів, що використовуються у виробничому процесі для отримання прибутку. Але у цих визначеннях не відображені такі сутнісні характеристики капіталу, як об'єкта купівлі-продажі, об'єкту власності і розпорядження тощо.

І.В. Зятковський стверджує, що капіталом вважається вкладення в активи, які перебувають у розпорядженні підприємства (товариства) і достатні для виконання господарської та фінансової діяльності й отримання прибутків.

Виходячи із власних інтересів і умов ринку інвестори – фізичні та юридичні особи сподіваються мати у своїй власності частину капіталу (активів) підприємств, який принесе їм очікувані доходи. Тому капітал слід вважати боргом підприємств (товариств) інвесторам і, відповідно, мірою його відповідальності перед ними.

На момент утворення підприємства (товариства) формується статутний капітал за рахунок вкладень у підприємство, які можуть складатися з вартості матеріальних цінностей, об'єктів права, фінансових активів та грошових коштів, які належать фізичним чи юридичним особам, або грошових коштів, отриманих акціонерними товариствами від продажу акцій акціонерами.

Вартістю отриманих активів підприємство володіє на правах власності або повного господарського відання.

На цьому етапі підприємства (товариство) ще не має зовнішньої заборгованості, тому його статутний капітал визначається відповідно до чинного законодавства власним капіталом, який дорівнює вартості активів [15].

Представники третього підходу до визначення суті капіталу (І.О. Бланк, Г.П. Ляшенко та А.Б. Гончаров) вважають, що капітал – це багатство (цінні папери, грошові засоби, матеріальне майно), що використовується для його власного збільшення.

Економічна сутність капіталу визначається такими його характеристиками:

- капітал підприємства є основним фактором виробництва;
- капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, що забезпечують дохід;
- капітал є головним джерелом формування добробуту його власників;
- капітал підприємства є головним виміром його ринкової вартості;
- динаміка капіталу підприємства є важливим барометром рівня ефективності його господарської діяльності.

Обґрунтування даних характеристик капіталу наведено на рисунку 1.1.

Під загальним поняттям «капітал підприємства» розуміють різні його види за найважливішими класифікаційними ознаками (за належністю підприємству, за цілями використання, за формами і об'єктом інвестування, за формами власності тощо) [22].

Представник цього напрямку І.О. Бланк, який приділяв значну увагу вивченню капіталу як економічної категорії, економічна сутність капіталу в узагальненому вигляді сформулював так: капітал представляє собою накопичений шляхом заощаджень запас економічних благ у формі коштів та реальних капітальних товарів, що залучається його власником до економічного процесу як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою

Рисунок 1.1 – Характеристика капіталу підприємства

отримання прибутку, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язано з факторами часу, ризику і ліквідності [4].

Підхід до визначення економічної суті капіталу деякими авторами можна віднести до декількох напрямів.

Наприклад, визначення капіталу А.Б. Гончаровим можна віднести до першого та третього підходів. На його думку, фінансові ресурси, призначені для розвитку виробничо-торгового процесу (купівля сировини, товарів і інших елементів виробництва), являють собою капітал у його грошовій формі. Тобто капітал – це частина фінансових ресурсів, це гроші, які випущені в обіг і

приносять прибутки від цього, це гроші, призначені для одержання прибутку, це багатство, що використовується для його власного зростання. Тільки вкладення капіталу в господарську діяльність, його інвестування створюють прибуток.

Структурно капітал складається з грошових фондів. У структуру капіталу входять кошти, вкладені в основні фонди, нематеріальні активи, оборотні фонди, фонди обігу [8].

Підхід таких авторів, як О.С. Бородкін та О.М. Петрук, можна віднести одразу до трьох напрямів. Вони вважають, що капітал представляє собою абстрактну суму коштів у грошовій формі, що надані їх власником або кредитором господарюючому суб'єкту з метою інвестування та характеризуються юридичними і часовими аспектами. Як сума фінансових зобов'язань підприємства перед власниками та кредиторами капітал відображається у пасиві балансу підприємства й утворює фінансово-економічний сегмент господарства. Уречевленням (еквівалентом) капіталу виступає майно підприємства, що представляє собою потенціал підприємства або конкретну форму використання капіталу.

Ці автори ототожнюють активи й капітал підприємства, стверджуючи, що це лише різні аспекти одного й того ж явища, оскільки про майно говорять як про капітал, необхідний для виробництва. З фінансової точки зору запаси майна (активи) означають очікування майбутніх надходжень коштів або використання фінансових ресурсів у минулому. Засоби підприємства – це обов'язкові майбутні витрати або джерела коштів у минулому. Виробничо-господарський сегмент окремого підприємства представляє собою його актив, тобто сукупність основних та оборотних засобів [40].

Розглянуті підходи є досить глибокими, але вони також не відображають усієї універсальності та багатоаспектності категорії «капітал» і не можуть дати їй повну та вичерпну характеристику, торкаючись лише окремих аспектів суті капіталу.

Функціонування капіталу підприємства у процесі його використання характеризується процесом його постійного кругообігу.

Кругообіг капіталу – це безперервний рух капіталу, у якому він послідовно перетворюється з однієї функціональної форми (грошової, виробничої, товарної) до іншої та повертається до вихідної форми. Починаючи виробництво, необхідно володіти певною грошовою сумою, тобто мати капітал у грошовій формі. Перша стадія кругообігу капіталу – закупівля ресурсів (сировини, матеріалів, машин, робочої сили). Друга стадія кругообігу капіталу – виробниче споживання засобів виробництва та робочої сили. Капітал змінює виробничу форму на товарну. На третій стадії кругообігу капіталу здійснюється продаж товару. Капітал змінює товарну форму на грошову [5].

Кругообіг капіталу представлений на рисунку 1.2.

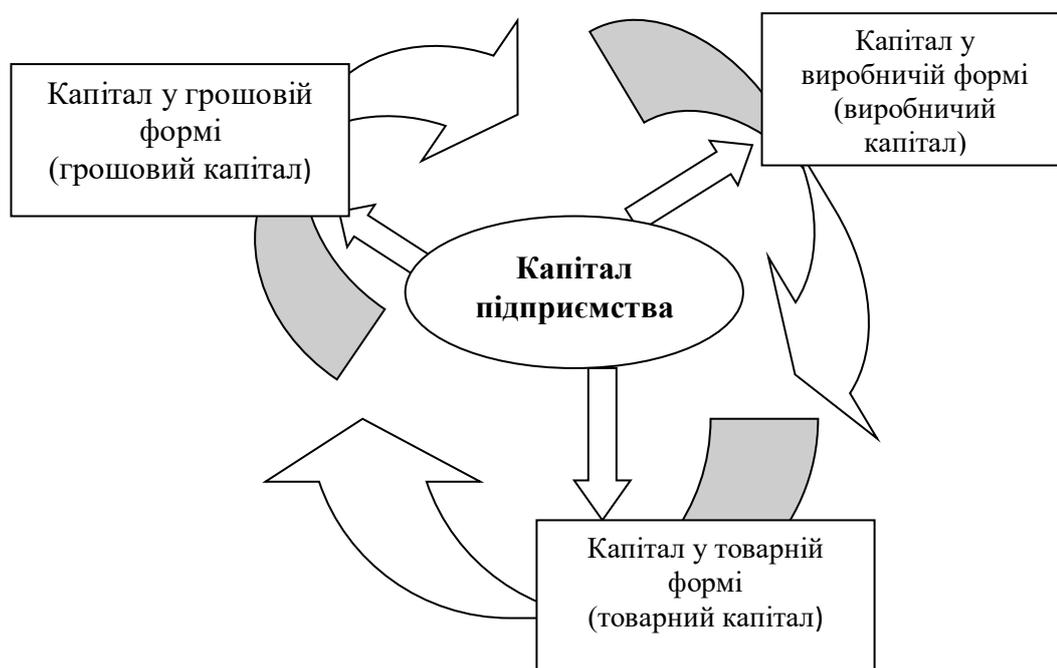

Рисунок 1.2 – Стадії кругообігу капіталу підприємства

Особливості кругообігу капіталу:

- величина грошового капіталу в кінці кругообігу більша, ніж на початку;

– рух капіталу не обмежується одним оборотом, підприємець знову й знову пускає в хід свій капітал, унаслідок цього форма кругообігу капіталу набирає вигляд спіралі;

– капітал підприємства повинен одночасно знаходитися в трьох формах: грошовій, виробничій, товарній; можливість успішної діяльності підприємства полягає у безперервній зміні капіталом своїх форм.

Під поняттям «капітал підприємства» сьогодні розуміють різні його види, які характеризуються десятками термінів. Найбільш повну класифікацію видів капіталу запропоновано І.О.Бланком [4] і наведено на рисунку 1.3.

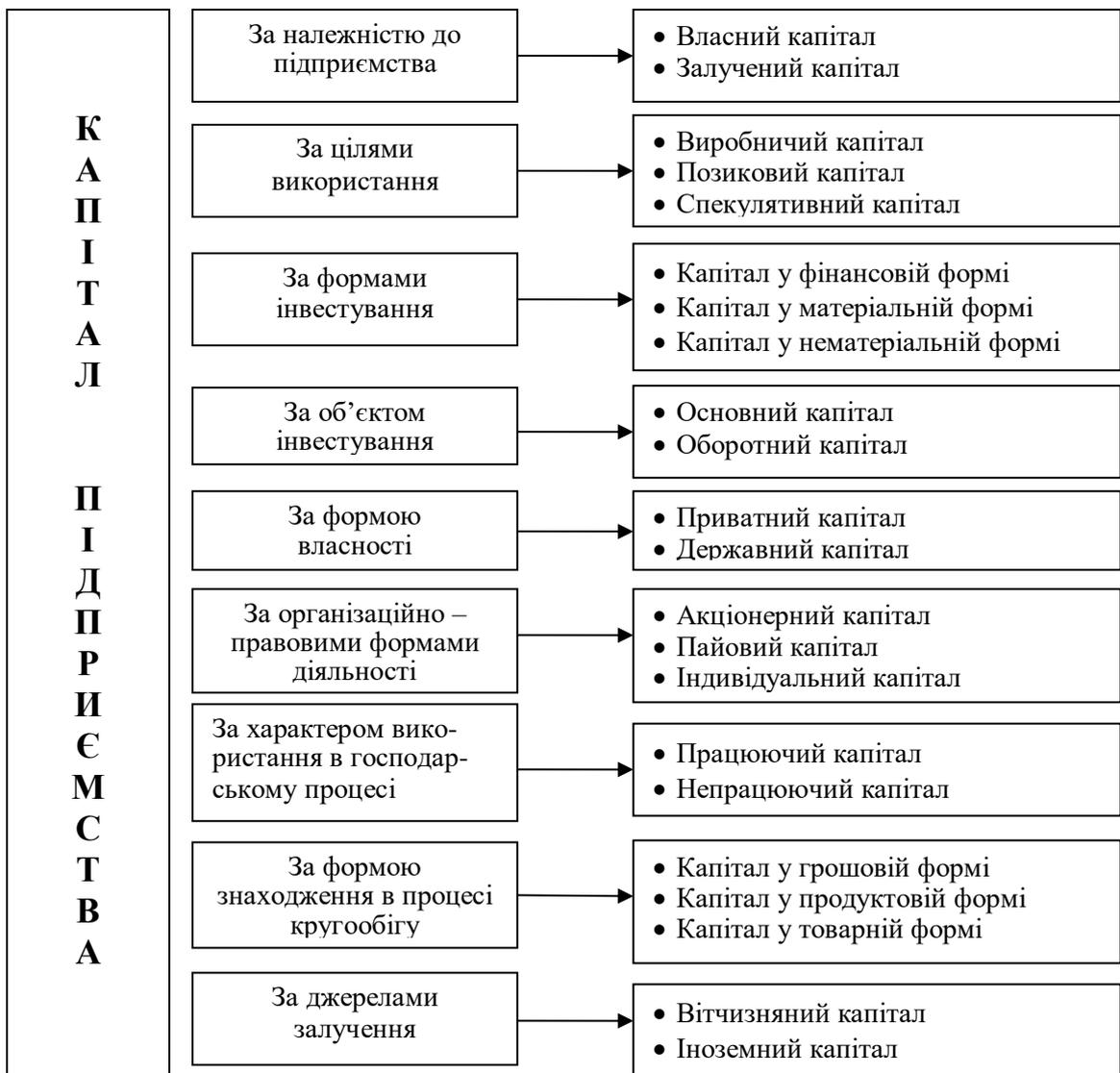

Рисунок 1.3 – Класифікація капіталу підприємства

За належністю підприємству виділяють власний і позичений види його капіталу. Власний капітал характеризує загальну вартість коштів підприємства, що належать йому на правах власності й використовуються ним для формування визначеної частини його активів. Ця частина активів, яка сформована за рахунок інвестованого в них власного капіталу, являє собою чисті активи підприємства.

Власний капітал містить у собі різні за економічним змістом, принципами формування і використання джерела фінансових ресурсів: статутний, дода-ковий, резервний капітал. До складу власного капіталу, яким може оперувати господарюючий суб'єкт, без застережень при здійсненні угод, також входить нерозподілений прибуток, фонди спеціального призначення, інші резерви, без-оплатні надходження й урядові субсидії. Величина статутного капіталу повинна бути визначається в статуті й інших установчих документах організації, за-реєстрованих в органах виконавчої влади і може бути змінена тільки після вне-сення відповідних змін в установчі документи.

Додатковий капітал включає вартість майна, внесеного засновниками (акціонерами) понад зареєстровану величину статутного капіталу, суми, що утворюються в результаті змін вартості майна при його переоцінці, інші надходження.

Резервний капітал – це частина власного капіталу, що виділяється з прибутку організації для покриття можливих збитків і втрат. Величина резервного капіталу і порядок його утворення визначаються законодавством України і статутом організації.

Нерозподілений прибуток – основне джерело нагромадження майна підприємства чи організації. Це частина валового прибутку, що залишилася після сплати податку на прибуток у бюджет і відволікання засобів за рахунок прибутку на інші цілі [16].

Фонди спеціального призначення характеризують чистий прибуток, спрямований на виробничий розвиток і розширення підприємства, а також на заходи соціального характеру.

До інших резервів відносяться резерви, що створюються на підприємстві в зв'язку з майбутніми витратами, що включаються в собівартість і витрати обігу. Субсидії і надходження утворюються в результаті спеціальних асигнувань з бюджету, позабюджетних фондів, інших організацій і фізичних осіб [16].

Єфімова О.В. відзначає, що в складі власного капіталу можуть бути виділені дві основні складові: інвестований капітал, тобто капітал, вкладений власниками в підприємство; і накопичений капітал, тобто капітал, що створений в процесі діяльності підприємства.

Інвестований капітал включає номінальну вартість простих і привілейованих акцій, а також додатково оплачений (понад номінальну вартість акцій) капітал. До даної групи зазвичай відносять безоплатно отримані цінності. Перша складова інвестованого капіталу представлена в балансі статутним капіталом, друга – додатковим капіталом (у частині отриманого емісійного доходу), третя – додатковим капіталом (у частині безоплатно отриманого майна) чи фондом соціальної сфери.

Накопичений капітал формується у результаті розподілу чистого прибутку (резервний капітал, нерозподілений прибуток, інші аналогічні статті). Незважаючи на те, що джерело утворення окремих складових накопиченого капіталу одне – нерозподілений прибуток, цілі і порядок формування, напрямки і можливості використання кожної складової істотно відрізняються [37].

Власний капітал формується відповідно до законодавства України, установчих документів й облікової політики. Чинне законодавство визначає обов'язок акціонерного товариства створювати два фонди – статутний і резервний. Іншого обов'язкового переліку фондів, що повинне створювати підприємство, а також нормативи відрахувань у них, законодавство не містить. Питання використання резервного і інших фондів товариства відносяться до виняткової компетенції його керівних органів [31].

До позикового капіталу відносяться залучені для фінансування розвитку підприємства на поворотній основі грошові кошти або інші майнові цінності.

Усі форми позикового капіталу, що використовуються підприємством, формують його фінансові зобов'язання, які підлягають погашенню в передбачені терміни [16].

За цілями використання в складі підприємства можуть бути виділені такі види капіталу: продуктивний, позиковий і спекулятивний. Продуктивний капітал характеризує кошти підприємства, інвестовані в його операційні активи для здійснення виробничо-збутової діяльності.

Позиковий капітал являє собою ту його частину, яка використовується в процесі інвестування у грошові інструменти (короткострокові і довгострокові депозитні вклади в комерційних банках), а також фондові інструменти (облігації, депозитні сертифікати, векселі тощо).

Спекулятивний капітал характеризує ту його частину, яка використовується в процесі здійснення спекулятивних (що базується на різниці в цінах) фінансових операціях (придбання деривативів із спекулятивною метою тощо) [56].

За формами інвестування розрізняють капітал у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, що використовується для формування статутного фонду підприємства. Інвестування капіталу в цих формах дозволено законодавством при створенні нових підприємств, збільшенні обсягу їх статутних фондів.

За об'єктом інвестування виділяють основні й оборотні види капіталу підприємства. Основний капітал характеризує ту частину капіталу підприємства, яка інвестована у всі види його необоротних активів, а не тільки в основні засоби, як це часто трактується в літературі.

Оборотний капітал характеризує ту його частину, яка інвестована підприємством у його оборотні активи [16].

За формою знаходження капіталу у процесі кругообороту, залежно від стадії загального циклу його кругообороту, розрізняють капітал підприємства у грошовій, виробничій і товарній формах.

За формами власності виявляють приватний і державний капітал, інвестований у підприємство у процесі формування його статутного фонду. Такий розподіл капіталу використовується у процесі класифікації підприємств за формами власності.

За організаційно-правовими формами діяльності виділяють акціонерний (капітал підприємств, створених у формі акціонерних товариств), пайовий (капітал партнерських підприємств – товариств з обмеженою відповідальністю, командитних товариств тощо) та індивідуальний капітал (капітал індивідуальних підприємств – сімейних тощо) [72].

За характером використання в господарському процесі виділяють робочий і неробочий види капіталу. Робочий капітал характеризує ту його частину, яка приймає безпосередню участь у формуванні доходів і забезпеченні операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. Неробочий (або «мертвий») капітал характеризує ту його частину, яка інвестована в активи, що не приймають безпосередньої участі в здійсненні господарської діяльності підприємства і формуванні його доходів. Прикладом цього виду капіталу є кошти підприємства, інвестовані в приміщення та обладнання, що не використовуються; у виробничі запаси для продукції, знятої з виробництва; в готову продукцію, на яку повністю відсутній попит покупців у зв'язку з втратою нею споживчих якостей тощо.

За характером використання власниками виділяють споживаний і накопичувальний (реінвестуючий) види капіталу. Споживаний капітал після його розподілу на цілі споживання втрачає функції капіталу. Він являє собою дезінвестиції підприємства, що здійснюються з метою споживання (вилучення частини капіталу із необоротних і оборотних активів з метою виплат дивідендів, відсотків, задоволення соціальних потреб персоналу тощо) [16]. Накопичувальний капітал характеризує різні форми його приросту в процесі капіталізації прибутку, дивідендних виплат тощо.

За джерелами залучення розрізняють національний (вітчизняний) та іноземний капітали, інвестовані в підприємство [16].

Приведений перелік не відбиває всього різноманіття видів капіталу, використовуваних у науковій термінології і економічній практиці, але у ньому присутні ті необхідні класифікаційні ознаки, що будуть використовуватися в роботі надалі.

Наведений огляд різних точок зору та підходів до визначення економічної суті капіталу показує, що кожний дослідник із метою досягнення конкретних результатів значно звужує для себе проблему, в результаті чого значна кількість сутнісних характеристик категорії не береться до уваги й втрачається в процесі дослідження.

На підставі проведеного огляду можна дати визначення капіталу, яке, на мою думку, охоплює найважливіші характеристики категорії, яку було розглянуто.

Отже, капітал – це запас економічних благ у формі грошових коштів, ресурсів та засобів, що накопичений шляхом заощаджень і залучається його власником до економічного процесу як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою отримання прибутку, які функціонують в економічній системі на підставі ринкових принципів і пов'язані з факторами часу, ризику і ліквідності. Капітал є головним вимірником вартості підприємства та за умови ефективного його використання здатний до самозростання.

1.2. Склад, структура капіталу та джерела його формування

Проаналізувавши різні точки зору до визначення поняття «капітал» можна сказати, що капітал, з одного боку, це сукупність ресурсів, які можуть приносити економічні вигоди, а з іншого – це виробничі відносини (основний та оборотний капітал) і відносини власності (власний та залучений капітал).

Основний капітал (необоротні активи) переноситься на кінцевий продукт (відтворюється в ньому) частинами протягом тривалого строку за допомогою механізму амортизації [43]. Класифікація основного капіталу (необоротних активів) приведена на рисунку 1.4.

Риснок 1.4 – Класифікація основного капіталу підприємства

До основного капіталу відноситься та частина капіталу, яка авансується для придбання засобів праці. Відповідно до П(С)БО 2 «Баланс» [2] до основного капіталу можна віднести:

- нематеріальні активи – це права власності на об’єкти нематеріальних ресурсів, а також використання в господарській діяльності з метою отримання прибутку;
- незавершені капітальні інвестиції – це вартість незавершених капітальних інвестицій у будівництво, створення, виготовлення, реконструкцію, модернізацію, придбання необоротних активів, що здійснюються підприємством, а також авансовані платежі для фінансування капітального будівництва;
- основні засоби – це вартість власних та отриманих на умовах фінансового лізингу об’єктів і орендованих цілісних майнових комплексів, які віднесені до складу основних засобів згідно з відповідними положеннями (стандартами);

– довгострокові фінансові інвестиції – це фінансові інвестиції на період більше одного року, а також усі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент;

– довгострокова дебіторська заборгованість – це заборгованість фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу;

– відстрочені податкові активи – сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню в наступних періодах унаслідок тимчасової різниці між обліковою та податковою базами оцінки;

– інші необоротні активи – це сума необоротних активів, які не можуть бути включені до наведених вище статей розділу «Необоротні активи», крім гудвілу і гудвілу негативного.

Оборотний капітал на відміну від основного повністю переноситься на кінцевий продукт протягом одного виробничого циклу, в кінці якого повністю відтворюється в цьому продукті. До оборотного капіталу відноситься капітал, який авансується на купівлю предметів праці (сировини, палива, напівфабрикатів тощо) та робочої сили [21].

Класифікація оборотного капіталу приведена на рисунку 1.5.

Відповідно до П(С)БО 2 «Баланс» [2] до оборотного капіталу можна віднести:

– виробничі запаси – це вартість запасів малоцінних та швидкозношуваних предметів, сировини, основних та допоміжних матеріалів, палива, покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, запасних частин, тари, будівельних матеріалів, призначених для споживання в ході нормального операційного циклу;

– поточні біологічні активи – це вартість дорослих тварин на відгодівлі і в нагулі, птиці, звірів, кроликів, дорослих тварин, вибракуваних із основного стада для реалізації, та молодняку тварин;

Рисунок 1.5 – Класифікація оборотного капіталу підприємства

– незавершене виробництво – це витрати на незавершене виробництво і незавершені роботи (послуги), а також вартість напівфабрикатів власного виробництва і валова заборгованість замовників за будівельними контрактами;

– готова продукція – це запаси виробів на складі, обробка яких закінчена та які пройшли випробування, приймання, укомплектовані згідно з умовами договорів із замовниками і відповідають технічним умовам і стандартам;

– товари – це вартість товарів, які придбані підприємствами для наступного продажу;

– векселі одержані – заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), інші активи, виконані роботи та надані послуги, яка забезпечена векселями;

– дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги – це заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги (крім заборгованості, яка забезпечена векселем);

– дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом – це дебіторська заборгованість фінансових і податкових органів, а також переплата за податками, зборами та іншими платежами до бюджету;

– дебіторська заборгованість за виданими авансами – це сума авансів, наданих іншим підприємствам у рахунок наступних платежів;

– дебіторська заборгованість з нарахованих доходів – це сума нарахованих дивідендів, процентів, роялті тощо, що підлягають надходженню;

– дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків – це заборгованість пов'язаних сторін та дебіторська заборгованість із внутрішньовідомчих розрахунків;

– інша поточна дебіторська заборгованість – це заборгованість дебіторів, яка не може бути включена до інших статей дебіторської заборгованості та яка відображається у складі оборотних активів;

– поточні фінансові інвестиції – це фінансові інвестиції на строк, що не перевищує один рік, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент;

– грошові кошти та їх еквіваленти – це кошти в касі, на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути використані для поточних операцій, а також еквіваленти грошових коштів;

– інші оборотні активи – це сума оборотних активів, які не можуть бути включені до наведених вище статей розділу «Оборотні активи»;

– витрати майбутніх періодів – це витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів.

Джерела формування капіталу мають такі складові: власний капітал, позиковий капітал, джерела прирівняні до власного капіталу та доходи майбутніх періодів.

Фінансовою основою діяльності підприємства є сформований ним власний капітал. Він є початковою та безстроковою основою фінансування діяльності підприємства, а також джерелом погашення його збитків, одним з

найвагоміших показників, що використовується при оцінці фінансового стану підприємства, оскільки показує:

- а) з одного боку, ступінь фінансової самостійності підприємства;
- б) з іншого – ступінь кредитоспроможності підприємства [26].

Власний капітал характеризує загальну вартість засобів підприємства, що належать йому на праві власності та які воно використовує для формування визначеної частини активу. Ця частина активу, сформована за рахунок інвестованого в підприємство власного капіталу. Власний капітал містить у собі різні за економічним змістом, принципами формування і використання джерела фінансових ресурсів: статутний, додатковий, резервний капітал тощо (табл. 1.3):

Таблиця 1.3 – Характеристика складових власного капіталу

Складові власного капіталу	Коментар
I. Власний капітал	Власний капітал складає статутний капітал, додатковий капітал, нерозподілений прибуток тощо
Статутний капітал	Зафіксована в статутних документах загальну вартість активів, які є внеском учасників до капіталу підприємства
Пайовий капітал	Сума пайових внесків членів спілок й інших підприємств
Додатковий вкладений капітал	Акціонерні товариства показують суму, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість
Інший додатковий капітал	Збільшення вартості активів у результаті їхньої переоцінки (дооцінки), а також безоплатно одержані необоротні активи
Резервний капітал	Сума резервів, створених відповідно до статутних документів та чинного законодавства
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Сума нерозподіленого прибутку або непокритого збитку.
Неоплачений капітал	Сума заборгованості учасників товариства за внесками до статутного капіталу.
Вилучений капітал	Вартість акцій власної емісії, викуплених товариством в учасників

Власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань [2].

Власний капітал характеризують такі основні позитивні особливості:

– простота залучення, оскільки рішення, пов'язані зі збільшенням власного капіталу (особливо за рахунок внутрішніх джерел його формування),

приймають власники і менеджери підприємства без необхідності отримання згоди інших господарюючих суб'єктів;

– вища здатність отримання прибутку в усіх сферах діяльності, оскільки при його використанні не потрібна сплата позикового відсотка в усіх його формах;

– забезпечення фінансової стійкості розвитку підприємства, його платоспроможності у довгостроковому періоді, а відповідно, і зниження ризику банкрутства.

Разом із тим, йому властиві недоліки:

– обмеженість обсягу залучення, а, отже, і можливостей істотного розширення діяльності підприємства в періоди сприятливої кон'юнктури ринку;

– висока вартість порівняно з альтернативними позиковими джерелами формування капіталу.

Таким чином, підприємство, що використовує тільки власний капітал, має найвищу фінансову стійкість, але обмежує темпи свого розвитку.

Як власний, так і позиковий капітал може формуватися за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел. Склад власних джерел формування капіталу підприємства наведено на рисунку 1.6.

У складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить нерозподіленому прибутку. Нерозподілений прибуток – це частина чистого прибутку підприємства, що залишається у нього після виплати доходів власникам та формування резервного капіталу, тобто це сума прибутку, яка реінвестована у підприємство. Він формує переважну частину його власних фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу, а відповідно й ріст ринкової вартості підприємства [53].

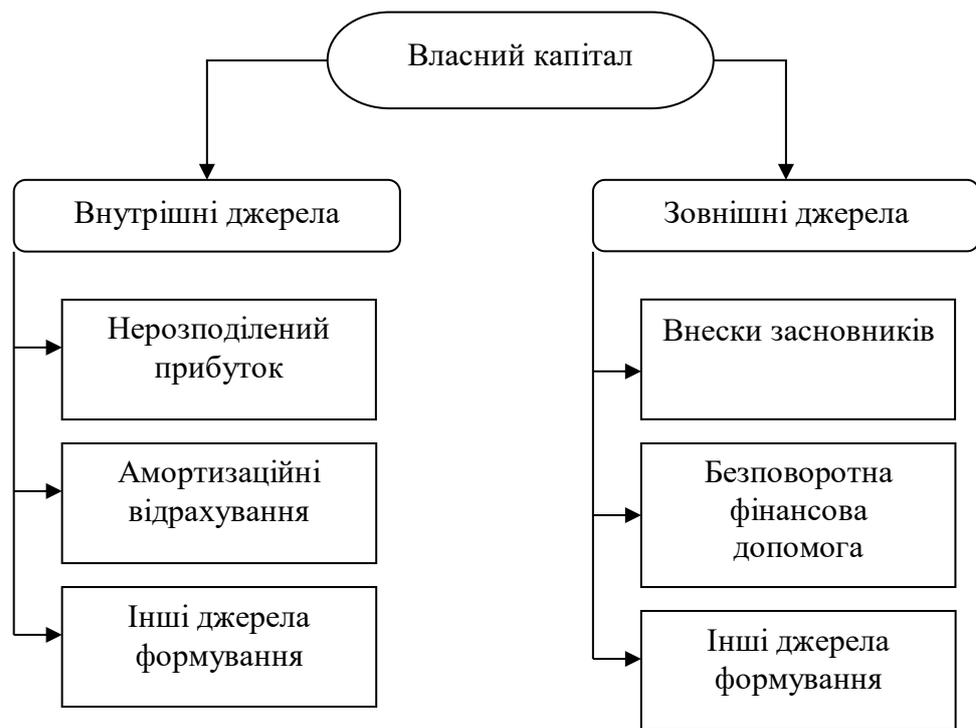

Рисунок 1.6 – Джерела формування власного капіталу підприємства

Значне місце у складі внутрішніх джерел займають також амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах із високою вартістю власних основних засобів і нематеріальних активів. Проте суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а лише є засобом його реінвестування.

Інші внутрішні джерела (кошти, отримані від реструктуризації активів) не грають помітної ролі у формуванні власного капіталу підприємства [86].

Одним із зовнішніх джерел формування власного капіталу є внески засновників. За рахунок внесків засновників створюється статутний, пайовий, додатковий та інший додатковий капітал.

Статутний капітал розглядається як зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства. Статутний капітал відображає подвійність відносин власності і характеризує з одного боку фонд власних коштів підприємства як юридичної особи, а з другого – фонд внесків акціонерів або інших учасників у майно підприємства.

Пайовий капітал – це сукупність коштів фізичних і юридичних осіб, добровільно розміщених у товаристві для здійснення його господарсько-фінансової діяльності. Джерелом його формування є обов’язкові та додаткові пайові внески, які надходять від членів акціонерного товариства [102].

Додатковий капітал як джерело засобів підприємства утворюється в результаті переоцінки майна або продажу акцій за ціною, вищою від їхньої номінальної вартості.

Інший додатковий капітал формується за рахунок дооцінки необоротних активів і фінансових інструментів, вартості необоротних активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших осіб, інших видів додаткового капіталу.

Для окремих підприємств одним із зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів може бути надавана їм безоплатна фінансова допомога (як правило, така допомога видається лише окремим державним підприємствам різного рівня). У число інших зовнішніх джерел формування власного капіталу входять безкоштовно передані підприємству матеріальні й нематеріальні активи, що включають до складу його балансу [53].

Зростання власного капіталу в динаміці характеризує рівень ефективності господарської діяльності підприємства, його здатність підтримувати фінансову рівновагу за рахунок внутрішніх джерел. І навпаки, зниження обсягу власного капіталу пов’язане з неефективною, або збитковою, його діяльністю.

Крім власного капіталу, підприємство використовує в своїй діяльності залучені фінансові ресурси, які формують його зобов’язання, що розміщуються в активах і передбачають можливе майбутнє вилучення активів.

Позиковий капітал товариства характеризує залучені для фінансування розвитку підприємства на поворотній основі кошти чи інші майнові цінності.

Джерела позикового капіталу можна розділити на дві групи – довгострокові і короткострокові. До довгострокового належать ті позикові джерела, термін погашення яких перевищує дванадцять місяців. До короткострокового позикового капіталу можна віднести кредити, позики, а

також вексельні зобов'язання з терміном погашення менш одного року та кредиторську заборгованість.

Необхідність залучення позикових коштів як джерела фінансування підприємств визначається характером кругообігу основних і оборотних коштів.

Як правило, за рахунок власних оборотних коштів підприємства створюють мінімальні запаси товарно-матеріальних цінностей. Але потреба в коштах для створення запасів упродовж року коливається, особливо у підприємств із сезонним характером виробництва.

З позиції ефективності використання фінансових ресурсів підприємству раціонально вкладати в оборотні кошти мінімум власних фінансових ресурсів у розмірах, достатніх для створення лише мінімальних запасів товарно-матеріальних цінностей і витрат виробництва; а всі інші потреби в оборотних коштах доцільно задовольняти за рахунок позикових ресурсів.

Позиковий капітал характеризують такі позитивні особливості:

- досить широкі можливості залучення;
- забезпечення зростання фінансового потенціалу підприємства при необхідності істотного розширення його активів і зростання обсягу господарської діяльності;
- нижча вартість порівняно з власним капіталом за рахунок забезпечення ефекту «податкового щита» (вилучення витрат з його обслуговування з бази оподаткування при сплаті податку на прибуток).

У той же час використання позикового капіталу має недоліки:

- використання цього капіталу створює найбільш небезпечні фінансові ризики в господарській діяльності підприємства – ризик зниження фінансової стійкості й втрати платоспроможності. Рівень цих ризиків зростає пропорційно зростанню питомої ваги використання позикового капіталу;
- активи, сформовані за рахунок позикового капіталу, дають меншу (при інших рівних умовах) норму прибутку, яка знижується на суму позикового відсотка, що виплачується;

– висока залежність вартості позикового капіталу від коливань кон'юнктури фінансового ринку;

– складність процедури залучення (особливо у великих розмірах), оскільки надання кредитних ресурсів залежить від рішення інших господарюючих суб'єктів (кредиторів), вимагає у деяких випадках відповідних сторонніх гарантій або застави (при цьому гарантії страхових компаній, банків чи інших суб'єктів господарювання надаються, як правило, на платній основі).

Таким чином, підприємство, що використовує позиковий капітал, має більш високий фінансовий потенціал свого розвитку (за рахунок формування додаткового обсягу активів) і можливості приросту фінансової рентабельності діяльності, однак більшою мірою генерує фінансовий ризик і загрозу банкрутства (які зростають за збільшення питомої ваги позикових коштів у загальній сумі капіталу, що використовується).

Джерела формування позикового капіталу підприємства наведені на рисунку 1.7.

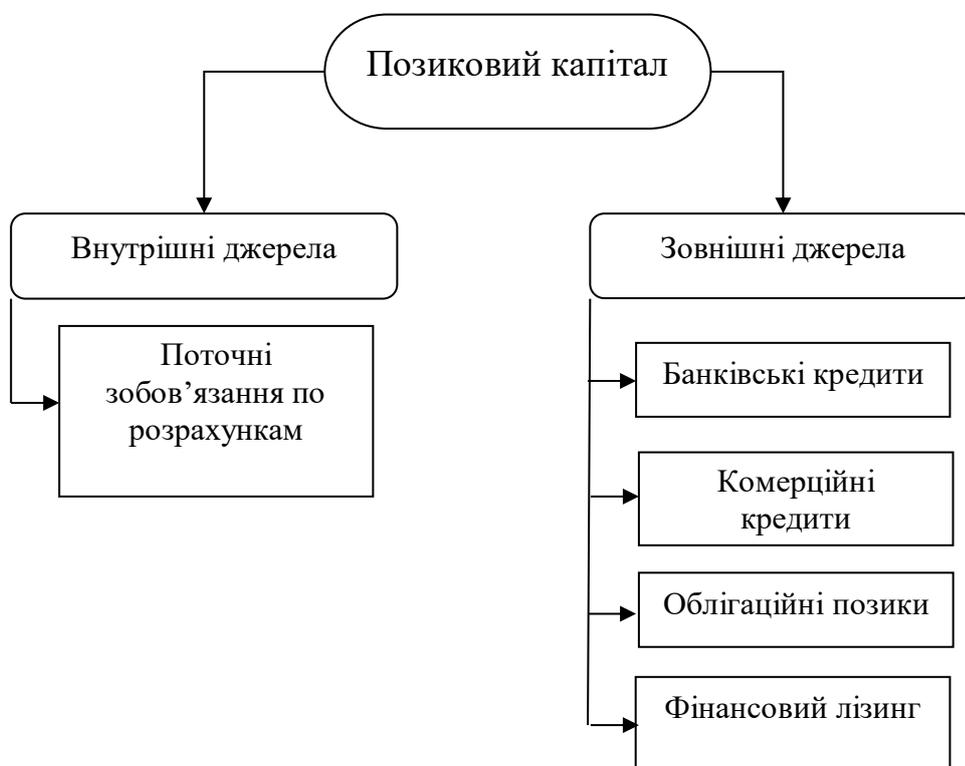

Рисунок 1.7 – Джерела формування позикового капіталу підприємства

До внутрішніх джерел формування позикового капіталу підприємства відносяться поточні зобов'язання по розрахунках. Це найбільш короткостроковий вид використовуваних підприємством позикових коштів. Поточні зобов'язання по розрахунках характеризуються такими особливостями: для підприємства поточні зобов'язання по розрахунках є безкоштовним джерелом використовуваних позикових коштів; їх розмір виражений у днях обороту, впливає на тривалість фінансового циклу підприємства; сума сформованих підприємством поточних зобов'язань по розрахунках прямо пропорційна обсягу виробництва й реалізації продукції; прогнозований розмір поточних зобов'язань по розрахунках по більшості видів носить лише оціночний характер; розмір поточних зобов'язань по розрахунках по окремих їхніх видах і по підприємству в цілому залежить від періодичності виплат (погашення зобов'язань) нарахованих коштів.

Розрізняють поточні зобов'язання по розрахункам з бюджетом, з позабюджетними платежами, по страхуванню, по розрахункам з оплати праці, по розрахункам з учасниками, інші поточні зобов'язання по розрахункам [7].

Щодо зовнішніх джерел формування позикового капіталу підприємства пріоритетна роль серед них належить банківському кредиту. Під банківським кредитом розуміються кошти, надані банком у борг клієнту для цільового використання на певний термін під визначений відсоток. Банківський кредит представляє найбільш просту й швидку форму запозичення капіталу при недостатності коштів на споживчі та виробничі цілі [21].

До товарної форми кредиту відносять комерційний кредит. У процесі підприємницької діяльності підприємства можуть здійснювати взаємне кредитування, адже між відвантаженням продукції, товарів, виконанням робіт, наданням послуг і їх фактичною оплатою є різниця у часі. Використання комерційного кредиту сприяє прискоренню оборотності оборотних коштів, що призводить до зменшення потреби підприємства в кредитних ресурсах і в грошових коштах та розширює можливості маневрування оборотними коштами, що сприяє ефективному використанню капіталу підприємства [53].

Одним з джерел залучення позикових засобів може бути емісія підприємством власних облігацій. Таким джерелом формування позикового капіталу, відповідно до нашого законодавства, мають право користуватися підприємства, створені у формі акціонерних та інших видів господарських товариств.

Використання облігаційної позики дозволяє різко збільшити обсяг грошових коштів, якими буде розпоряджатися підприємство, а виплати власникам облігацій найчастіше здійснюються за стабільними, не схильним до різких коливань ставок. Однак випуск позики призводить до підвищення фінансової залежності компанії, тобто до збільшення фінансового ризику її діяльності. Якщо виплата дивідендів не є обов'язковою для компанії, то розрахунки за зобов'язаннями перед власниками облігацій повинні виконуватися в обов'язковому порядку, незважаючи на фінансові результати поточної діяльності.

Як джерело формування позикового капіталу підприємство може використовувати фінансовий лізинг. Фінансовий лізинг – це договір лізингу, в результаті укладання якого майно, що амортизувалося не менше ніж на 60 %, переходить у власність лізингоодержувача або викупується ним за залишковою вартістю. Переваги фінансового лізингу як форми кредитування визначаються тим, що він дає змогу лізингоодержувачу користуватися майном, не відволікаючи значних сум з обороту, відносити лізингові платежі на собівартість продукції, знижувати прибуток, що оподатковується. Крім того, у підприємств розширюються можливості технічного переоснащення виробництва, особливо в умовах, коли отримати довгострокову позику надзвичайно складно. Як альтернативна форма кредитування лізинг підсилює конкуренцію між банками й лізинговими компаніями, що стимулює зниження ставки позичкового відсотка. На сьогоднішній день для багатьох підприємств, які вирішують проблему вибору джерела фінансування, саме фінансовий лізинг є найбільш ефективним механізмом залучення капіталу [47].

При вирішенні питання обґрунтування схеми формування структури капіталу та вибору джерел його фінансування власник підприємства стикається з проблемою вибору фінансування свого підприємства.

Основна роль у фінансуванні підприємства належить власним коштам, оскільки саме використання власного капіталу має низку переваг та свідчить про високий рівень фінансової стійкості підприємства. Проте, будь-яке підприємство у процесі своєї діяльності потребує періодичного використання позикових коштів, що прискорює рух грошових і матеріальних ресурсів, забезпечує вищий фінансовий потенціал розвитку підприємства і вищі можливості приросту рентабельності. Як показує практика, ефективність використання позикового капіталу вища, ніж власного, але з його використанням пов'язаний більший фінансовий ризик і зменшення фінансової стійкості підприємства [22].

Провівши аналіз складу капіталу можна відмітити, що більш вагомим є оборотний капітал, бо на відміну від основного капіталу він повністю переноситься на кінцевий продукт протягом одного виробничого циклу, в кінці якого повністю відтворюється в цьому продукті.

Фінансовою основою діяльності підприємства є сформований ним власний капітал. Він є початковою та безстроковою основою фінансування діяльності підприємства, а також джерелом погашення його збитків, одним з найвагоміших показників, що використовується при оцінці фінансового стану підприємства.

1.3. Показники формування та ефективності використання капіталу підприємства

Для оцінки ефективності використання капіталу використовують дві групи показників (рисунок 1.8):

а) показники ефективності використання капіталу – рентабельність капіталу; капіталовіддача; капіталомісткість; тривалість одного обороту капіталу.

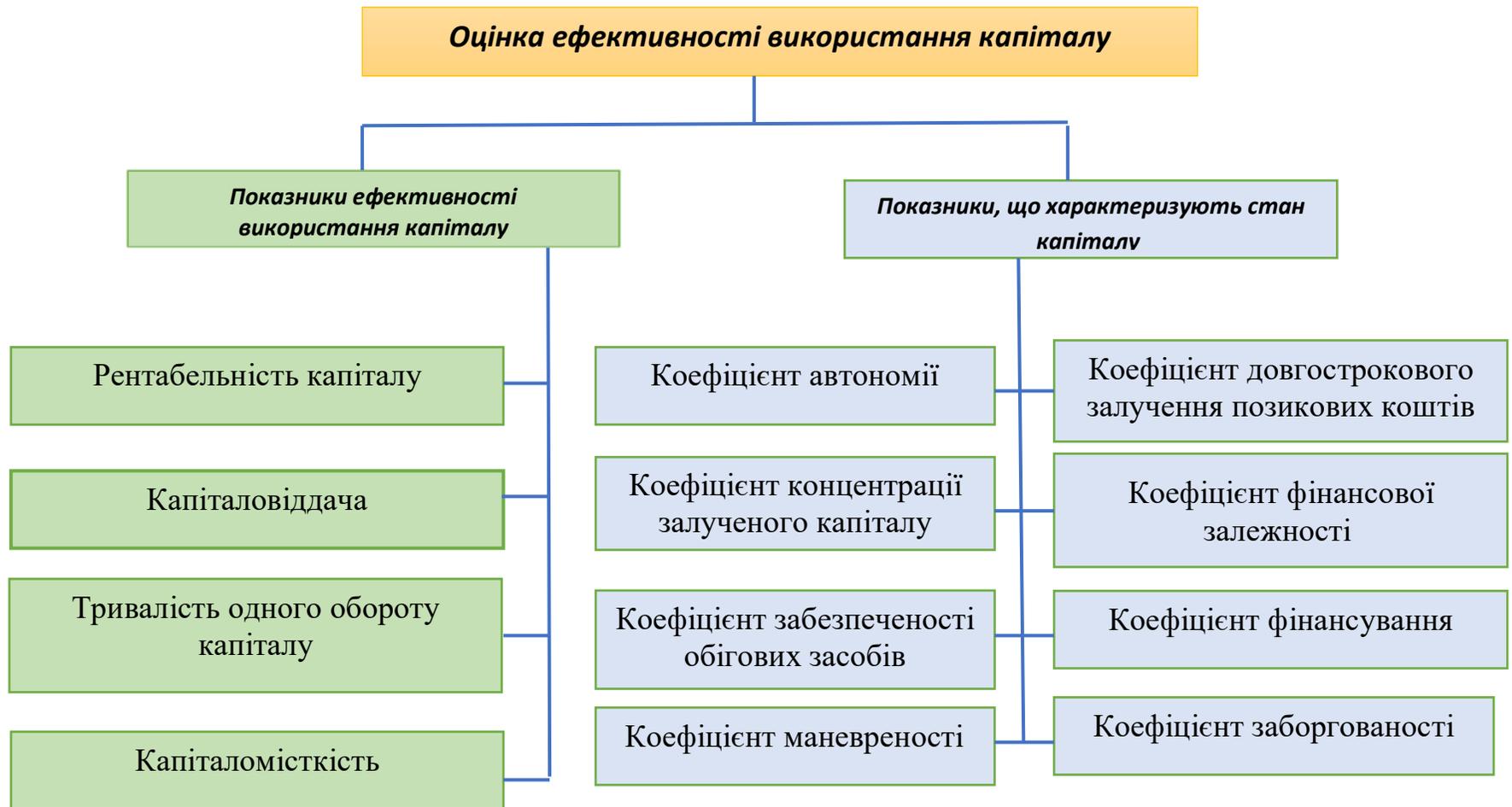

Рисунок 1..8 – Оцінка ефективності використання капіталу

б) показники, що характеризують стан капіталу – коефіцієнт автономії; коефіцієнт концентрації залученого капіталу; коефіцієнт фінансової залежності; коефіцієнт фінансування; коефіцієнт заборгованості; коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів; коефіцієнт забезпеченості обігових засобів; коефіцієнт маневреності; коефіцієнт короткострокової заборгованості.

В системі дослідження ефективності використання капіталу можна виділити основні та допоміжні показники.

До основних показників можна віднести наступні групи аналітичних фінансових коефіцієнтів:

- коефіцієнти оцінки капіталовіддачі;
- коефіцієнти оцінки капіталомісткості;
- коефіцієнти оцінки тривалості одного обороту;
- коефіцієнти оцінки рентабельності капіталу.

До допоміжних показників можна віднести – показники стану та співвідношення капіталу.

Основні показники визначення ефективності використання капіталу зображено на схемі (рисунок 1.9).

Розглянемо більш детально ці показники:

1-а група показників – показники оцінки капіталовіддачі, характеризують продуктивність окремих видів і всієї сукупності капіталу, що задіяний в операційній діяльності підприємства, тобто у певній мірі слугує вимірником ефективності операційної діяльності підприємства. Для проведення такої оцінки використовуються наступні основні показники:

а) віддача основного капіталу. Вона характеризує чистий дохід (виручку) від реалізації продукції, що припадає на одиницю основного капіталу, що використовується у виробничій діяльності підприємства. При розрахунку цього показника використовується наступна формула:

$$KB_{O,K} = \frac{ЧД}{O_c K}, \quad (1.1)$$

Показники ефективності використання капіталу

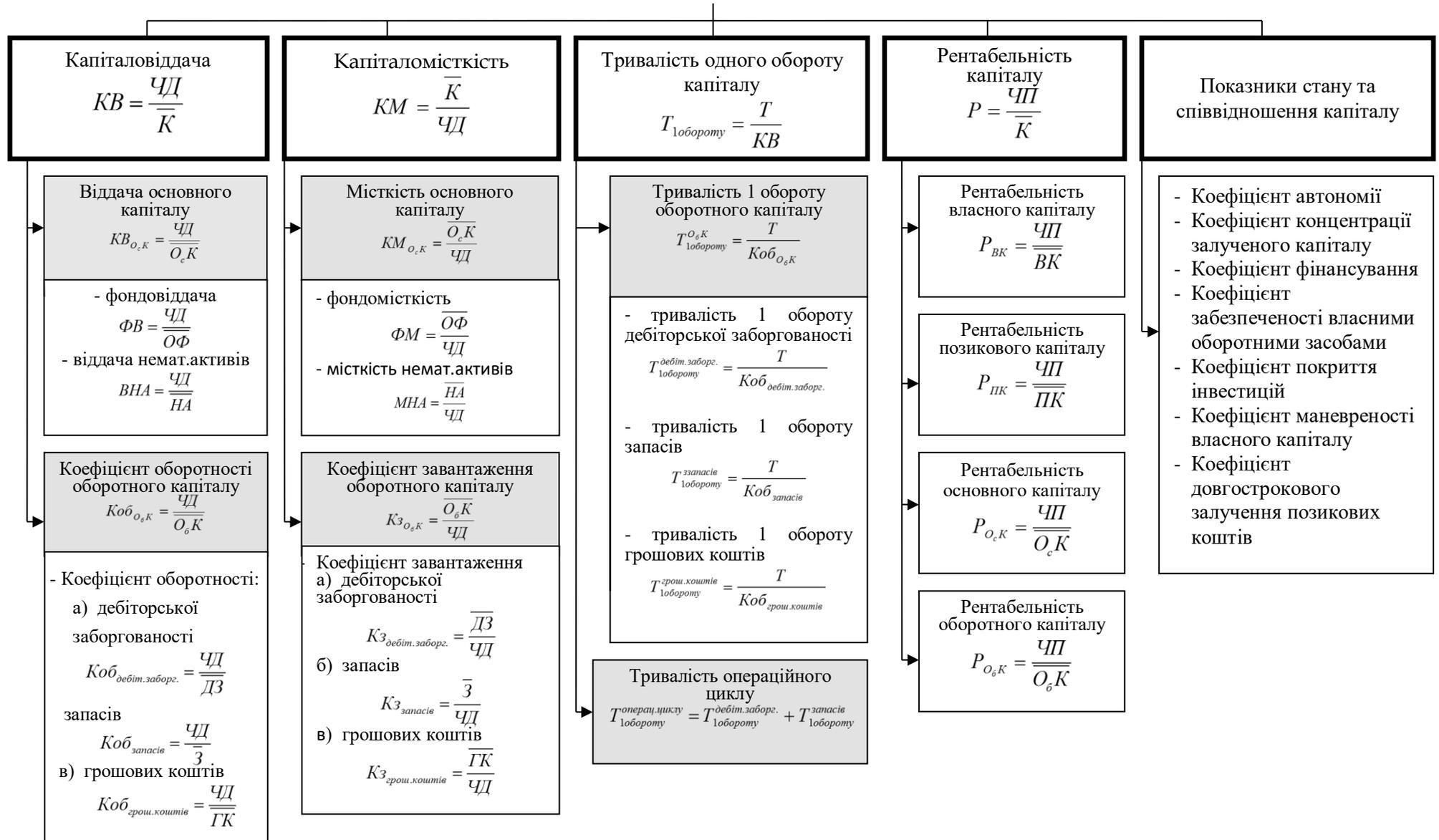

Рисунок 1.9 – Показники ефективності використання капіталу

де ЧД – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

$\overline{O_6K}$ – середня вартість основного капіталу підприємства, що використовується, в даному періоді (розрахована як середня хронологічна).

1) фондівіддача – це показник ефективності використання основного капіталу, який характеризує чистий дохід у вартісних вимірниках одиницею основних засобів.

Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$ФВ = \frac{ЧД}{\overline{ОФ}}, \quad (1.2)$$

де $\overline{ОФ}$ – середня вартість основних засобів.

2) віддача нематеріальних активів – показник ефективності використання нематеріальних активів, який характеризує чистий дохід у вартісних вимірниках на одиницю нематеріальних активів. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$ВНА = \frac{ЧД}{\overline{НА}}, \quad (1.3)$$

де $\overline{НА}$ – середня вартість нематеріальних активів.

б) коефіцієнт оборотності оборотного капіталу. Він характеризує чистий дохід (виручку) від реалізації продукції, що припадає на одиницю оборотного капіталу підприємства. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$Коб_{O_6K} = \frac{ЧД}{\overline{O_6K}}, \quad (1.4)$$

де $\overline{O_6K}$ – середня сума оборотного капіталу підприємства, що використовується, в даному періоді (розрахована як середня хронологічна).

1) коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$Kob_{\text{дебит.заборг.}} = \frac{ЧД}{\overline{ДЗ}}, \quad (1.5)$$

де $\overline{ДЗ}$ – середня вартість дебіторська заборгованість за період, що аналізується.

2) коефіцієнт оборотності запасів. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$Kob_{\text{запасів}} = \frac{ЧД}{\overline{З}}, \quad (1.6)$$

де $\overline{З}$ – середня вартість запасів.

3) коефіцієнт оборотності грошових коштів. Він визначається за формулою:

$$Kob_{\text{грош.кошти}} = \frac{ЧД}{\overline{ГК}}, \quad (1.7)$$

де $\overline{ГК}$ – середня вартість грошових коштів.

2-га група показників – показники оцінки капіталомісткості. Вони є оберненими показниками до показників капіталовіддачі. Для проведення такої оцінки використовуються наступні основні показники:

а) місткість основного капіталу. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$KM_{oc} = \frac{\overline{О_сК}}{ЧД}, \quad (1.8)$$

де ЧД – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

$\overline{О_сК}$ – середня вартість основного капіталу підприємства, що використовується, в даному періоді (розрахована як середня хронологічна).

1) фондомісткість – показник, що показує на яку суму потрібно придбати основні засоби підприємства для чистого доходу. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$\Phi M = \frac{\overline{O\Phi}}{\text{ЧД}}, \quad (1.9)$$

де $\overline{O\Phi}$ – середня вартість основних засобів.

2) місткість нематеріальних активів. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$MHA = \frac{\overline{HA}}{\text{ЧД}}, \quad (1.10)$$

де $\overline{HA}$ – середня вартість нематеріальних активів.

б) коефіцієнт завантаження оборотного капіталу. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$Kz_{O_6K} = \frac{\overline{O_6K}}{\text{ЧД}}, \quad (1.11)$$

де $\overline{O_6K}$ – середня вартість оборотного капіталу підприємства, що використовується, в даному періоді (розрахована як середня хронологічна).

1) коефіцієнт завантаження дебіторської заборгованості – показує частку дебіторської заборгованості у чистому доході. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$Kz_{\text{дебіт.заборг.}} = \frac{\overline{ДЗ}}{\text{ЧД}}, \quad (1.12)$$

де $\overline{ДЗ}$ – середня дебіторська заборгованість за період, що аналізується.

2) коефіцієнт завантаження запасів – показує частку запасів у чистому доході. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$Kz_{\text{запасів}} = \frac{\bar{З}}{ЧД}, \quad (1.13)$$

де $\bar{З}$ – середня вартість запасів.

3) коефіцієнт завантаження грошових коштів – показує частку грошових коштів у чистому доході. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$Kz_{\text{грош.коштів}} = \frac{\overline{ГК}}{ЧД}, \quad (1.14)$$

де $\overline{ГК}$ – середня вартість грошових коштів.

3-я група показників – показники тривалості одного обороту капіталу. Характеризують наскільки швидко капітал в цілому та окремі його елементи, що використовуються підприємством, обертаються в процесі його господарської діяльності. Для оцінки оборотності капіталу підприємства використовуються наступні основні показники:

а) тривалість одного обороту оборотного капіталу. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$T_{\text{обороту}}^{О_К} = \frac{T}{Коб_{О_К}}, \quad (1.15)$$

де T – тривалість періоду, що аналізується;

$Коб_{О_К}$ – коефіцієнт оборотності оборотного капіталу.

1) тривалість одного обороту дебіторської заборгованості – показує за яку кількість днів дебіторська заборгованість зробить один повний оберт. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$T_{\text{обороту}}^{\text{дебіт.заборг.}} = \frac{T}{Коб_{\text{дебіт.заборг.}}}, \quad (1.16)$$

де $Коб_{\text{дебіт.заборг.}}$ – коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості.

2) тривалість одного обороту запасів – показує за яку кількість днів запаси зроблять один повний оберт. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$T_{\text{обороту}}^{\text{запасів}} = \frac{T}{\text{Коб}_{\text{запасів}}}, \quad (1.17)$$

де $\text{Коб}_{\text{запасів}}$ – коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості.

3) тривалість одного обороту грошових коштів – показує за яку кількість днів грошові кошти зроблять один повний оберт. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$T_{\text{обороту}}^{\text{грош.коштів}} = \frac{T}{\text{Коб}_{\text{грош.коштів}}}, \quad (1.18)$$

де $\text{Коб}_{\text{грош.коштів}}$ – коефіцієнт оборотності грошових коштів.

б) тривалість операційного циклу. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$T_{\text{обороту}}^{\text{операц.циклу}} = T_{\text{обороту}}^{\text{дебіт.заборг.}} + T_{\text{обороту}}^{\text{запасів}}, \quad (1.19)$$

де $T_{\text{обороту}}^{\text{дебіт.заборг.}}$ – тривалість одного обороту дебіторської заборгованості;

$T_{\text{обороту}}^{\text{запасів}}$ – тривалість одного обороту запасів.

4-а група показників – показники рентабельності капіталу. Характеризують його здатність створювати необхідний прибуток в процесі господарської діяльності підприємства і визначають загальну ефективність його використання. Для проведення такої оцінки використовуються наступні основні показники:

а) рентабельність власного капіталу, вона характеризує рівень прибутковості власного капіталу, вкладеного в підприємство. Для розрахунку цього показника використовується наступна формула:

$$P_{BK} = \frac{ЧП}{\overline{BK}}, \quad (1.20)$$

де $ЧП$ – загальна сума чистого прибутку підприємства, отримана від усіх видів господарської діяльності в даному періоді;

$\overline{BK}$ – середня сума власного капіталу підприємства в даному періоді (розрахована як середня хронологічна);

б) рентабельність позикового капіталу – характеризує рівень прибутковості позикового капіталу, що використовується в конкретних видах діяльності або господарських операцій. При розрахунку цього показника використовується наступна формула:

$$P_{ПК} = \frac{ЧП}{\overline{ПК}}, \quad (1.21)$$

де $\overline{ПК}$ – середня сума позикового капіталу, що залучена підприємством для здійснення окремих видів діяльності або окремих видів господарських операцій.

в) рентабельність основного капіталу характеризує ефективність використання основного капіталу підприємства, вкладеного в його необоротні активи. Для розрахунку цього показника використовується наступна формула:

$$P_{OK} = \frac{ЧП}{\overline{OK}}, \quad (1.22)$$

де $\overline{OK}$ – середня сума всього основного капіталу, що використовується, в даному періоді (розрахована як середня хронологічна).

г) рентабельність оборотного капіталу характеризує рівень прибутковості оборотного капіталу, що використовується підприємством. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$P_{OK} = \frac{ЧП}{\overline{OK}}, \quad (1.23)$$

де $\overline{O_oK}$ – середня сума оборотного капіталу, що використовується, в даному періоді (розрахована як середня хронологічна).

5-а група показників – показники стану та співвідношення капіталу. Дані показники дозволяють виявити рівень фінансового ризику, пов'язаного зі структурою джерел формування капіталу підприємства, а отже і ступінь фінансової стабільності в процесі майбутнього розвитку. Для проведення такої оцінки розраховуються та вивчаються в динаміці наступні коефіцієнти:

а) коефіцієнт автономії, дозволяє визначити в якій мірі активи, що використовуються підприємством, сформовані за рахунок власного капіталу, тобто частку чистих активів підприємства в їх загальній сумі. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$K_a = \frac{BK}{K}, \quad (1.24)$$

де BK – власний капітал підприємства;

K – загальна вартість капіталу підприємства.

б) коефіцієнт концентрації залученого капіталу, характеризує відношення суми позикового капіталу до загальної суми капіталу, що використовується підприємством. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$K_{\phiз} = \frac{PK}{K}, \quad (1.25)$$

де PK – позиковий капітал підприємства;

в) коефіцієнт фінансування, він характеризує обсяг залучених позикових коштів на одиницю власного капіталу, тобто ступінь залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Розрахунок цього показника здійснюється за наступною формулою:

$$K_{\phi} = \frac{BK}{PK}, \quad (1.26)$$

г) коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами, він розраховується як відношення суми власного оборотного капіталу підприємства до оборотного капіталу підприємства:

$$K_{зок} = \frac{BO_{\phi}K}{O_{\phi}K}, \quad (1.27)$$

де $BO_{\phi}K$ – власний оборотний капітал на відповідну дату;

$O_{\phi}K$ – оборотний капітал на відповідну дату.

д) коефіцієнт фінансової стабільності, характеризує частку власного капіталу та довгострокових зобов'язань у загальній сумі капіталу підприємства. Розраховується за формулою:

$$K_{\phi c} = \frac{BK + ДЗ}{K}, \quad (1.28)$$

де $ДЗ$ – довгострокові зобов'язання;

K – загальна сума капіталу.

е) коефіцієнт маневреності власного капіталу, який розраховується як відношення власного оборотного капіталу та власного капіталу:

$$K_{MBK} = \frac{BO_{\phi}K}{BK}, \quad (1.29)$$

де $BO_{\phi}K$ – власний оборотний капітал.

ж) коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів, який характеризує структуру капіталу, що використовується для довгострокових інвестицій, тобто показує, яка частина основних засобів та інших необоротних активів профінансована зовнішніми інвесторами та належить до них, а не до власників підприємства. Коефіцієнт розраховується за формулою:

$$K_{ДЗ} = \frac{ДЗ}{ВК + ДЗ}, \quad (1.30)$$

де $ВК$ – власний капітал;

$ДЗ$ – довгострокові зобов'язання.

Перелік наведених показників, що використовуються для оцінки стану капіталу, які характеризують співвідношення окремих видів капіталу, досить місткий і, тому, доцільність вибору тих чи інших показників для цілей аналізу перш за все повинна визначатися специфікою господарської діяльності підприємства.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ

ПрАТ «ФІРМА «Полтавпиво»

2.1. Оцінка стану, визначення проблем та перспектив розвитку пивоварної промисловості

Український ринок пива є одним із розвинених галузевих ринків з високим експортним потенціалом.

Галузь пивоваріння в харчовій промисловості України забезпечує достатню кількість професійних робочих місць ресторанного та готельного бізнесів, та у сфері роздрібної торгівлі. Транспортування та продаж пива забезпечують додатково ще значну кількість робочих місць. Одне робоче місце в індустрії створює до 5 місць у суміжних галузях. Перш за все це стосується виробників галузі агропромислового комплексу, які виробляють обладнання для пивоварних заводів, вирощують пивоварний ячмінь та солод, а також сфер логістики, сфери послуг та роздрібної торгівлі. Ці робочі місця створюють високу додану вартість, відповідно розширюють податкову базу населених пунктів, у яких вони працюють. Пивоварна галузь має важливе значення ще й тому, що є бюджетоутворюючою.

Разом з тим, на сьогодні пивний ринок України перебуває у скрутному становищі, передусім через скорочення обсягів виробництва та споживання продукції на ринку. Насамперед, це пов'язано з погіршенням соціально-економічної ситуації в країні, зниженням купівельної спроможності громадян та всесвітньою боротьбою з коронавірусною хворобою (COVID - 19).

Окрім того, на розвиток пивоварної галузі вплинули законодавчі нововведення, у частині прирівняння пива до алкогольного напою,

підвищення акцизної ставки, зміни умов ліцензування та реклами тощо. У результаті це призвело до збільшення регуляторного та податкового навантаження на виробників пивоварної продукції та зробило збитковою пивоварну діяльність.

Відповідно до КВЕД, діяльність у сфері виробництва пива здійснюється згідно з класом 11.05 Виробництво пива. За даними ДПС, станом на 01.06.2020 загальна кількість суб'єктів господарювання, які отримали ліцензії на виробництво алкогольних напоїв (пива), склала 241, тобто 56% від загальної кількості ліцензіатів, які провадять господарську діяльність з виробництва алкогольних напоїв (414 – за даними ДПС станом на 01.09.2020).

Надходження від акцизного податку за вироблену продукцію до Державного бюджету в 2019 році склали більше 4,6 млрд. грн.

Вітчизняний ринок пива є висококонсолідованим, а найбільшими його представниками є ПАТ «САН ІнБев Україна» (сьогодні ПРАТ «АБІнБев Ефес Україна», примітка «Пивное дело»), ПАТ «Карлсберг Україна», ПРАТ «Оболонь» та ТЗОВ «Перша приватна броварня».

Варто зазначити, що до ТОП-100 найбільших платників податків за 2018 рік увійшли 3 пивні компанії: ПРАТ «КАРЛСБЕРГ УКРАЇНА» сплатила до бюджету 2928,6 млн грн.; ПАТ «САН ІНБЕВ УКРАЇНА» – 1595,7 млн грн; ПРАТ «ОБОЛОНЬ» – 1245,8 млн грн.

Частка обсягу виробництва пива великими та середніми підприємствами (9 виробників пива) складає 87% від загального обсягу виробленого пива в Україні.

Разом з тим, починаючи з 2017 року в Україні почали розвиватися також маленькі пивоварні з обсягом виробництва пива до 3000 гектолітрів на рік. У 2017 році кількість таких виробників пива складала 123, а у 2019 році – 204, тобто збільшилася майже на 40%. Однак, частка виробленого пива такими суб'єктів господарювання на сьогодні складає всього 3% від усього ринку пива в країні.

До 2008 року обсяги виробництва та споживання пива в Україні характеризувалися значними темпами зростання. Однак, після 2008 року почалося різке падіння ринку і виробництва. Якщо у 2008 році в Україні було вироблено 320 млн дал пива, то в 2018 році – 185,2 млн дал, тобто на 42% менше.

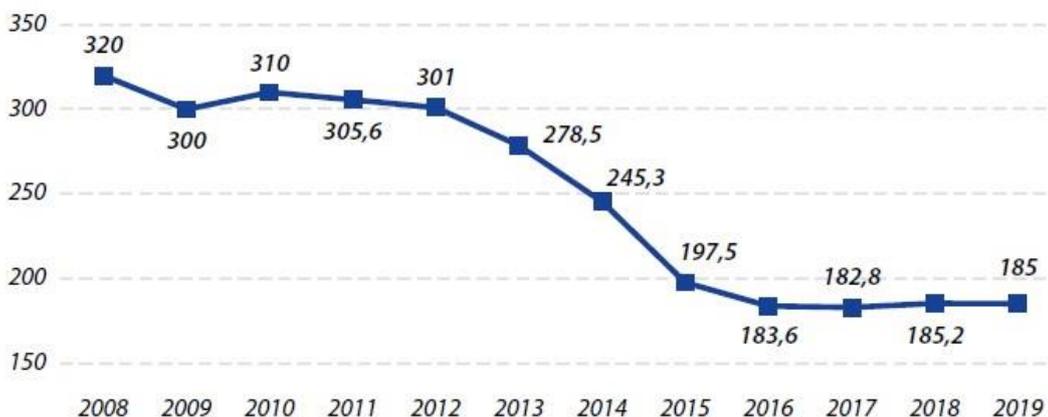

Рисунок 2.1 – Обсяги виробництва пива в Україні протягом 2008-2019 років, млн.дал.

Падіння обсягів виробництва пива прискорилося наприкінці 2013 – початку 2014 року. Криза в країні, анексія Криму, військові дії на Сході країни негативно вплинули на результати пивної економічної діяльності.

Окрім того, стримують розвиток пивоварної галузі закриття заводів на сході країни через проведення військових дій; заборона на рекламу пивної продукції; введення ліцензування на торгівлю пивними напоями; зниження рівня доходів населення; підвищення цін на сировину.

Глобальним трендом на пивному ринку України є крафтове пивоваріння, про що, у тому числі, свідчить збільшення кількості крафтових пивоварень. Даний тренд прийшов із США, де частка крафту відносно загального ринку складає понад 12% і зростає.

Крафтова пивоварня вважається такою, якщо її обсяг виробництва має певну межу. Пиво виготовляється за авторськими рецептами, вариться обмеженими серіями, які можуть бути унікальними, тобто не повторюватися

в подальшому. Також, специфікою виробничої бази на цьому ринку є її обмежені обсяги виробництва.

В Україні частка крафтового пива складає близько 3% від усього ринку пива, проте має значні перспективи для росту.

Рисунок 2.2 – Динаміка розвитку крафтових пивоварень в Україні протягом 2015-2019 років

Пільгами для таких виробників пива в українському законодавстві є зменшений розмір річної плати за ліцензії на право оптової торгівлі пивом до 30000 грн, замість 500000 грн, що встановлені для усіх інших виробників пива. У 2019 році кількість виробників пива з обсягом виробництва до 3000 гектолітрів на рік склала 204, якими загалом було вироблено 61,2 млн. л. пива.

Пиво займає перше місце за продажем у сегменті алкогольних напоїв. У 2019 році серед усіх алкогольних продуктів пиво посідало перше місце за продажем і становило 35% у сегменті алкогольних напоїв. Так, загальний роздрібний товарообіг алкогольних напоїв у 2019 році склав 53,4 млрд грн, у тому числі пива – 18,4 млрд грн.

Експорт українського пива переважає над імпортом. Незважаючи на зменшення обсягів виробництва пива, його експорт зростає, що свідчить про високу якість українського пива та його конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

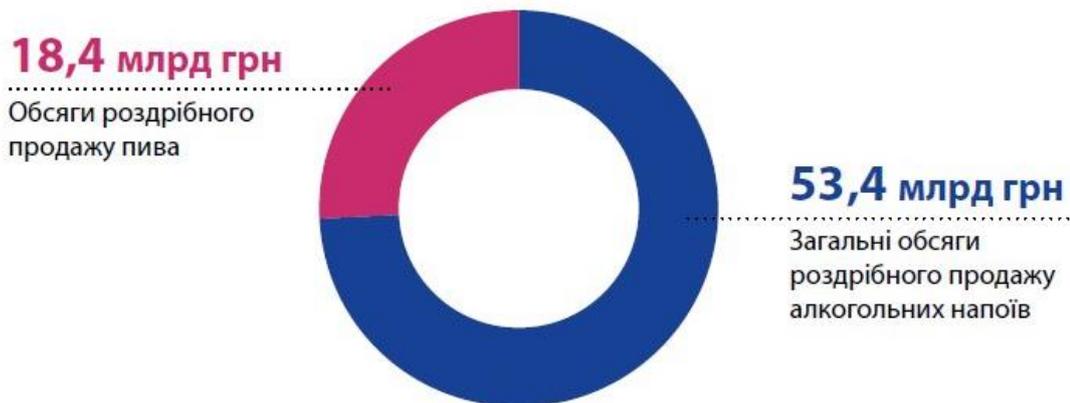

Рисунок 2.3 – Обсяги роздрібного обсягу пива в 2019 році

Експорт пива у 2019 році склав 127,5 тис.тонн або 38,6 млн дол. США у грошовому еквіваленті, а імпорт – 53,8 тис.тонн (57,1 млн.дол.США). Найбільшими країнами-імпортерами у 2019 році були Бельгія (18,6 млн дол. США), Мексика (15,1 млн дол. США) та Німеччина (11,6 млн дол. США).

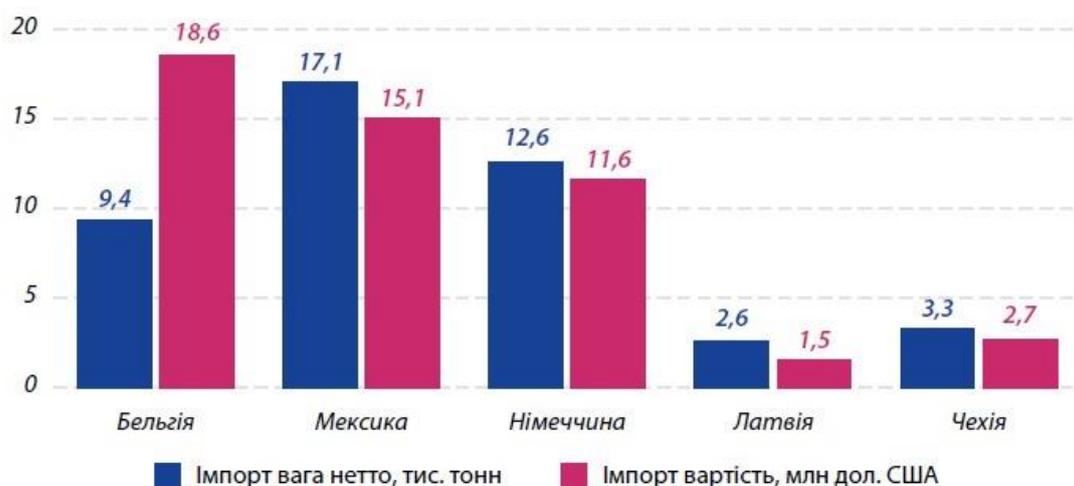

Рисунок 2.4 – Імпорт пива за країнами світу в 2019 році

Найбільше експортували пива до таких країн, як: Білорусь (12,6 млн дол. США), Молдова (6,1 млн дол. США) та Грузія (5 млн дол. США).

Рисунок 2.5 – Експорт пива до країн світу в 2019 році

За умови спаду пивного виробництва та скорочення внутрішнього споживання вітчизняного напою переорієнтація на зовнішній ринок дозволяє виробникам розширити ринки збуту та працювати далі.

Рисунок 2.6 – Динаміка імпорту пива протягом 2011-2019 років

Рисунок 2.7 – Динаміка експорту пива протягом 2011-2019 років

Ефективність розвитку пивоварної галузі залежить від реалізації державної політики України та законодавчих змін спрямованих, зокрема, на спрощення ведення господарської діяльності, підвищення рівня зайнятості та соціального захисту працівників вказаного сегмента економіки.

Незважаючи на скорочення обсягів виробництва, закриття виробничих майданчиків та наявність олігополії на ринку, перспективи розвитку пивної галузі в Україні все ж таки є.

Зокрема, до таких перспективних шляхів можна віднести: розвиток крафтових пивоварень (маленьких незалежних броварень, які готують напій за традиційними рецептами), виробництво пивної продукції згідно з європейськими стандартами з метою збільшення експорту пива до країн Європейського Союзу.

Однак, наявність негативних факторів, а також встановлених з березня 2020 року на всій території України обмежувальних карантинних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), наразі лише стримують їхній розвиток.

Такі виробники, які є частиною системи ресторанного бізнесу та прив'язані до офлайн-майданчиків і обмежені каналами збуту (не мають доступу до мережі продуктових магазинів та супермаркетів), у зв'язку із зупиненням діяльності закладів громадського харчування (ресторанів, кафе тощо) призупинили виробництво та втратили 90% каналів збуту в період карантину. Для них практично непідйомною ношею стало податкове навантаження в поєднанні з виплатою кредитів і орендної плати. Такі СГ наразі потребують підтримки з боку держави, у першу чергу – з метою збереження та створення нових робочих місць.

Враховуючи зазначене, з метою зменшення регуляторного навантаження на виробників пивоварної продукції та створення умов для розвитку малих пивоварних заводів і пивоварної галузі в цілому, на державному рівні слід прийняти такі рішення:

1. Юридичне закріплення терміну «малі виробники пива». Пропонується таке визначення: «Малі виробники пива – суб'єкти господарювання (у тому числі іноземні суб'єкти господарювання, які діють через свої зареєстровані постійні представництва), які здійснюють за повним технологічним циклом виробництво пива в об'ємі, що не перевищує 200000 гектолітрів на рік, використовують приміщення, які фізично знаходяться відокремлено від території будь-якої іншої пивоварні та не виробляють пиво на підставі договору (ліцензії) про право використання торгової марки або виробничого процесу іншого виробника. Малі виробники пива не повинні бути пов'язаними особами у значенні підпункту 159 пункту 1 статті 14 Податкового кодексу України з іншими виробниками пива. Якщо два або більше пивоварних заводи співпрацюють, а об'єднаний річний обсяг продукції не перевищує 200 000 гектолітрів на рік, такі пивоварні заводи розглядаються як єдиний незалежний пивоварний завод».

2. Імплементация Директиви Ради 92/83/ЄЕС, зокрема, шляхом підвищення граничного обсягу виробництва пива для малих виробників до 200000 гектолітрів на рік (20 млн л.) та встановлення знижених ставок акцизного податку на алкогольні напої для них. Диференціація ставок акцизного податку на пиво, згідно зі щорічним обсягом виробництва відповідних пивоварних заводів, до пива, що варять малі пивоварні заводи з обсягом виробництва до 200000 гектолітрів на рік. Встановлення зменшеної акцизної ставки для малих виробників пива на 50% від загальнонаціональної ставки на пиво.

3. Встановлення необмеженого строку дії ліцензії на виробництво алкогольних напоїв (пива).

4. Скасування обов'язкової атестації виробництва для виробників алкогольних напоїв (пива) кожні 5 років.

5. Скасування необхідності отримання окремої ліцензії на право оптової торгівлі для малих виробників пива.

6. Зменшення вартості ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями (пивом) для виробників з обсягами виробництва пива більше 3000 гектолітрів на рік.

Зменшення розміру штрафних санкцій для малих виробників пива за неподання чи несвоєчасне подання ними звіту або подання звіту з недостовірними відомостями про обсяги виробництва та/або обігу алкогольних напоїв.

Запропоновані зміни дозволять стимулювати розвиток малого бізнесу в Україні та покращити інвестиційну привабливість у галузі пивоваріння, забезпечать спрощення господарської діяльності з виробництва алкогольних напоїв, у першу чергу, для малих виробників пива, а також забезпечать гармонізацію законодавства України із законодавством ЄС.

2.2. Організаційно-правові основи функціонування ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

Приватне акціонерне товариство «Фірма «Полтавпиво» входить до складу підприємств харчової промисловості, засновано та діє на підставі Статуту, у відповідності зі рішенням засновників підприємства, Законодавства України, Господарським Кодексом України, Цивільним Кодексом України, Кодексом законів про працю України та іншими нормативно-правовими актами.

Товариство здійснює самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність з метою одержання прибутку, наступного його підрозділу між учасниками та досягнення економічних і соціальних результатів.

Загальна характеристика підприємства наведена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Загальна характеристика підприємства ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

Зміст необхідних відомостей	Інформація
1. Повна назва підприємства	Приватне акціонерне товариство «Фірма «Полтавпиво»
2. Скорочена назва підприємства	ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»
3. Дата реєстрації підприємства	20.01.1992
4. Серія і номер свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи	Б № 239621
5. Ідентифікаційний код юридичної особи	05518768
6. Адреса підприємства	Україна, м. Полтава, вул. Європейська, 160)
7. Код ЄДРПОУ	05518768
8. Відомості про органи управління юридичної особи	Загальні збори, Директор
9. Основний вид діяльності	11.05 - Виробництво пива 11.07 - Виробництво безалкогольних напоїв 11.03 - Виробництво сидру та інших плодово-ягідних вин
10. Організаційно-правова форма підприємства	Акціонерне товариство
10. Розмір статутного капіталу	67416310,5 грн

Товариство здійснює самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність з метою одержання прибутку, наступного його підрозділу між учасниками та досягнення економічних і соціальних результатів.

Предмет (вид) економічної діяльності підприємства:

- виробництво пива;
- виробництво безалкогольних напоїв;
- виробництво сидру та інших плодово-ягідних вин.

Товариство з моменту його державної реєстрації є юридичною особою приватного права. Товариство може займатися будь-якою підприємницькою

діяльністю, яка не суперечить законодавству України та відповідає меті створення Товариства.

Організаційна структура управління ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» наведена на рисунку 2.8.

Управління ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» та контроль за його діяльністю здійснюють його органи і посадові особи, перелік та обсяг повноважень яких встановлені статутом та внутрішніми документами.

Органами управління та контролю у товаристві є:

- загальні збори акціонерів, як вищий орган управління;
- наглядова рада, як наглядовий орган товариства;
- генеральний директор, як виконавчий орган товариства, який підзвітний загальним зборам акціонерів і наглядовій раді та організує виконання їх рішень;
- ревізійна комісія.

Очолює підприємство генеральний директор, який визначає, формулює, планує, здійснює і координує всі види діяльності підприємства; визначає напрями розвитку підприємства у формуванні цінової, кредитно-банківської, податкової та страхової політики, соціальної та зовнішньоекономічної діяльності; організує роботу і ефективну взаємодію виробничих одиниць, цехів та інших структурних підрозділів підприємства, направляє їх діяльність на досягнення високих темпів розвитку і удосконалення виробництва та продукції; направляє діяльність персоналу на досягнення високих економічних та фінансових результатів; забезпечує виконання підприємством програми оновлення продукції, планів капітального будівництва, обов'язків перед державним бюджетом, постачальниками, замовниками і банками; організує виробничо-господарську діяльність підприємства на основі застосування методів обґрунтованого планування, нормативних матеріалів, фінансових і трудових витрат, широкого розповсюдження передового досвіду; уживає заходів щодо забезпечення підприємства кваліфікованими кадрами,

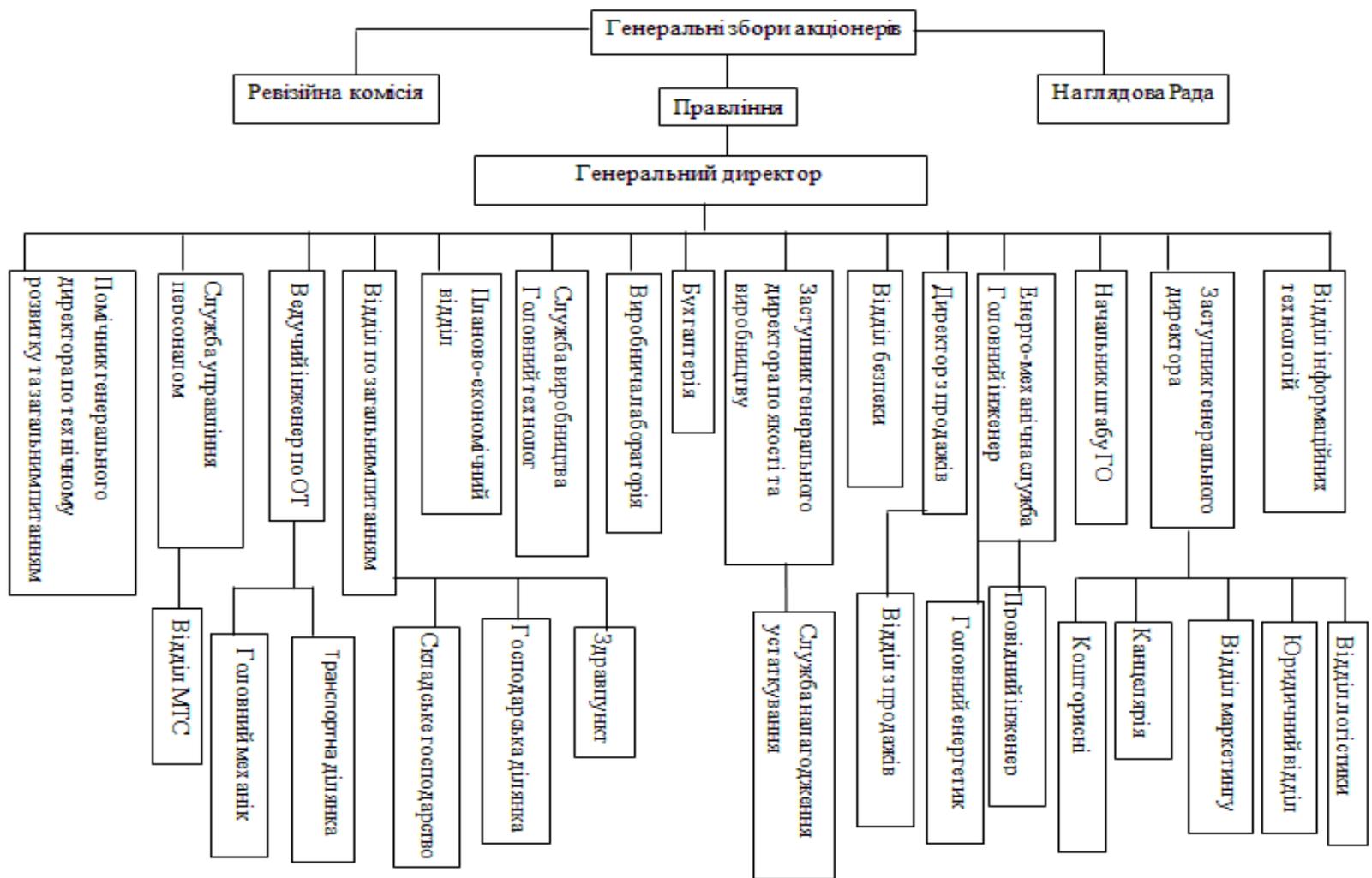

Рисунок 2.8 – Організаційна структура управління ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

найкращого використання безпечних і сприятливих умов праці, додержання вимог законодавства про охорону навколишнього середовища та ін.

Заступники генерального директора мають право підпису ряду документів; організують роботу і ефективну взаємодію всіх структурних підрозділів, цехів та виробничих одиниць, підвищує рентабельність фірми; вирішують питання, що стосуються фінансово-економічної та виробничо-господарської діяльності фірми; доручають ведення окремих напрямків діяльності іншим посадовим особам – керівникам виробничих одиниць і філій підприємств, а також функціональних і виробничих підрозділів; контролюють роботу всіх структурних підрозділів фірми; організують поточну організаційно-виконавчу роботу всієї фірми; забезпечують виконання фірмою всіх зобов'язань перед постачальниками, замовниками і кредиторами, включаючи установи банку, а також господарських і трудових договорів; затверджують штатний розклад фірми, встановлює посадові оклади та надбавки щокварталу або в міру необхідності; контролюють своєчасність подання звітності про результати економічної звітності про результат економічної діяльності в установленому порядку та терміни на розгляд директору та інше.

До посадових обов'язків працівників бухгалтерії відносяться: ведення бухгалтерії на підприємстві; участь у розробці та подальших заходах, безпосередньо спрямованих на раціональне і правильне використання ресурсів; здійснення прийому і проведення контролю первинної документації; відображення на рахунках операцій, пов'язаних з постійним рухом грошових і основних засобів, ТМЦ; розрахунок і подальше перерахування податків та інших зборів до місцевого та федеральний бюджети, різних платежів у банківські установи, страхових внесків у позабюджетні державні фонди, нарахування заробітної плати та інше; забезпечення інвесторів, кредиторів, керівників, аудиторів достовірної бухгалтерської звітністю; участь у здійсненні економічного аналізу фінансової та господарської діяльності

організації; формування, накопичення та ведення бази даних з бухгалтерського обліку організації; виконання окремих доручень керівника та ін.

До посадових обов'язків працівників фінансово-економічного відділу відносяться: складання на підставі даних бухгалтерського обліку фінансову та бюджетну звітності, а також державну статистичну, податкову та іншу звітність (декларації) в порядку, встановленому законодавством; своєчасно та в повному обсязі перерахування податків і зборів (обов'язкові платежі) до відповідних бюджетів; проведення аналізу даних бухгалтерського обліку та звітності, у тому числі зведеної звітності щодо причин зростання дебіторської та кредиторської заборгованості, розроблення та здійснення заходів щодо стягнення дебіторської та погашення кредиторської заборгованості, організація та проведення роботи з її списання відповідно до законодавства; зберігання, оформлення та передачу до архіву оброблених первинних документів та облікових реєстрів, які є підставою для відображення у бухгалтерському обліку операцій та складання звітності, а також звітності; розробка та забезпечення здійснення заходів щодо дотримання та підвищення рівня фінансово-бюджетної дисципліни його працівників; здійснення заходів щодо усунення порушень і недоліків, виявлених під час контрольних заходів, проведених державними органами та аудитом, що уповноважені здійснювати контроль за дотриманням вимог законодавства тощо.

До посадових обов'язків працівників відділу маркетингу та збуту належать: визначення предмету дослідження і розробка робочих планів і програми проведення окремих етапів дослідницьких робіт; оцінка сильних і слабких сторін діяльності конкурентів; вивчення загальної кон'юнктури галузі з погляду перспектив її розвитку; аналіз системи збуту продукції з метою виявлення можливостей і ефективності збуту через альтернативні канали; прогноз економічної ситуації чи країни регіону, що може вплинути на умови збуту на даному ринку; всебічний аналіз діяльності підприємства, розробляти пропозиції і заходи щодо розвитку прогресивних форм зв'язків, науково-

технічного співробітництва з партнерами; складання бізнес-планів відкриття нових, переміщення і закриття діючих торгових точок в регіоні; планування освоєння нових ринкових сегментів; аналізувати ефективність товарної політики в регіоні тощо.

Посадові обов'язки працівників відділу кадрів (відділу персоналу): забезпечення підприємства працівниками потрібних професій, спеціальностей і кваліфікації згідно з рівнем та профілем отриманої ними підготовки та ділових якостей; розробка перспективних і річних планів комплектування підприємства персоналом з урахуванням перспектив його розвитку, змін складу працюючих у зв'язку з упровадженням нової техніки та технології, механізації і автоматизації виробничих процесів, а також пуском виробничих об'єктів; прогнозування і визначення потреби в кадрах на основі планів економічного і соціального розвитку підприємства; вирішення питання найму, звільнення, переведення працівників, контроль їх розстановку і правильність використання у підрозділах підприємства; систематичне вивчення ділових якостей та інших індивідуальних особливостей працівників підприємства з метою добору кадрів на заміщення посад, які входять у номенклатуру керівника підприємства і створення резерву; організації підвищення кваліфікації працівників, зарахованих до резерву, підготовка до роботи на керівних посадах; атестація, розроблення заходів щодо реалізації рекомендацій атестаційних комісій, визначення коло працівників, які підлягають черговій та повторній атестації, забезпечення підготовки необхідних документів; вживання заходів щодо удосконалення форм і методів роботи з кадрами; організація табельного обліку, складання і виконання графіків відпусток, контроль за станом трудової дисципліни в підрозділах підприємства і додержанням працівниками правил внутрішнього трудового розпорядку, розроблення заходів щодо поліпшення трудової дисципліни, зниження витрат робочого часу, контроль їх виконання та інше.

Працівники відділу логістики мають наступні обов'язки: розробка маршруту доставки; керівництво транспортними засобами, які є у

розпорядженні підприємства; формування пакету документів на завантаження; перевірка документів, які повернулись з маршруту; контроль за переміщенням транспорту; перевірка відповідності продукції, що знаходиться у зворотній тарі та інше.

Посадові обов'язки працівників відділу механізації та електрифікації: забезпечення постійного підвищення рівня технічної підготовки виробництва, його ефективності; розробка перспективних планів розвитку підприємства, реконструкції та модернізації, заходів щодо запобігання шкідливому впливу виробництва; забезпечення своєчасної підготовки технічної документації (креслень, специфікацій, технічних умов, технологічних карт); забезпечення безперебійної і технічно правильної експлуатації та надійної роботи устаткування; розробка планів (графіків) оглядів, випробувань та профілактичних ремонтів устаткування згідно з положеннями системи планово-запобіжного ремонту, затвердження цих планів та контроль їх виконання; розробка нормативних матеріалів з ремонту устаткування, витрат матеріалів на ремонтно-експлуатаційні потреби, складання кошторисів на проведення ремонтів тощо.

Виробнича структура ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» представлена на рисунку 2.9.

На відміну від організаційної, виробнича структура підприємства є формою організації виробничого процесу, вона виражається в розмірі підприємства, кількості й складності цехів та служб, їх плануванні, а також у кількості планування виробничих ділянок та робочих місць усередині цехів.

Виробнича структура підрозділу включає в себе цехи основного виробництва, допоміжні цехи та обслуговуюче господарство.

До основного виробництва належать: солодова дільниця, варочний відділ, фільтрувальна дільниця, бродильно-лагерний відділ, цех розливу пива в пляшки, цех розливу пива в КЕГбої, цех хмільних екстрактів.

До допоміжних цехів належить: лабораторія, ремонтно-механічний цех, холодинсько-компресорний відділ, парокотельня.

Рисунок 2.9 – Виробнича структура ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

До обслуговуючого господарства належить: тарна дільниця, транспортна дільниця, склад готової продукції, зерносклад

2.3. Аналіз основних економічних та фінансових показників діяльності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

Основним видом економічної діяльності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» є

1. Виробництво пива (Кубанське; Диканські вечори; Антон Груби бочкове; Бочковое; Жигулевське; Ячмінний колос; Rigas; Полтавське класік; Нефільтроване солодове; Бочка розливного; Бочка медового; Бочка свіжого; Бочка нефільтрованого).

2. Виробництво мінеральних вод.

3. Виготовлення газованих безалкогольних напоїв (Тьотя Груша; Лимонадний Джо; Мохіто; Полтава Буратино; Екстра-Сітро; Тархун».

4. Оптова торгівля посудом.

5. Постачання пари.

6. Виробництво промислових газів.

7. Ремонт та технічне обслуговування машин та устаткування.

На заводі солод не виготовляється, його закупають у перевірених постачальників, які спеціалізуються на виробництві солоду – Бердичівській солодовенній компанії, Чернігівському солодовенному заводі та інші.

У таблиці 2.2 наведені дані про обсяги виробництва продукції за 2017-2019 роки.

Таблиця 2.2 – Аналіз обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг за видами економічної діяльності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 рр.

Види економічної діяльності	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Відхилення			
				2019 до 2017		2019 до 2018	
				тис. грн.	%	тис. грн.	%
Виробництво пива	317459	352328	370060	52601	16,5	17732	5,1
Виробництво безалкогольних напоїв; мінеральних вод та інших вод, розлитих у пляшки	27331	27647	33208	5877	21,5	5561	20,1
Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна	123	144	158	35	28,5	14	9,7
Оптова торгівля відходами та брухтом	224	186	214	-10,0	-4,5	28,0	15,0
Виробництво сидру та інших плодовоягідних вин	-	152	191	191	-	38,8	25,6
Всього	345137	380455	403830	58693	17,0	23375	6,1

Аналіз даних таблиці 2.2 показує, що найбільшу питому вагу серед реалізованої продукції на підприємстві займає виробництво пива та становило

у 2019 році 91,6%, або 370060 тис. грн., що в порівнянні з 2017 роком на 52601 тис. грн. або на 16,5 більше, та водночас питома вага виробництва даного виду продукції в загальній структурі скоротилась на 0,4%. Відповідно обсяг виробництва безалкогольних напоїв, мінеральних вод та інших вод, розлитих у пляшки зріс на 5877 тис. грн. або на 21,5%, в загальній структурі виробництва – на ,0,3% (рисунок 2.10).

Обсяг реалізованої продукції за основними видами економічної діяльності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 р.р. представлено на рисунку 2.10, структуру реалізованої продукції за 2019 рік на рисунку 2.11.

Рисунок 2.10 – Обсяг реалізованої продукції за основними видами економічної діяльності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 р.р.

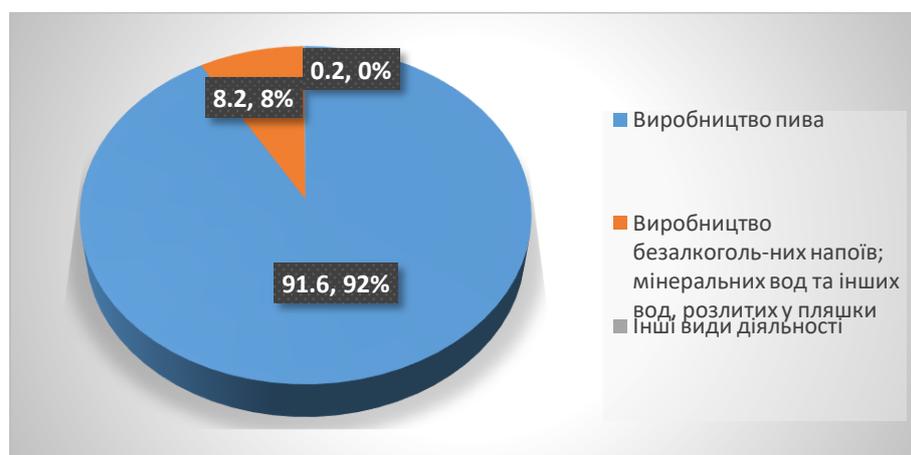

Рисунок 2. 11 – Структура реалізованої продукції ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

Основні фінансово-економічні показники наведені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Економічні та фінансові показники діяльності ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за 2017-2019 рр.

№	Показники	Одиниці виміру	Рік			Відхилення			
			2017	2018	2019	2019/2017 рр.		2019/2018 рр.	
						Абсолютне відхил.	Темп приросту, %	Абсолютне відхил.	Темп приросту, %
1	2	3	4	5	6	7	2.9	9	10
1. КАПІТАЛ ТА РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВА									
1.1	Середня вартість сукупного капіталу	тис. грн.	162726,5	171256,5	182210	19483,5	12,0	10953,5	6,4
1.2	Середня вартість власного капіталу	тис. грн.	91647	99044,5	122255	30608,	33,4	23210,5	23,4
1.3	Основні засоби:								
1.3.1	за первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	205269	217997	228916	23647	11,5	10919	5,0
1.3.2	знос на кінець року	тис. грн.	131103	146308	157446	26343	20,1	11138	7,6
1.3.3	середньорічна вартість основних засобів	тис. грн.	204163	214576,5	223456,5	19293,5	9,5	8880	4,1
1.4	Нематеріальні активи:								
1.4.1	за первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	2796	2828	2899	103	3,7	71	2,5
1.4.2	знос (накопичена амортизація) на кінець року	тис. грн.	1334	1872	2418	1084	81,3	546	29,2
1.4.3	середня вартість нематеріальних активів	тис. грн.	2764,5	2812	2863,5	99	3,6	51,5	1,8
1.5	Оборотні активи:								
1.5.1	усього на кінець року	тис. грн.	93706	100530	119283	25577	27,3	18753	18,7

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.5.2	дебіторська заборгованість на кінець року	тис. грн.	31542	29358	36716	5174	16,4	7358	25,1
1.5.3	Запаси на кінець року	тис. грн.	45925	50889	44504	-1421	-3,1	-6385	-12,5
1.5.4	Грошові кошти та їх еквіваленти на кін. року	тис. грн.	13829	14691	19035	5206	37,7	4344	29,6
1.5.5	середні залишки оборотних засобів	тис. грн.	82180,5	96016,5	109906,0	27726	33,7	13890	14,5
1.6	Середньооблікова чисельність:								
1.6.1	Середньооблікова чисельність працівників	чол.	268	273	280	12	4,5	7	2,6
1.6.2	Середньооблікова чисельність робітників	чол.	248	254	261	13	5,2	7	2,8
2. ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ									
2.1	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	тис. грн.	535567	545233	556178	20611	3,9	10945	2,0
2.2	Обсяг реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	тис. грн.	345137	380455	403830	58693	17,0	23375	6,1
2.3	Обсяг виробництва продукції	тис. грн.	345137	380455	403830	58693	17,0	23375	6,1
2.4	Собівартість реалізованої продукції	тис. грн.	196562	214639	221304	24742	12,6	6665	3,1
2.5	Валовий прибуток	тис. грн.	57739	78639	101709	43970	76,2	23070	29,3
2.6	Прибуток від операційної діяльності	тис. грн.	2800	24637	40178	37378	в 14,3 раза	15541	63,1
2.7	Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	тис. грн.	1628	20328	37514	35886	в 23,1 раза	17186	84,5
2.8			1595	16628	29718	28123	в 18,3	13090	78,7

	Чистий прибуток	тис. грн.					раза		
--	--------------------	--------------	--	--	--	--	------	--	--

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2.9	Фонд оплати праці усіх працівників	тис. грн.	6696,3	8988,9	10358,	3661,7	54,7	1369,1	15,2
2.10	Фонд робочого часу	люд-годи ни	535567	545233	556178	20611	3,9	10945	2,0
3.	Показники ефективності викор истання ресурсів								
3.1	Продуктивність праці одного працівника	тис. грн. / особа	1287,83	1393,61	1442,25	154,42	12,0	48,64	3,5
3.2	Продуктивність праці одного робітника	тис. грн. / особа	1391,68	1497,86	1547,24	155,56	11,2	49,39	3,3
3.3	Рівень оплати праці за 1 людино-годину	тис. грн. / люд-год	0,01	0,02	0,02	0,01	48,9	0	0
3.4	Середньомісячна заробітна плата одного працівника	тис. грн.	2,08	2,74	3,08	1,0	48,1	0,34	12,4
3.5	Коефіцієнт зносу основних засобів на кінець року		0,64	0,67	0,69	0,05		0,02	
3.6	Коефіцієнт оновлення основних засобів		0,03	0,04	0,04	0,01	-	0,001	-
3.7	Коефіцієнт вибуття основних засобів		0,02	0,005	0,004	-0,02	-	-0,001	-
3.8	Фондовіддача	грн./ грн.	1,69	1,77	1,81	0,12	6,9	0,034	1,9
3.9	Фондоозброєність праці працівників	тис. грн./ чол.	761,80	785,99	798,06	36,26	4,8	12,06	1,5
3.10	Коефіцієнт обіговості оборотних засобів	обороти	3,09	3,05	2,94	-0,16	-5,0	-0,12	-3,8
3.11	Середній період обороту ОЗ	дні	0,47	0,46	0,45	-0,02	-4,5	-0,01	-1,5
3.12	К _{об.} Активів	Гр./гр.	1,56	1,71	1,77	0,21	13,4	0,06	3,5

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3.13	Коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги	обороти	26435	27641	30530	4095	15,5	2889	10,5
3.14	Середній період обороту дебіторської заборгованості	дні	0,01	0,01	0,01	-0,002	-13,4	-0,001	-9,5
3.15	Коефіцієнт обіговості запасів	обороти	36388,5	47305,5	47696,5	11308	31,1	391	0,8
3.16	Середній період зберігання запасів	дні	0,01	0,01	0,01	-		-	
3.17	Тривалість операційного циклу	дні	0,02	0,02	0,02				
4	Показники рентабельності								
4.1	Рентабельність продажу	%	0,64	6,93	11,61	10,97	-	4,68	-
4.2	Рентабельність активів	%	0,95	11,87	20,59	19,64	-	8,72	-
4.3	Рентабельність власного капіталу	%	1,74	16,79	24,31	22,57	-	7,52	-

Розглянемо детальніше динаміку деяких показників за досліджуваний період.

На основі даних таблиці 2.6 можна сказати, що у 2019 році порівняно з 2017 роком середня вартість сукупного капіталу збільшилася на 19483,5 тис. грн., або на 12,0%, а в порівнянні з 2018 роком його вартість збільшилася на 10953,5 тис. грн. або на 6,4%. Середня вартість власного капіталу у порівнянні з 2017 роком збільшилась на 30608 тис. грн., або на 33,4%; у порівнянні з 2018 роком збільшилась на 23210,5 тис. грн. або на 23,4%. Динаміка капіталу підприємства представлена на рисунку 2.12.

Рисунок 2.12 – Динаміка вартості сукупного та власного капіталу
ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 роки

Середньорічна вартість основних засобів також збільшилася у 2019 році в порівнянні з 2017 роком на 19293,5 тис. грн., або на 95%, а у порівнянні з 2018 зросла на 8880 тис. грн. або 4,1% (рисунок 2.13).

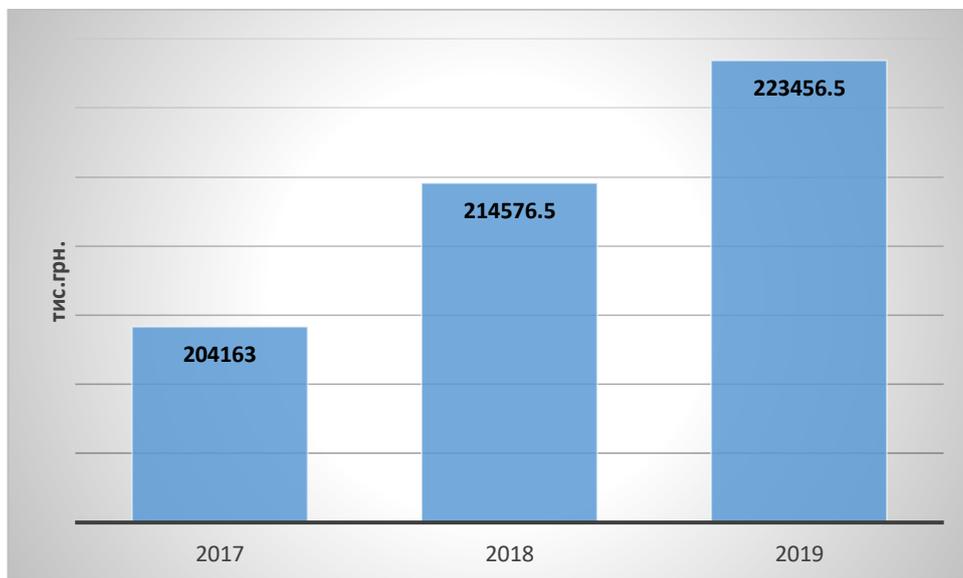

Рисунок 2.13 – Динаміка середньорічної вартості основних засобів

Показник фондівдачі основних засобів ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» має стабільну тенденцію до зростання та пряму залежність між зростанням

обсягів виробництва продукції та середньою вартістю основних фондів – у 2017 році цей показник був на рівні 1,69 грн./грн., у 2018 році – 1,77 грн./грн., а у 2019 році – 1,81 грн./грн.

Середньорічна вартість нематеріальних активів у 2019 році склала 2863,5 тис.грн., що на 99 тис.грн. більше, ніж у 2017 році, та на 51,5 тис.грн., більше за 2018 рік. Темп приросту середньорічної вартості нематеріальних активів у 2019 році відносно 2017 року становить 3,5% (рисунок 2.14).

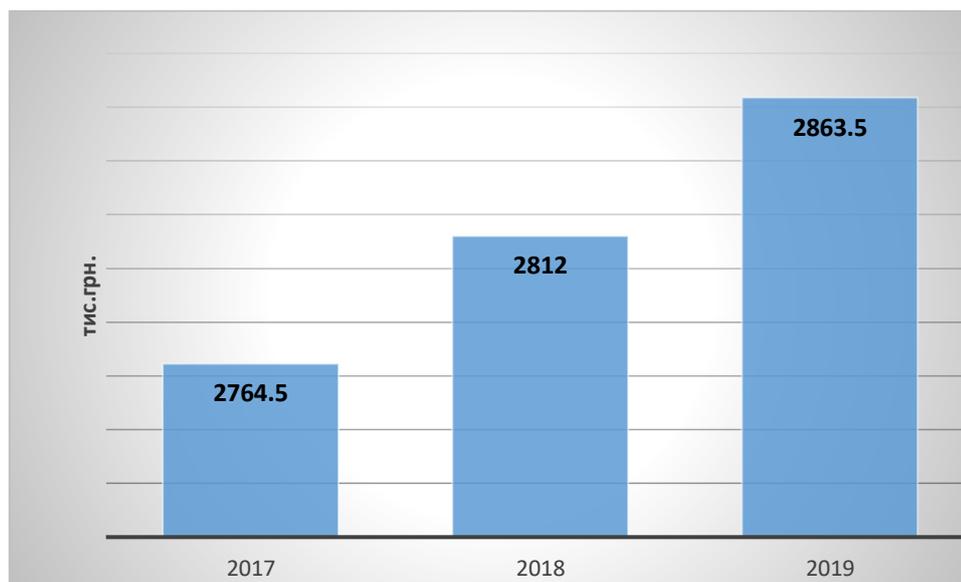

Рисунок 2.14 – Динаміка середньорічної вартості нематеріальних активів ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 роки

Оборотні активи на кінець року у 2019 році в порівнянні з 2017 роком збільшилися на 25577 тис. грн., а в порівнянні з 2018 роком – 18753 тис. грн., при чому суттєві зміни відбулися в прирості дебіторської заборгованості підприємства, які в середньому збільшилися у порівнянні з 2017 роком на 5174 тис. грн. або на 16,4%, а з 2018 роком – 7358 тис. грн. або на 25,1%, що є негативним у діяльності будь-якого підприємства, так як такі тенденції зменшують рівень ліквідності діяльності підприємства та уповільнюють обертання оборотних засобів підприємства (рисунок 2.15).

Рисунок 2.15 – Динаміка вартості оборотних активів ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 роки

Чисельність працівників підприємства у 2019 році порівняно з 2017 роком збільшилась на 12 осіб, а з 2018 роком – на 11 осіб, а чисельність робітників у 2017 році становила 248 осіб, у 2016 році – 254 осіб, а у 2017 році – 261 особа (рисунок 2.16).

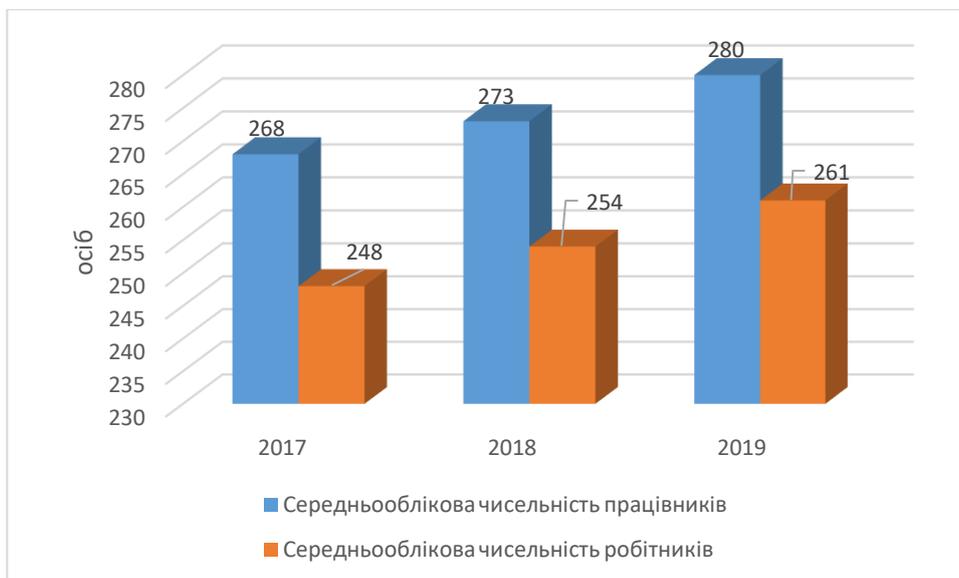

Рисунок 2.16 – Динаміка середньооблікової чисельності працівників та робітників ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 роки

При цьому на підприємстві поступово зростає продуктивність праці, як працівників, так і робітників. У 2019 році продуктивність праці 1 працівника складала 1442,2 тис.грн., на 154,5 тис.грн. або на 12,0% вище, ніж у 2017 році та на 48,6 тис.грн. або на 3,5% вище ніж у 2018 році (рисунок 2.17).

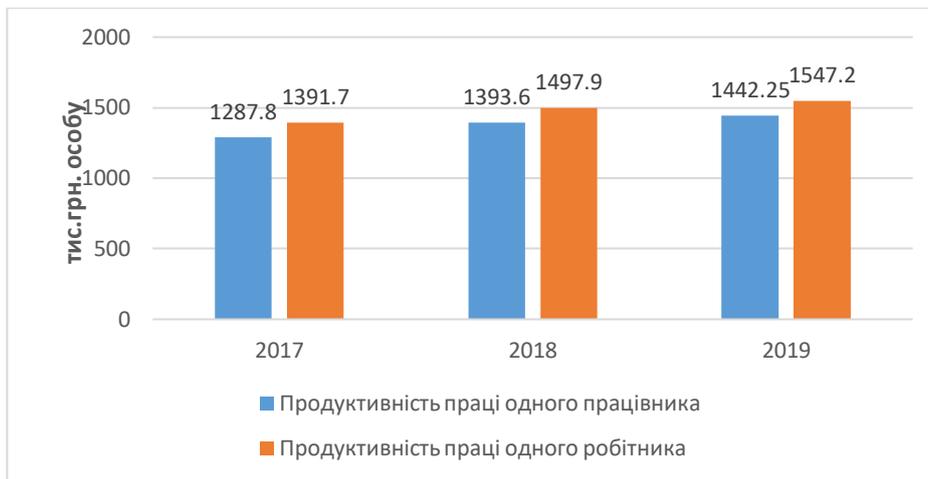

Рисунок 2.17 – Динаміка продуктивності праці одного працівника та робітника ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 роки

Рівень чистого доходу в 2019 році порівняно з 2017 роком збільшився на 20611 тис. грн або на 3,9%, а з 2018 роком збільшився на 10945 тис. грн. або на 2,0%, при цьому собівартість реалізованої продукції, робіт, послуг у 2019 році порівняно з 2017 роком збільшилася на 24742 тис.грн. або на 12,6%, а порівняно з 2019 роком – 6665 тис. грн. або на 3,1% (рисунок2.17).

Рисунок 2.17 – Динаміка чистого доходу та собівартості продукції реалізованої продукції ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 роки

У 2017 році ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» отримало валовий прибуток у розмірі 57739 тис. грн., а у 2018 році – 78639 тис. грн., а у 2019 році – 101709 тис. грн. Підприємство у 2017 році отримало чистий прибуток у розмірі 1595

тис.грн., у 2017 – 16628 тис.грн. аба майже в 10разів більше, в 2019 році – 29718 тис.грн. (рисунок 2.18).

Рисунок 2.18 – Динаміка валового та чистого прибутку ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 роки

У 2019 році рентабельність продажу в порівнянні з 2017 роком збільшилась з 0,64% до 11,61% або на 10,24%, у порівнянні з 2018 роком – на 4,68%, рентабельність активів в 2019 році порівнянно з 2017 роком збільшилась на 19,6%, а порівняно з 2018 роком – на 8,7%; рентабельність власного капіталу збільшилась відповідно на 22,6% та 7,5%. (рисунок 2.19).

Рисунок 2.19 – Динаміка показників рентабельності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 роки

Узагальнюючи результати аналізу економічних та фінансових показників діяльності ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за 2017-2019 рр. можна зробити висновок, що господарська та фінансова діяльність ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за значеннями показників має позитивну тенденцію в 2019 році порівняно з 2017 і 2018 роками. В цілому стан підприємства задовільний, у даний час воно функціонує нормально та отримує прибуток.

2.4. Стан охорони праці в ПрАТ «Фірма Полтавпиво»

Система управління охороною праці (СУОП) – це частина загальної системи управління організацією, яка сприяє запобіганню нещасним випадкам та професійним захворюванням на виробництві, а також небезпеки для третіх осіб, що виникають у процесі господарювання, і включає в себе комплекс взаємопов'язаних заходів спрямованих на виконання вимог законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці.

Головна мета управління охороною праці є створення здорових, безпечних і високопродуктивних умов праці, покращення виробничого побуту, запобігання травматизму та профзахворювань.

Суб'єктом управління в СУОП на підприємстві в цілому є керівник, а в цехах, на виробничих дільницях і в службах – керівники відповідних структурних підрозділів і служб. Організаційно-методичну роботу по управлінню охороною праці, підготовку управлінських рішень і контроль за їх своєчасною реалізацією здійснює служба охорони праці підприємства, яка підпорядкована безпосередньо керівнику підприємства. Суб'єкт управління аналізує інформацію про стан охорони праці в структурних підрозділах підприємства та приймає рішення спрямовані на приведення фактичних показників охорони праці у відповідність з нормативними. Об'єктом управління в СУОП є діяльність структурних підрозділів та служб підприємства по забезпеченню безпечних і здорових умов праці на робочих

місцях, виробничих ділянках, цехах та підприємства в цілому. Охорона праці базується на законодавчих, директивних і нормативно-технічних документах.

При управлінні охороною праці не повинні прийматися рішення і здійснюватися заходи, які суперечать чинному законодавству, державним нормативним актам про охорону праці, стандартам безпеки праці, правилам і нормам охорони праці.

Основними принципами управління охороною праці в ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» є:

- забезпечення пріоритету збереження життя і здоров'я працівників;
- гарантії прав працівників на охорону праці;
- діяльність, спрямована на профілактику та попередження виробничого травматизму та професійної захворюваності;
- наукова обґрунтованість вимог охорони праці, що містяться в законодавстві, галузевих правилах щодо охорони праці, а також у правилах безпеки, санітарних і будівельних нормах і правилах, державних стандартах, організаційно-методичних документах, інструкціях з охорони праці;
- наявність кваліфікованих спеціалістів з охорони праці;
- планування заходів з охорони праці;
- неухильне виконання вимог охорони праці роботодавцем та працівниками, відповідальність за їх порушення.

Основні завдання управління охороною праці в ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»:

- навчання і пропаганда знань працівників безпечним методам роботи;
- забезпечення безпеки технологічних процесів, виробничого обладнання, інструментів, будівель і споруд;
- нормалізація санітарно-гігієнічних умов праці;
- забезпечення працівників засобами індивідуального захисту;
- забезпечення оптимальних режимів праці та відпочинку;
- організація лікувально-профілактичного обслуговування;
- професійний відбір працівників з окремих професій;

– вдосконалення нормативної бази з питань охорони праці.

Управління охороною праці на підприємстві є складовою, підсистемою загальної системи управління підприємством, оскільки лише за високого рівня охорони праці може бути забезпечено ефективне виконання завдань, що постають перед підприємством, і досягнення найкращих економічних результатів. Це дає можливість системно та комплексно вирішувати всі питання охорони праці, підвищувати її ефективність, зменшувати виробничий ризик.

ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» є безсумнівним лідером у безпечності умов праці, адже всі процеси автоматизовані та виконуються згідно діючих вимог охорони праці. Тут працюють відповідально та радо діляться власним досвідом, влаштовують дні відкритих дверей, екскурсії.

Усі зони тут ідентифікуються знаками безпеки, є медпункти, аптечки, на території зробили розмітку для роз'яснення переміщення людей та машин. Задля безпеки працівників, кожен з них працює у касці, яскравому розпізнавальному жилеті та захисних окулярах. Оскільки під час роботи окуляри можуть запилюватися чи дряпатися, по заводу розміщені станції для їхньої очистки.

Працівники активно обговорюють важливість питань охорони праці. Щомісяця тут проводять внутрішнє навчання. Один фахівець готує презентацію з нової теми, інші – обговорюють та проходять тести. Основна мотивація – власна безпека.

Для безпечного користування механізмами на підприємстві впровадили систему блокування пристроїв. Вона допомагає уникнути небезпечних інцидентів, пов'язаних з несанкціонованою подачею рідин, газів, електроенергії, – адже це може привести до травми або більш серйозних наслідків. Тобто відключається живлення промислових машин або обладнання. Для цього кожен працівник має власний замок і ключ.

Планування заходів з охорони праці ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» включає наступне:

– щороку для визначення та оцінки рівня небезпеки здійснюється ідентифікацію, аналіз і оцінку ризиків та впроваджує систему реагування. Виявлені ризики групуються за рівнем наслідків і ймовірності. Розробляються програми заходів для зменшення ризиків;

– використовується корпоративно-інтегрована система менеджменту, одним з важелів якої є відповідальність директорів підрозділів за управління ризиками;

– інформація щодо будь-яких інцидентів з безпеки праці чи екології, що трапились на підприємстві передається інженерами з ОП до безпосереднього керівника. Звіти про причини таких інцидентів та плани заходів для їх усунення поширюються електронною поштою на всі підрозділи підприємства з метою профілактики подібних інцидентів;

– питання ОП «прошиваються» на всіх рівнях у всіх підрозділах компанії. КРІ кожного керівника рахуються, зважаючи на індекс з охорони праці.

Заходи, що безпосередньо проводяться на підприємстві:

– проводяться щоденні інспекції з ОП як спеціалістами з охорони праці, так і керівництвом підприємства;

– впроваджено візуальний менеджмент: робочі місця, інформаційні плакати тощо;

– передбачений обов'язковий захист обертових механізмів;

– застосовуються системи вертикального страхування при роботах на висоті: вантажних, складських тощо;

– впроваджена система Lockout-tagout (LOTO), або «блокування та маркування» — комплекс заходів, що дозволяють мінімізувати виникнення потенційно небезпечних ситуацій, пов'язаних з несанкціонованою подачею електроенергії, газів, рідин, гарантувати правильне відключення небезпечного обладнання і попередити його повторний запуск до закінчення всіх робіт по обслуговуванню та ремонту;

– проводяться тренування для відпрацювання дій, правил та навичок безпечної поведінки в аварійних ситуаціях, а також з надання домедичної допомоги;

– розроблена система навчання для ознайомлення персоналу з існуючими ризиками на робочих місцях: візуалізації, які допомагають швидко запам'ятати правильні дії;

– застосовуються переносні вентилятори під час роботи у колодязях для видалення токсичних та вибухових випарів;

– введені нові форми нарядів-допусків, які дозволяють краще контролювати підрядні організації;

– ЗІЗ використовуються не лише співробітниками підприємства, але й робітниками підрядних організацій.

Фінансування заходів з охорони праці на підприємстві здійснюється на основі положень Закону України «Про охорону праці» (стаття 19), згідно угоди, яка прикладається до колективного договору. В цьому договорі наводиться перелік конкретних заходів, об'єкт на якому вони здійснюються, їх об'єм, грошова сума, відповідальні за виконання робіт.

Фінансування робіт з охорони праці здійснюється роботодавцем. На підприємстві використовують найману працю, тому витрати на охорону праці становлять не менше 0,5 відсотка від суми фонду оплати праці на підприємстві.

Виходячи з цієї нормативної величини на підприємстві виділяються кошти на поліпшення умов праці, таблиця 2.7.

Таблиця 2.7 – Аналіз коштів, які виділялися на поліпшення умов праці в ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»:

Плановий рік	Фонд оплати праці, тис. грн.	Виділені кошти на поліпшення умов праці, тис. грн.
2017	6696,3	31,313
2018	8988,9	35,177
2019	10358	40,547

Тобто витрати на охорону праці у період 2017-2019 рік збільшились на:

$$\frac{35,177-31,313}{31,313} * 100 = 12,34\%$$

Витрати на охорону праці в період 2017-2019 рік збільшились на:

$$\frac{40,547-35,177}{35,177} * 100 = 15,27\%$$

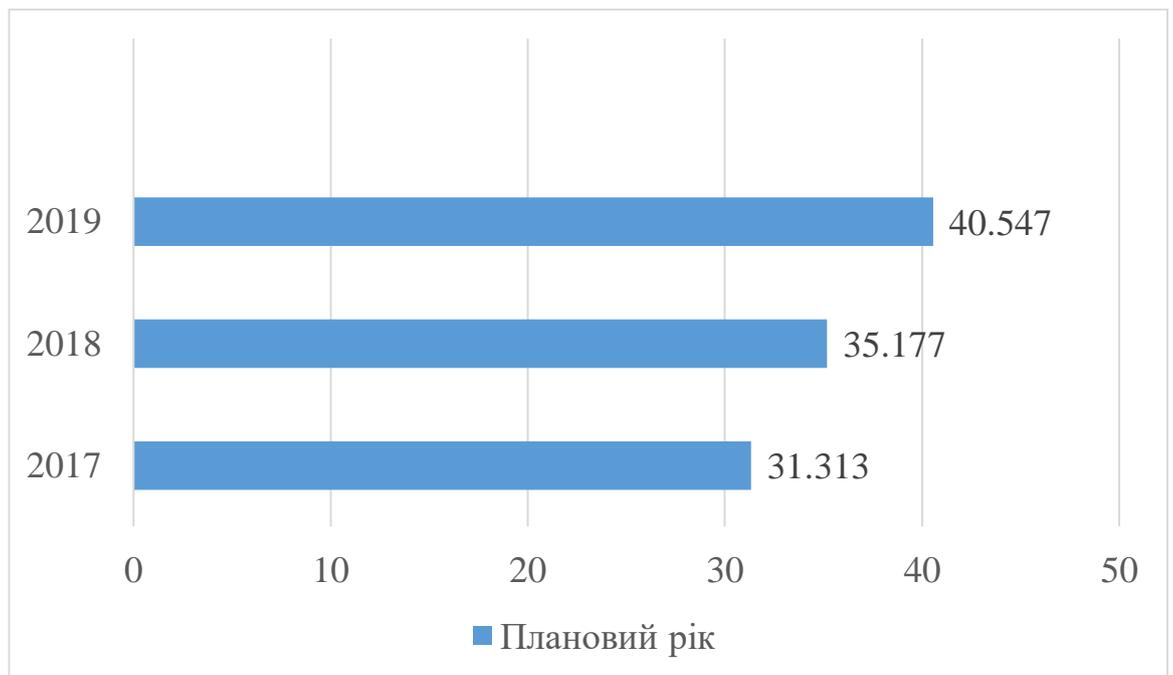

Рисунок 2.20 – Фінансування охорони праці ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 рр.

Важливе місце в управлінні охороною праці на підприємстві займають служба охорони праці (СОП) та комісія з питань охорони праці. Згідно з Законом України «Про охорону праці» на підприємстві з кількістю працюючих 50 і більше осіб роботодавець створює службу охорони праці відповідно до типового положення, яке затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань нагляду за охороною праці.

Кількість працівників СОП визначається:

- загальною кількістю працюючих на підприємстві;
- небезпекою та шкідливістю виробництва.

Служба охорони праці комплектується інженерами відповідної спеціальності, професіоналами з питань гігієни праці, юристами у сфері охорони праці. Обмеження: обов'язкова вища освіта, стаж роботи на виробництві не менше 3 років. СОП підкоряється безпосередньо керівнику підприємства. За своїм посадовим положенням і умовами оплати праці керівник і фахівці служби прирівнюються до керівників і фахівців основних виробничо-технічних служб підприємства. В ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» створено службу з ОП, ПБ, ОНС та якості.

Навчання з охорони праці в ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

За досліджуваний період летальних випадків, випадків виробничого травматизму та професійної захворюваності зафіксовано не було.

Усі працівники при влаштуванні на роботу та періодично проходять на підприємстві інструктажі з питань охорони праці, надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також з правил поведінки та дій у разі виникнення аварійних ситуацій, пожеж і стихійних лих.

За характером і часом проведення інструктажі з питань охорони праці поділяються на вступний, первинний, повторний, позаплановий та цільовий.

Робочі місця усіх працівників оснащені відповідно до вимог.

Оцінка економічної ефективності СУОП

Визначення соціальної ефективності заходів для охорони праці на підприємстві із загальною кількістю працюючих 200 чоловік на підставі:

- кількість робочих місць, що не відповідають вимогам санітарних норм, до проведення заходів 12, після проведення заходів 8;
- чисельність працівників, які працюють в умовах, що не відповідають вимогам санітарних норм до проведення норм 10, після 7;
- кількість випадків травматизму до проведення заходів 5, після 3;
- кількість днів непрацездатності через травматизм до проведення заходів 20, після 15;
- кількість працівників, що звільнилися до проведення заходів 3, після

Розв'язання:

Визначимо скорочення кількості робочих місць, що не відповідають вимогам нормативних актів щодо безпеки виробництва:

$$\Delta K = \frac{P_1 - P_2}{K_3} \times 100, \%$$

$$\Delta K = \frac{12 - 8}{100} \times 100 = 4\%$$

де P_1, P_2 - кількість робочих місць, що не відповідають вимогам санітарних норм до і після проведення заходів;

$K_3 = N/2 = 200/2 = 100$ - загальна кількість робочих місць (працюють у дві зміни).

Визначаємо скорочення чисельності працівників, які працюють в умовах, які не відповідають вимогам санітарних норм:

$$\Delta Ч = \frac{N_1 - N_2}{N} \times 100, \%$$

$$\Delta Ч = \frac{10 - 7}{200} \times 100 = 1,5\%$$

де N_1, N_2 - чисельність працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарним нормам до і після здійснення заходу, чол.;

N - річна середньооблікова чисельність працівників, чол.

Зменшення коефіцієнта частоти травматизму

$$\Delta Kч = \frac{T_1 - T_2}{N} \times 100$$

$$\Delta Ч = \frac{5 - 3}{200} \times 100 = 1\%$$

де T_1, T_2 - кількість випадків травматизму відповідно до і після проведення заходу.

Визначимо скорочення плинності кадрів через незадовільні умови праці.

$$\Delta Чп = \frac{З_1 - З_2}{N} \times 100$$

$$\Delta Ч = \frac{3 - 1}{200} \times 100 = 1\%$$

Розрахунок річної економії від зменшення рівня захворюваності на підставі наступних даних:

- кількість днів непрацездатності через хвороби на 100 працівників до проведення заходів 1986, після 1857;
- річна середньооблікова чисельність робітників 166, чоловік;
- вартість виробленої товарної продукції за зміну на одного працівника промислово-виробничого персоналу 179, тис.грн.;
- вартість річної товарної продукції підприємства 289, тис. грн.;
- середньорічна чисельність промислово-виробничого персоналу 158, чол.;
- середньорічна заробітна плата одного працівника разом із ЄСВ $Z_p=5623$ грн.;
- середньоденна сума допомоги по тимчасовій непрацездатності $Z=145$ грн.

Розв'язання:

- Скорочення витрат робочого часу за рахунок зменшення рівня захворюваності (аналогічно травматизму) за певний час:

$$\Delta Д = \frac{Д_1 - Д_2}{100} \times Ч_з, \text{ люд.-днів.}$$

$$\Delta Д = \frac{1986 - 1857}{100} \times 200 = 258 \text{ люд. - дн.}$$

де $Д_1, Д_2$ – кількість днів непрацездатності через хвороби чи травматизм на 100 працюючих відповідно до і після проведення заходів.

- Зростання продуктивності праці:

$$\Delta W = \frac{\Delta Д \times Z_e}{P_n} \times 100\%,$$

$$\Delta W = \frac{258 - 179}{289000} \times 100 = 0,27$$

де Z_8 – вартість виробленої продукції за зміну на одного працівника промислово – виробничого персоналу;

P_n – вартість річної товарної продукції підприємства.

– Річна економія зарплати за рахунок зростання продуктивності праці при зменшенні рівня захворюваності і травматизму:

$$E_z = \frac{\Delta W \times Z_p}{100} \times \mathcal{C}_{cp}, \text{ грн.}$$

$$E_z = \frac{0,27 \times 5623}{100} \times 150 = 2277,32 \text{ грн}$$

де $\mathcal{C}_{cp}$ – середньорічна чисельність промислово – виробничого персоналу;

Z_p – заробітна плата одного працівника з відрахуваннями на соцстрахування.

– Економія за рахунок зменшення коштів на виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності:

$$E_{cc} = \Delta \mathcal{D} \times \mathcal{P}_d, \text{ грн.}$$

$$E_{cc} = 258 \times 145 = 37410 \text{ грн}$$

де $\mathcal{P}_d$ – середньоденна сума допомоги по тимчасовій непрацездатності

– Річна економія за рахунок зменшення рівня захворюваності (травматизму):

$$E_{pz(m)} = E_z + E_c + E_{cc}, \text{ грн.}$$

$$E_{pz(m)} = 2277,32 + 37410 = 39687,32 \text{ грн}$$

Провівши розрахунки та проаналізувавши діяльність ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»»можемо зробити наступні висновки:

1) На підприємстві створена і ефективно функціонує система управління охороною праці;

2) У службу з охорони праці на підприємстві входить один фаховий спеціаліст;

3) За період з 2017 по 2019 роки витрати на працезохоронні заходи збільшились на 12,34% у 2018 році та на 15,27% у 2019 році.

4) Нещасних випадків на підприємстві за три звітні роки виявлено не було;

5) Можна відзначити, що у структурі планово-економічних відділів підприємства, облаштування робочих місць і умов праці відповідає вимогам норм і виду виконуваної роботи.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ КАПІТАЛУ ПРАТ «ФІРМА ПОЛТАВПИВО» ТА УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ НИМ

3.1. Оцінювання ефективності формування та використання капіталу ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за 2017-2019 рр.

У сучасних умовах кожне підприємство повинне чітко орієнтуватися у складних лабіринтах ринкових відносин, правильно оцінювати виробничий стан та економічний потенціал, стратегію подальшого розвитку, фінансовий стан, як свого підприємства так і своїх конкурентів. За результатами аналізу фінансового стану підприємства в розділі 2.3 даної випускної кваліфікаційної роботи бакалавра, можна зробити висновок, що його стан залежить від правильності обрання джерел формування капіталу підприємства та ефективності його використання. В даному розділі випускної кваліфікаційної роботи бакалавра роботи проведена оцінка формування та ефективності використання капіталу підприємства ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за 2017-2019 рр.

Аналіз формування та використання капіталу підприємства ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за 2017-2019 рр. містить:

- аналіз складу, структури та динаміки капіталу підприємства;
- аналіз джерел формування капіталу підприємства, визначення долі залученого капіталу підприємства;
- визначення відхилень від базового року і формування висновків щодо основних тенденцій змін.

Першим етапом аналізу є оцінка стану капіталу підприємства ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за 2017-2019 рр. і його складових. Здійснено оцінку динаміки та структури капіталу підприємства ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за 2017-2019 рр. за даними наведеними в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Динаміка стану капіталу ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за 2017-2019 роки, тис.грн.

№ пп	Показники	Роки			2019 від 2017		2019 від 2018	
		2017	2018	2019	Відхилення			
					Абсолютне	Темп зрост, %	Абсолютне	Темп зрост, %
1	Капітал підприємства, разом	169336	173177	191243	21907	12,9	18066	10,4
1.1	Основний капітал	70 630	72 647	71960	1330	1,9	1 330	-0,9
	у % до п.1	41,7	41,9	37,6	-4,1		-4,3	
1.2.	Оборотний капітал	93 706	100530	119283	25577	27,3	18753	18,7
	у % до п.1	55,3	58,1	62,4	7,0		4,3	
1.2.1	Запаси	45925	50889	44504	-1 421	-3,1	-6 385	-12,5
	у % до п.1.2	49,0	50,6	37,3	-11,7		-13,3	
1.2.2	Дебіторська заборгованість	31542	29358	36716	5174	16,4	7358	25,1
	у % до п.1.2	33,7	29,2	30,8	-2,9		1,6	
1.2.3	Гроші та їх еквіваленти	14 691	19035	37423	22732	154,7	18388	96,6
	у % до п.1.2	15,7	18,9	31,4	15,7		12,4	
1.2.5	Інші оборотні активи	1548	1248	640	-908,0	-58,7	-608,0	-48,7
	у % до п.1.2	1,7	1,2	0,5	-1,1		-0,7	

По даним розрахункам можна зробити наступні висновки. Капітал підприємства у 2019 році становив 191243 тис. грн., за період 2017-2019 років він збільшився на 21907 тис. грн. (на 12,9%) за рахунок збільшення основного капіталу на 1330 тис.грн. (на 1,9%) та збільшення оборотного капіталу на 27577 тис.грн. (на 27,3%) (рисунок 3.1).

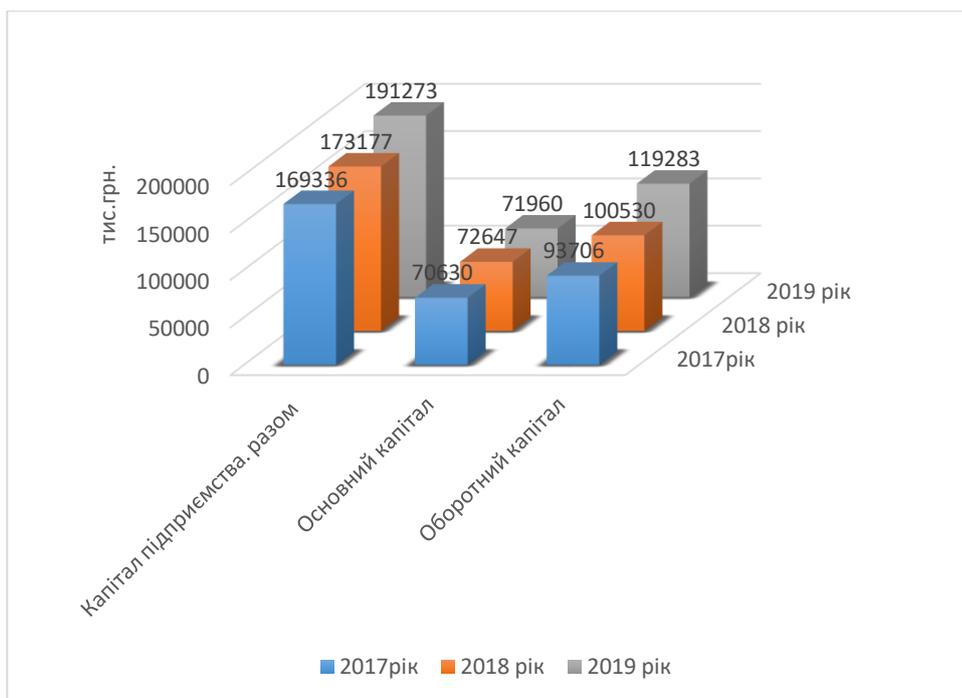

Рисунок 3.1 – Динаміка основного та оборотного капіталу
ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за 2017-2019 роки

В загальній вартості капіталу досліджуваного підприємства частка основного капіталу зменшилась з 41,7% у 2017 році до 37,9% у 2019 році. В загальній вартості основного капіталу понад 99% займають основні засоби. Відповідно частка оборотного капіталу збільшилась відповідно з 55,3% у 2017 році до 58,1% у 2018 році та до 62,4% у 2019 році (рисунок 3.2).

Рисунок 3.2 – Структура капіталу ПрАТ «Фірма Полтавпиво»
у 2019 році, %

Структура оборотного капіталу за 2017-2019 роки суттєво змінилась: частка запасів у 2017 році склала 49,0%, у 2018 році – 50,6%, у 2019 році зменшилась до 37,6%; питома вага дебіторської заборгованості у 2017 році становила 33,7%, у 2018 році – 29,2%, у 2019 році – вже 30,8%. Структура оборотних активів підприємства за 2019 рік представлена на рисунку 3.3.

Рисунок 3.3 – Структура оборотних ПрАТ «Фірма Полтавпиво» у 2019 році, %

Наступним етапом є аналіз джерел формування майна активів ПрАТ «Фірма Полтавпиво». Джерела формування майна підприємства за 2017-2019 роки наведені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Динаміка джерел формування майна ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за 2017-2019 роки, тис.грн.

№ пп	Показники	Роки			2019 від 2017		2019 від 2018	
		2017	2018	2019	Відхилення			
					Абсолютне	Темп зрост, %	Абсолютне	Темп зрост, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Джерела формування майна	169336	173177	191243	21907	12,9	18066	10,4
1.1	Власний капітал – усього	90 693	107 396	137114	46 421	51,2	46 421	27,7
	у % до п.1	53,6	62,0	71,7	18,1		9,7	

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.1.1	Зареєстрований (пайовий) капітал.	67416	67416	67416	-	-	-	-
	у % до п.1.1	74,3	62,8	49,2	-25,2		-13,6	
1.1.2	Додатковий капітал	12577	10900	9277	-3300	-26,2	-1 623	-14,9
	у % до п.1.1	13,9	10,1	6,8	-7,1		-3,4	
1.1.3	Резервний капітал	1902	1902	2734	832,0	43,7	832	43,7
	у % до п.1.1	2,1	1,8	2,0	-0,1		0,2	
1.1.4	Нерозподілений прибуток	8818	27178	57737	48919	в 5,5 раза	30 559	112,4
	у % до п.1.1	9,7	25,3	42,1	32,4		16,8	
1.2	Позиковий капітал	78 643	65781	54129	-24 514	-31,2	-11652	-17,7
	у % до п.1	46,4	38,0	28,3	-18,1		-9,7	
1.2.1.	Довгострокові позики	38871	19688	914	-37957	-97,6	-18 774	-95,4
	у % до п.1.2	49,3	29,9	1,7			-28,2	
1.2.2.	Кредиторська заборгованість та векселі видані	39882	46093	53215	13333	33,4	7 122	15,5
	у % до п.1.2	50,7	70,1	98,3	47,6		28,2	

З даних таблиці 3.2 видно, що капітал підприємства формувався на 53,6-71,7% за рахунок власного капіталу та на 46,4-28,3% за рахунок позикового капіталу. Структура джерел формування капіталу ПрАТ «Фірма Полтавпиво» у 2019 році наведена на рисунку 3.4.

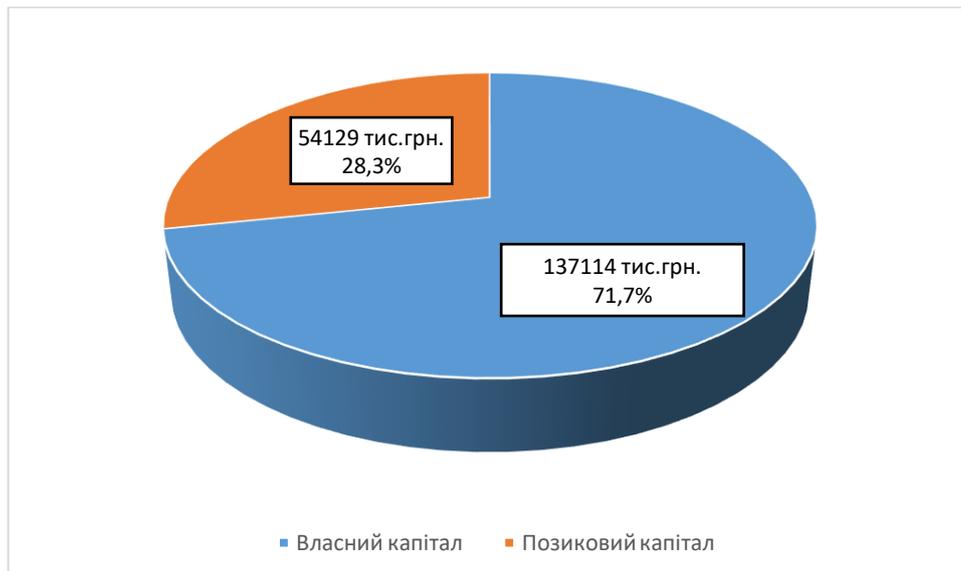

Рисунок 3.4 – Структура джерел формування майна ПрАТ «Фірма Полтавпиво» у 2019 році

Протягом 2017-2019 років ПрАТ «Фірма Полтавпиво» власний капітал збільшувало за рахунок внутрішніх джерел, зокрема нерозподіленого прибутку – у 2017 році його величина становила 8818 тис.грн. або 9,7% у структурі власного капіталу, у 2018 році – 27178 тис.грн. та 25,3% у структурі власного капіталу, у 2019 році – 57737 тис.грн. або 42,1% у структурі власного капіталу. Зареєстрований (пайовий) капітал залишався у незмінному обсязі у 2017-2019 роках і становив 67416 тис. грн. Для формування капіталу підприємство залучало довгострокові та короткострокові кредити, обсяг яких зменшився з 178643 тис. грн. у 2017 році до 54129 тис. грн. у 2019 році. Загальна частка позикового капіталу у його загальній величині постійно зменшувалась – з 46,4% у 2017 році до 38,0% у 2018 році та 28,3% у 2019 році.

3.2. Розробка програми формування та використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

На протязі останніх 8-10 років ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» модернізувало виробництво, реорганізувало всі структури та удосконалило стратегію розвитку підприємства. За 2012-2019 роки підприємство збільшило виробництво пива до 317459 тис. грн та виробництво безалкогольних напоїв та мінеральних вод до 27330,8 тис. грн., зайняло свою ринкову нішу в Україні та поступово розширює присутність власної продукції на ринках Європи, Америки та Ізраїлю.

Необхідно відмітити, що на сьогодні, для забезпечення темпів розвитку, на підприємстві необхідно змінювати поведінкову політику на внутрішньому ринку та впроваджувати заходи щодо диверсифікації виробничих процесів. Така зміна вектору розвитку підприємства зумовлена тим, що в середньостроковій перспективі ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» буде втрачати частку ринку в Україні на фоні погіршення купівельної спроможності

населення та посилення регіональної конкуренції. Тому підприємству необхідно розширювати існуючого асортимент безалкогольних напоїв та створювати лінії з виробництва соку. Корегування стратегії розвитку підприємства обумовлено різними факторами, найбільш суттєвими з яких, що гальмують процеси інтеграції ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» у ринкові процеси є наступні:

- недостатність потужності для виробництва високотехнологічних товарів конкурентоспроможних на зовнішніх ринках;
- висока фізична та моральна зношеність основних фондів підприємства, особливо технологічного обладнання з виробництва безалкогольних напоїв;
- високе енергоспоживання підприємства, і, як результат – висока енергомісткість його продукції;
- підприємство являє собою серйозну небезпеку для навколишнього середовища, так як технологічні процеси, як правило, не відповідають діючим стандартам у області екології.

Як наслідок впливу вище перелічених чинників, продукція підприємства втрачає конкурентні позиції як на ринку Полтавської області так і за її межами, що веде за собою поступове втрачання частки ринку споживачів продукції підприємства, зменшення обсягів реалізації і погіршення фінансового стану ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Тому керівництво ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» у 2020 році сформулювало основні принципи та завдання розвитку матеріальної бази підприємства, визначило стратегічні та тактичні дії для забезпечення в короткостроковому періоді виходу підприємства на лідируючі позиції в галузі та на ринку України, сукупність яких сформувало остаточну програму розвитку ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» на період 2012-2024 років.

Основними завданнями розвитку ПрАТ «Фірма «Полтавпиво», які формують загальну програму, визначені наступні напрями діяльності підприємства:

- діяльність направлена на збільшення обсягів випуску основної продукції та розширення асортименту;
- створення конкурентоспроможної як на внутрішньому регіональному ринку, так і на зовнішньому ринках безалкогольних напоїв та пакованих соків;
- здійснення реконструкції та оновлення основних виробничих фондів підприємства та впровадження екологічно чистих технологій при обробці фруктові маси, пастеризації та пакуванні готової продукції;
- забезпечення розвитку мінерально-сировинної бази та якості сировини; що поступово вплине на підвищення обсягів виробництва;
- освоєння виробництва нових видів безалкогольних напоїв;
- впровадження ресурсозберігаючих технологій;
- вироблення системи управління інвестиційними процесами максимально пристосованої до конкретних умов та завдань;
- розробка системи контролю за процесом виробництва та реалізації продукції;
- розробка механізмів модифікації структури виробництва та збуту продукції;
- накопичення критичного технологічно-фінансового та інформаційного потенціалу для здійснення «технологічного прориву»;
- формування позитивного соціально-економічного іміджу регіону;
- створення привабливого інвестиційного клімату;
- оптимізація ресурсоспоживання;
- формування здорового конкурентного середовища.

На основі детального аналізу економічних, технічних та фінансових показників діяльності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 роки, сформовано основні принципи підвищення ефективності використання капіталу підприємства, а саме:

- орієнтація на розвиток підприємства інноваційним шляхом;

– формування капіталу підприємства на комплексне вирішення проблеми стану основних фондів, підвищення ефективності обертання власного й залученого капіталу, зростання рівня конкурентоспроможності;

– створення умов для розвитку та використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу у виробництві безалкогольних напоїв та пива;

– постійний пошук внутрішніх та зовнішніх джерел фінансових ресурсів для забезпечення програми розвитку ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»»;

– розвиток логістичної інфраструктури;

– підготовка висококваліфікованих робочих кадрів;

– прийняття запитів ринку та ринкової кон`юнктури як першочергових критеріїв при оцінюванні стратегічних та тактичних заходів;

– функціонування в межах наявних ресурсів й не створення умов для погіршення фінансового стану ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»».

Для чіткої узгодженості і координації зусиль по реалізації стратегічних та тактичних завдань програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»» сформовано три довгострокові напрями, кожен з яких включає короткострокові заходи щодо формування та використання його активів.

Перший етап програми розвитку майнового ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»» має забезпечити найшвидше оновлення основних фондів підприємства за рахунок закупки, модернізації, реконструкції та впровадження новітніх вітчизняних та іноземних технологій виробництва основних видів продукції ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»» й започаткування випуску нових.

Використовуючи іноземний досвід та сучасні українські реалії, пропонуються такі концептуальні дії, щодо організації виконання першого напрямку програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»»:

1. Аналіз технологій, що використовуються сьогодні. На основі результатів аналізу потенціалу розвитку ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» повинні враховуватись існуючі технології, вимоги енергозбереження, екологічної безпеки, відповідність світовому рівню технологічної культури та інноваційної перспективності самого підприємства, його значення в виробництві конкурентоздатної продукції.

2. Визначення сприйнятливості підприємств до технологічних та управлінських нововведень та переоснащення виробництва, для визначення доцільності реалізації проектних заходів у конкретному підрозділі підприємстві.

3. Проведення експертних робіт щодо запропонованих розробок на предмет їх відповідності потребам підприємства та доцільності сприяння у втіленні даного проекту.

4. Створення та підтримка привабливого інвестиційного клімату з метою зацікавлення внутрішніх та зовнішніх потенційних інвесторів у заходах в рамках програми.

Критеріями та результатами успішної реалізації першого етапу програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» повинні бути :

1. Оновлення основних фондів у виробництві на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» .

2. Зростання об'ємів виробництва існуючих видів продукції та створення нових.

3. Заповнення внутрішнього ринку Полтавської області продукцією ПрАТ «Фірма «Полтавпиво», яка здатна конкурувати з аналогічною продукцією конкурентів та надавати підприємству статус лідера на ринку Полтавської області.

4. Створення передумов виходу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» на ринки інших регіонів, відповідно до профілю.

5. Покращення екологічної ситуації на підприємстві.

6. Зниження витрат на закупку енергоносіїв, оптимізація ресурсоспоживання.

7. Підняття на якісно новий рівень ділової та інноваційної активності підприємства.

8. Підвищення попиту на нові види продукції.

Другий етап програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» – здійснення зовнішньоекономічної діяльності, макромаркетингу, створення потужного експортного потенціалу підприємства за межами Полтавської області, шляхом впровадження першого етапу даної програми.

Діяльність, яка передбачається у межах цього напрямку, направлена на виконання двох основних функцій:

- організація зовнішнього та внутрішнього маркетингу;
- інформаційно-комунікативна функція.

Для ефективного виконання вказаних функцій пропонується реалізувати ряд комплексних дій, метою яких повинно стати створення сучасної розгалуженої служби маркетингу на потенційних ринках збуту продукції та послуг:

1. Створення системи дослідження та прогнозування ринків для повної, оперативної та достовірної оцінки перспектив конкретної продукції (послуги) та розробки рекомендацій керівництву ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» щодо методики закріплення на конкретному сегменті ринкової системи.

2. Створення системи рекламно-інформаційної діяльності, яка направлена на роботу із існуючими та потенційними споживачами продукції та послуг.

Реалізацію заходів щодо впровадження другого напрямку програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» щодо координованого закріплення продукції підприємства на ринках Полтавської області та за її межами, планується провести у межах двох етапів,

тривалість яких залежатиме від стану розвитку та можливостей власне переоснащення виробничої інфраструктури ПрАТ «Фірма «Полтавпиво». Перший етап – вихід та закріплення позицій на ринках продукції найбільш мобільних, з точки зору переорієнтації та переоснащення виробництва продукції. Другий етап – вихід на ринки наукомістких високотехнологічних товарів (безалкогольні напої та енергетики).

Результатами виконання заходів по впровадженню другого етапу програми повинні стати:

1. Створення цілісної системи обміну інформацією у сфері зовнішньоекономічної діяльності.
2. Створення привабливого економічного іміджу підприємства.
3. Збільшення об'ємів валютних надходжень.
4. Підвищення зовнішньоекономічної активності підприємства та децентралізація зовнішньоекономічної діяльності.

Третій етап програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» – створення потужних баз даних та інформаційних мереж, які б зв'язали всіх учасників інноваційних процесів між собою, виставочно-демонстраційна діяльність, створення потужного інформаційного фундаменту діяльності ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

У межах реалізації третього етапу програми необхідно здійснити ряд заходів з розвитку виставочно-демонстраційної діяльності, підтримки засобів масової інформації, розвитку традиційних засобів зв'язку. Особливу увагу необхідно надати розвитку демонстраційної діяльності, як важливому і відносно недорогому методу отримання інформації та публікації ідей та проектів у інноваційній сфері. З цією метою пропонується організувати ряд постійно діючих рекламно демонстраційних заходів, забезпечення їх повним спектром послуг зв'язку, поліграфії, тощо.

В результаті успішної реалізації заходів третього етапу програми програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» планується досягти таких результатів:

1. Забезпечити умови для оперативного та ефективного управління процесами формування та використання майна на підприємстві.
2. Забезпечити вільний доступ до світових інформаційних масивів та оперативний інформаційний обмін.
3. Створити умови для ефективно реалізації рекламних, маркетингових, учбово-демонстраційних та інших програм.
4. Створити інформаційну ринково орієнтовану основу процесів формування та використання майна ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Реалізація даної програми у ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» передбачена за три роки при поступовому впровадженні заходів щодо підвищення ефективності процесів формування та використання майна на підприємства. Комплекс заходів, за допомогою яких передбачається на протязі 2 років повністю, або частково оновити чи модернізувати основні виробничі та невикористані фонди підприємства, створити перспективи для розширення бізнесу, а саме створення та виробництво нових видів продукції безалкогольних та енергетичних напоїв. В процесі реалізації даної програми прогнозується збільшення обсягів виробництва у 2024 році на 20%, від запланованого обсягу на 2021 рік, в якому враховано вплив організаційно-технічних заходів першого року реалізації програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

В таблиці 3.4 наведено календарний план впровадження організаційно-технічних та економічних заходів програми формування та використання капіталу «Фірма «Полтавпиво». Дані заходи передбачають купівлю нового обладнання, устаткування, автомобілів, будівництво нових цехів та модернізація наявних основних виробничих і невикористаних фондів підприємства.

3.3. Оцінка доцільності та ефективності залучення джерел фінансування програми формування та використання майна ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

Ринкові умови змушують ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» вдаватися до структурних змін, щоб здобути певні переваги у конкурентній боротьбі. Підвищення ефективності використання майна підприємства дозволить підприємству зайняти належне місце на регіональному та національному ринку, що забезпечує ширший ринок збуту та збільшення грошових надходжень від реалізації продукції.

Програма розвитку матеріального комплексу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» передбачає оновлення, реконструкції та модернізацію виробничого устаткування та обладнання у двох етапах на протязі трьох років (таблиця 3.4).

Кожному етапу програми ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» притаманні організаційно-технічні заходи, які в першу чергу спрямовані на підвищення рівня інноваційного розвитку підприємства. Саме розвиток матеріальної бази забезпечить подальше економічне зростання ПрАТ «Фірма «Полтавпиво», підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Загальна вартість програми за три роки її реалізації, відповідно табл. 3.5 становить 5800 тис. грн. Перший рік впровадження, при повному виконанні плану організаційно-технічних заходів, буде коштувати підприємству 2847 тис. грн., другий рік впровадження програми 2506 тис. грн., третій рік 447 тис. грн. В табл. 3.5 наведено поквартальний план інвестиційних витрат на реалізацію програми формування та використання майна на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

На рисунку 3.1. наведено динаміку потребу в обсягах інвестиційних ресурсів для реалізацію програми формування та використання майна на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

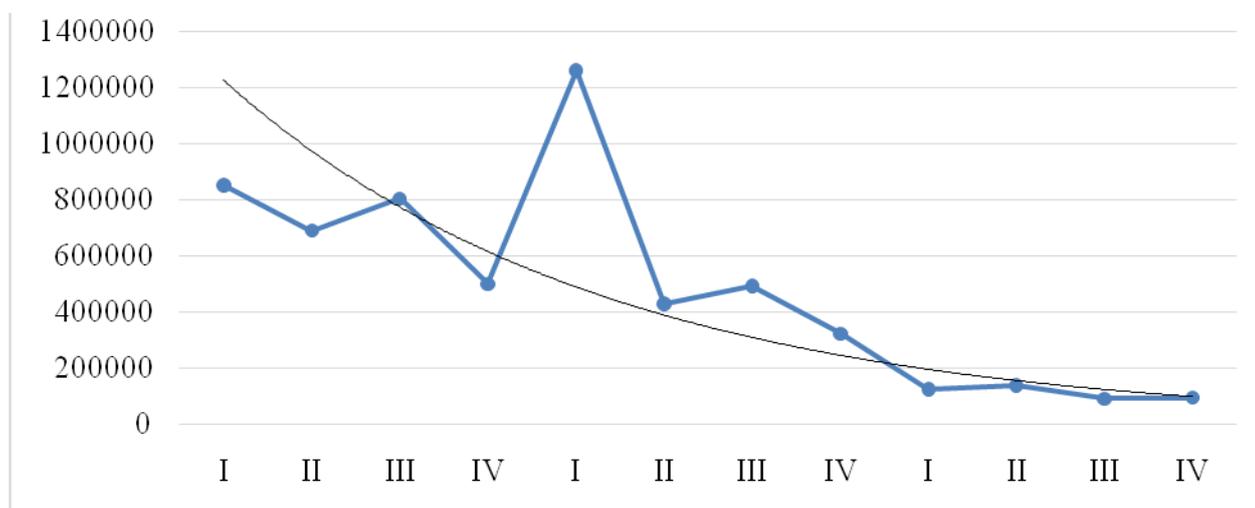

Рисунок 3.1 – Динаміка залучення обсягів інвестиційних ресурсів для реалізації програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

Головною передумовою створення і реалізації даної програми ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» є створення ефективного і конкурентоспроможного виробництва продукції підприємства, та забезпечення виходу підприємства на лідируючі позиції на ринку Полтавської області на за її межами. Перший рік реалізації програми повинен поступово збільшити обсяги виробництва та реалізації продукції відповідно 2019 року, що позитивного вплине на збільшення виручки від реалізації продукції та зменшення собівартості виробництва, що веде до збільшення чистого прибутку підприємства.

Процес формування виручки від реалізації продукції та динаміка обсягів виробництва їх виробництва за період 2022-2024 років наведено в таблицях 3.6, 3.7, 3.8, 3.9.

Таблиця 3.5 – Сумарні інвестиційні витрати по реалізації програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»

Етапи програми та найменування організаційно-технічних та економічних заходів		Тривалість реалізації етапів стратегії розвитку ПрАТ «Полтавпиво»														
		2022 рік				Всього за перший рік, тис.грн.	2023 рік				Всього за другий рік, тис.грн.	2024 рік				Всього за третій рік, тис.грн.
		I	II	III	IV		I	II	III	IV		I	II	III	IV	
Перший етап																
1.	Аналіз використовуючих технологій	36	45	-	-	81	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2.	Аналіз нової технології	56	40	-	-	96	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3.	Визначення сприйнятливості підприємств до технологічних та управлінських нововведень	30	25	-	-	55	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4.	Проведення експертних робіт	30	40	40	20	130	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
5.	Придбання основних виробничих фондів підприємства:															
5.1.	Пакувальна лінія Tetra Pack ТВА 8 окремо розлив-1 літр тетрапакеги без клапана (10148-1)	440	-	-	-	140	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5.2.	Лінія з виробництва концентрату			-	-	120	1200	-	-	-	-	-	-			
5.3.	Обладнання для сокоочищення	-	200	-	-	200	-	-	-	-	-	-				
5.4.	Апарат вакуумно-випарний	140	-		-	140	-	-	-	-	-	-				
5.5.	Лінія з виробництва соку	100	200	-	-	300	-	-	-	-	-	-				
5.6.	Пресс	-	-	-	300	300	41	59	-	-	-	-				
6.	Розробка та аналіз випуску нової продукції.	-	-	180	-	180	-	-	-	-	-	-				
7.	Часткова модернізація наявного виробничого обладнання	-	-	415	-	415	-	350	450	280	1080	-	-			

8.	Часткова модернізація транспортних засобів	-	120	150	160	430	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Всього витрат за першим етапом		832	670	785	480	2767	1241	409	450	280	2380	0	0	0	0	0	
Другий етап		-															
1.	Створення системи дослідження та прогнозування ринків	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	-	-	-	28	
1.1.	Впровадження новітніх методів управління виробництвом	-	-	-	-	-	-	-	23	23	46	14	-	-	-	14	
1.2.	Побудова системи обліку і контролю витрат	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	8	10	11	41	
3.	Створення цілісної системи обміну інформацією	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	60	11	13	84	
4.	Створення системи рекламно-інформаційної діяльності	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	50	50	50	50	200	
5.	Створення привабливого економічного іміджу підприємства	20	20	20	20	80	20	20	20	20	80	20	20	20	20	80	
Всього витрат за другим етапом		20	20	20	20	80	20	20	43	43	126	124	138	91	94	447	
Витрати по роках на реалізацію програми, грн.		852	690	805	500	2847	1261	429	493	323	2506	124	138	91	94	447	
Сумарні витрати на програми розвитку майнового комплексу, грн.		5800															

Аналіз даних таблиці 3.6 показує, що на кінець 2020 року заплановано виготовити та реалізувати на ринку Полтавської області та за її межами пива 11935000 л., соковміські напої 172000 пакетів, енергетичних напоїв 690000 л. та інше. Програмою передбачено створення нового виробництва соків та розширення асортименту безалкогольних напоїв.

Поступова реалізація програми розвитку майнового комплексу передбачає збільшення виробничої потужності підприємства до кінця 2023 рік на 20% за рахунок нових видів продукції та на 5% за рахунок існуючих видів продукції. До 2024 рік передбачається зростання обсягів виробництва на 40% за рахунок нових видів продукції та на 10% за рахунок існуючих видів продукції від плану виробництва на 2019 рік.

При повному виконанні плану виробництва на 2022-2024 роки, ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» отримає за 2022 рік обсяг чистого доходу від реалізації продукції в розмірі 322237 грн., у 2023 році – 342616,5 тис. грн., у 2024 році 364517 тис. грн. Повна реалізація всіх етапів програми формування та використання майна на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» призведе до збільшення обсягу чистого доходу від реалізації продукції на 110216 тис. грн. (з 254301 тис. грн. у 2022 році до 364517,00 тис. грн. на кінець 2024 року).

Для визначення економічної ефективності реалізації програми в першу чергу, потрібно оцінити рівень витрат на виробництво і реалізацію всього асортименту ПрАТ «Фірма «Полтавпиво», та визначити прогностичні значення чистого прибутку підприємства на наступні 3 роки. Це стає можливим, при умові повного виконання усіх етапів програми та при досягненні підприємством обсягів виробництва на 2024 рік.

Реалізація програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» на період 2022-2024 років в повному обсязі не тільки позитивно вплине на стан основних виробничих фондів підприємства, а і на зростання обсягів виробництва і реалізації продукції підприємства.

Таблиця 3.6 – План формування валового прибутку при реалізації програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2022 рік

Найменування продукції		Одиниця виміру	Ціна (середня), грн. / од.	Обсяг реалізації продукції на 2012 рік.		Собівартість од. продукції, грн./од.	Собівартість реалізованої продукції на 2022 рік, тис. грн.	Валовий прибуток, тис. грн.
				кількість, од. виміру	Виручка від реалізації, тис. грн.			
1.	Виробництво пиво	л		11935000	262770,00		244470,42	18299,58
1.1.	<i>Кубанське;</i>	л	19	950000	18050,00	17,76	16869,16	1180,84
1.2.	<i>Диканські вечори;</i>	л	22	1150000	25300,00	20,95	24095,24	1204,76
1.3.	<i>Антон Груби Бочкове;</i>	л	19,5	950000	18525,00	17,89	16995,41	1529,59
1.4.	<i>Бочковое;</i>	л	22	1750000	38500,00	19,82	34684,68	3815,32
1.5.	<i>Жигулевське;</i>	л	18	1242000	22356,00	16,82	20893,46	1462,54
1.6.	<i>Ячмінний колос;</i>	л	21	1374000	28854,00	19,27	26471,56	2382,44
1.7.	<i>Rigas;</i>	л	20	974000	19480,00	18,18	17709,09	1770,91
1.8.	<i>Полтавське класік</i>	л	24	970000	23280,00	22,02	21357,80	1922,20
1.9.	<i>Нефільтроване солодове;</i>	л	26	1100000	28600,00	24,30	26728,97	1871,03
1.10.	<i>Бочкове за асортименто.</i>	л	27	1475000	39825,00	26,21	38665,05	1159,95
2.	Виробництво тари з пластмас	тонн	14800	140	2072,00	12869,57	1801,74	270,26
3.	Оптова торгівля посудом	тонн	16200	125	2025,00	14464,29	1808,04	216,96
4.	Безалкогольні напої		54	2013000	26919,00		23731,93	3187,07
4.1.	<i>"Тьотя Груша"</i>	л	14	552000	7728,00	11,86	6549,15	1178,85
4.2.	<i>"Мохіто"</i>	л	15	423000	6345,00	13,89	5875,00	470,00
4.3.	<i>"Полтава Буратино"</i>	л	12	648000	7776,00	10,53	6821,05	954,95
4.4.	<i>"Тархун"</i>	л	13	390000	5070,00	11,50	4486,73	583,27
4.5.	<i>"Фітнес"</i>	л	16	445000	7120,00	12,21	5435,11	1684,89
4.6.	<i>"Ранкова зоря"</i>	л	17	440000	7480,00	13,71	6032,26	1447,74
7.	Виробництво пластикового посуду	пак.	19	172000	3268,00	17,27	2970,91	297,09
8.	Енергетичний напій "Лтава"	од.	14,5	350000	5075,00	13,62	4765,26	309,74
9.	Енергетичний напій "Еней"	од.	16,2	340000	5508,00	14,09	4789,57	718,43
Всього					322237,00		295805,23	26431,77

Таблиця 3.7 – План формування валового прибутку при реалізації програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2023 рік

Найменування продукції		Одиниця виміру	Ціна (середня), грн. / од.	Обсяг реалізації продукції на 2023 рік.		Собівартість од. продукції, грн./од.	Собівартість реалізованої продукції на 2023 рік	Валовий прибуток, тис. грн.
				кількість, од.виміру	Виручка від реалізації, тис.грн.			
1.	Виробництво пиво	л		16440	275908,50		231743,93	44164,57
1.1.	<i>Кубанське;</i>	л	19	997500	18952,50	16,79	16749,05	2203,45
1.2.	<i>Диканські вечори;</i>	л	22	1207500	26565,00	20,30	24510,39	2054,61
1.3.	<i>Антон Груби Бочкове;</i>	л	19,5	997500	19451,25	16,75	16706,84	2744,41
1.4.	<i>Бочкове;</i>	л	22	1837500	40425,00	19,22	35319,07	5105,93
1.5.	<i>Жигулевське;</i>	л	18	1304100	23473,80	16,45	21457,69	2016,11
1.6.	<i>Ячмінний колос;</i>	л	21	1442700	30296,70	18,49	26679,72	3616,98
1.7.	<i>Rigas;</i>	л	20	1022700	20454,00	17,25	17644,92	2809,08
1.8.	<i>Полтавське класік</i>	л	24	1018500	24444,00	21,97	22380,84	2063,16
1.9.	<i>Нефільтроване солодове;</i>	л	26	1155000	30030,00	23,22	26822,12	3207,88
1.10.	<i>Бочкове за асортименто.</i>	л	27	1548750	41816,25	25,94	40180,14	1636,11
2.	Виробництво тари з пластмас	тонн	14800	147	2175,60	12590,30	1850,77	324,83
3.	Оптова торгівля посудом	тонн	16200	131,25	2126,25	14282,04	1874,52	251,73
4.	Безалкогольні напої		54	2113650	28264,95		23692,63	4572,32
4.1.	<i>"Тьотя Груша"</i>	л	14	579600	8114,40	11,34	6574,04	1540,36
4.2.	<i>"Мохіто"</i>	л	15	444150	6662,25	13,33	5922,00	740,25
4.3.	<i>"Полтава Буратино"</i>	л	12	680400	8164,80	9,95	6768,19	1396,61
4.4.	<i>"Тархун"</i>	л	13	409500	5323,50	10,81	4428,40	895,10
4.5.	<i>"Фітнес"</i>	л	16	534000	8544,00	11,59	6187,55	2356,45
4.6.	<i>"Ранкова зоря"</i>	л	17	528000	8976,00	12,96	6844,92	2131,08
7.	<u>Виробництво пластикового посуду</u>	од.	19	206400	3921,60	16,33	3371,15	550,45
8.	<u>Енергетичний напій "Лтава"</u>	од.	14,5	420000	6090,00	13,18	5534,18	555,82
9.	<u>Енергетичний напій "Еней"</u>	од.	16,2	408000	6609,60	13,93	5682,53	927,07
Всього					342616,50		286782,18	55834,32

Таблиця 3.8 – План формування валового прибутку при реалізації програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2024 рік

Види продукції	Одиниця виміру	Ціна (середня), грн. / од.	Обсяг реалізації продукції на 2022 рік.		Обсяг реалізації продукції на 2023 рік.			Обсяг реалізації продукції на 2024 рік.			
			кількість, од.виміру	Виручка від реалізації, тис.грн.	збільшення виробничої потужності	кількість, од.виміру	Виручка від реалізації, тис.грн.	збільшення виробничої потужності	кількість, од.виміру	Виручка від реалізації, тис.грн.	
1.	Виробництво пиво	л		11935000	262770,00	5%	12531750	275908,50	10%	13128500	289047,00
1.1.	<i>Кубанське;</i>	л	19	950000	18050,00	5%	997500	18952,50	10%	1045000	19855,00
1.2.	<i>Диканські вечори;</i>	л	22	1150000	25300,00	5%	1207500	26565,00	10%	1265000	27830,00
1.3.	<i>Антон Груби Бочкове;</i>	л	19,5	950000	18525,00	5%	997500	19451,25	10%	1045000	20377,50
1.4.	<i>Бочкове;</i>	л	22	1750000	38500,00	5%	1837500	40425,00	10%	1925000	42350,00
1.5.	<i>Жигулевське;</i>	л	18	1242000	22356,00	5%	1304100	23473,80	10%	1366200	24591,60
1.6.	<i>Ячмінний колос;</i>	л	21	1374000	28854,00	5%	1442700	30296,70	10%	1511400	31739,40
1.7.	<i>Rigas;</i>	л	20	974000	19480,00	5%	1022700	20454,00	10%	1071400	21428,00
1.8.	<i>Полтавське класік</i>	л	24	970000	23280,00	5%	1018500	24444,00	10%	1067000	25608,00
1.9.	<i>Нефільтроване солодове;</i>	л	26	1100000	28600,00	5%	1155000	30030,00	10%	1210000	31460,00
1.10.	<i>Бочкове за асортиментом.</i>	л	27	1475000	39825,00	5%	1548750	41816,25	10%	1622500	43807,50
2.	Виробництво тари з пластмас	тонн	14800	140	2072,00	5%	14700	2175,60	10%	15400	2279,20
3.	Оптова торгівля посудом	тонн	16200	125	2025,00	5%	13125	2126,25	10%	13750	2227,50
4.	Безалкогольні напої			2013000	26919,00	5%	2113650	28264,95	10%	2214300	31131,90
4.1.	<i>"Тьотя Груша"</i>	л	14	552000	7728,00	5%	579600	8114,40	10%	607200	8500,80
4.2.	<i>"Мохіто"</i>	л	15	423000	6345,00	5%	444150	6662,25	10%	465300	6979,50
4.3.	<i>"Полтава Буратино"</i>	л	12	648000	7776,00	5%	680400	8164,80	10%	712800	8553,60
4.4.	<i>"Тархун"</i>	л	13	390000	5070,00	5%	409500	5323,50	10%	546000	7098,00
4.5.	"Фітнес"	л	16	445000	7120,00	20%	534000	8544,00	40%	623000	9968,00
4.6.	"Ранкова зоря"	л	17	440000	7480,00	20%	528000	8976,00	40%	616000	10472,00
7.	Виробництво соків в асортименті "Рідний край"	пак.	19	172000	3268,00	20%	206400	3921,60	40%	240800	4575,20
8.	Енергетичний напій "Лтава"	од.	14,5	350000	5075,00	20%	420000	6090,00	40%	490000	7105,00
9.	Енергетичний напій "Еней"	од.	16,2	340000	5508,00	20%	408000	6609,60	40%	476000	7711,20
Всього				Виручка від реалізації на кінець 2012 року, тис.грн.	322237,00		Виручка від реалізації на кінець 2023 року, тис.грн.	342616,50		Виручка від реалізації на кінець 2024 року, тис.грн.	364517,00

Таблиця 3.9 – План формування чистого доходу від реалізації продукції програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2022-2024 роки

Види продукції		Одиниця виміру	Ціна (середня), грн. / од.	Обсяг реалізації продукції на 2022 рік.		Обсяг реалізації продукції на 2023 рік.			Обсяг реалізації продукції на 2024 рік.		
				кількість, од.виміру	Виручка від реалізації, тис.грн.	збільшення виробничої потужності	кількість, од.виміру	Виручка від реалізації, тис.грн.	збільшення виробничої потужності	кількість, од.виміру	Виручка від реалізації, тис.грн.
1.	Виробництво пива	л		11935000	262770,00	5%	12531750	275908,50	10%	13128500	289047,00
1.1.	<i>Кубанське;</i>	л	19	950000	18050,00	5%	997500	18952,50	10%	1045000	19855,00
1.2.	<i>Диканські вечори;</i>	л	22	1150000	25300,00	5%	1207500	26565,00	10%	1265000	27830,00
1.3.	<i>Антон Груби Бочкове;</i>	л	19,5	950000	18525,00	5%	997500	19451,25	10%	1045000	20377,50
1.4.	<i>Бочкове;</i>	л	22	1750000	38500,00	5%	1837500	40425,00	10%	1925000	42350,00
1.5.	<i>Жигулевське;</i>	л	18	1242000	22356,00	5%	1304100	23473,80	10%	1366200	24591,60
1.6.	<i>Ячмінний колос;</i>	л	21	1374000	28854,00	5%	1442700	30296,70	10%	1511400	31739,40
1.7.	<i>Rigas;</i>	л	20	974000	19480,00	5%	1022700	20454,00	10%	1071400	21428,00
1.8.	<i>Полтавське класік</i>	л	24	970000	23280,00	5%	1018500	24444,00	10%	1067000	25608,00
1.9.	<i>Нефільтроване солодове;</i>	л	26	1100000	28600,00	5%	1155000	30030,00	10%	1210000	31460,00
1.10.	<i>Бочкове за асортиментом.</i>	л	27	1475000	39825,00	5%	1548750	41816,25	10%	1622500	43807,50
2.	Виробництво тари з пластмас	тонн	14800	140	2072,00	5%	14700	2175,60	10%	15400	2279,20
3.	Оптова торгівля посудом	тонн	16200	125	2025,00	5%	13125	2126,25	10%	13750	2227,50
4.	Безалкогольні напої			2013000	26919,00	5%	2113650	28264,95	10%	2214300	31131,90
4.1.	<i>"Г'ютя Груша"</i>	л	14	552000	7728,00	5%	579600	8114,40	10%	607200	8500,80
4.2.	<i>"Мохіто"</i>	л	15	423000	6345,00	5%	444150	6662,25	10%	465300	6979,50
4.3.	<i>"Полтава Буратино"</i>	л	12	648000	7776,00	5%	680400	8164,80	10%	712800	8553,60
4.4.	<i>"Гархун"</i>	л	13	390000	5070,00	5%	409500	5323,50	10%	546000	7098,00
4.5.	"Фітнес"	л	16	445000	7120,00	20%	534000	8544,00	40%	623000	9968,00
4.6.	"Ранкова зоря"	л	17	440000	7480,00	20%	528000	8976,00	40%	616000	10472,00
7.	Виробництво соків в асортименті "Рідний край"	пак.	19	172000	3268,00	20%	206400	3921,60	40%	240800	4575,20
8.	Енергетичний напій "Лтава"	од.	14,5	350000	5075,00	20%	420000	6090,00	40%	490000	7105,00
9.	Енергетичний напій "Еней"	од.	16,2	340000	5508,00	20%	408000	6609,60	40%	476000	7711,20
Всього			Виручка від реалізації на кінець 2012 року, тис.грн.	322237,00	Виручка від реалізації на кінець 2023 року, тис.грн.	342616,50	Виручка від реалізації на кінець 2024 року, тис.грн.	364517,00			

Охарактеризуємо зміни в динаміці обсягів виробництва продукції підприємства за період 2022-2024 років, під впливом реалізації підвищення ефективності використання капіталу на ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»:

– виробництво пива збільшиться до 13128500 л. на кінець 2024 року, що безпосередньо збільшить виручку від реалізації даного виду продукції до 364510,1 тис. грн. Збільшення виробничої потужності підприємства позитивно вплине за зменшення собівартості кожного виду продукції з даної групи, що є запорукою збільшення валового прибутку до 80067,43 тис. грн. на кінець 2024 року.

– виробництво напоїв збільшиться до 2214300 л. на кінець 2024 року, що безпосередньо вплине на збільшить виручку від реалізації продукції до 29610,90 тис. грн.; валовий прибуток за даною асортиментною групою збільшиться на кінець 2024 року до 4482,59 тис. грн.

– виробництво енергетичних напоїв збільшиться до 490000 л. на кінець 2024 року, що безпосередньо вплине на збільшить виручку від реалізації продукції до 7105,00 тис. грн.; валовий прибуток за даною асортиментною групою збільшиться на кінець 2024 року до 590,42 тис. грн.

– виробництво пластикового посуду збільшиться до 15400 тон на кінець 2024 року, що позитивно вплине на збільшить виручку від реалізації продукції до 2279,20 тис. грн.; валовий прибуток за даною асортиментною групою збільшиться на кінець 2024 року до 502,41 тис. грн.

Збільшення обсягів чистого доходу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» на кінець 2024 року стає можливим за рахунок поступового розширення потужності підприємства у ході реалізації програми розвитку майнового комплексу (модернізація, оновлення та реконструкція наявного обладнання та придбання нових виробничих фондів ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»). Необхідно відмітити, що збільшення обсягів чистого доходу призводить до зростання валової собівартості реалізації продукції підприємства на кінець 2023 року на 52471,0 тис. грн. та на кінець 2024 років на 86366,57 тис. грн. у порівнянні з 2017 роком.

Збільшення валової собівартості продукції на кінець 2023 та 2024 років склалося в результаті поступового нарощення потужностей ПрАТ «Фірма «Полтавпиво», що приведе за собою збільшення частки змінних витрат у валовій собівартості продукції. В свою чергу нарощення потужностей позитивно вплинуло на зменшення собівартості одиниці продукції за номенклатурою виробництва, що і стало основою збільшення сумарних доходів від реалізації продукції (товарів, послуг) ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» на ринку Полтавської області та за її межами.

Сумарний валовий прибуток за результатами реалізації програми складає 80067,43 тис. грн., що на 22328,43 тис. грн. більше за 2019 рік. Тобто можна зробити висновок, що реалізація програми ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» на кінець 2021 року виведе підприємство із зони збитковості і створить основу для інтенсивного розвитку підприємства по всім напрямкам своєї діяльності, забезпечує ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» статусом конкурентоспроможного підприємства з високоякісною та високорентабельною продукцією.

Вирішення комплексу проблем фінансового забезпечення проходження програми – одна з головних умов приведення в рух всього цілісного механізму реалізації головних етапів програми розвитку майнового комплексу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво». Головною метою пошуку та формуванні фінансових джерел реалізації програми підвищення ефективності використання капіталу підприємства є створення привабливого інвестиційного клімату на підприємстві шляхом підвищення ступеня захисту інвестицій, свободи репатріації прибутків та створення системи фінансових та організаційних референцій для потенційних інвесторів.

Передбачається три форми участі юридичних осіб у фінансовому забезпеченні програми розвитку майнового комплексу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»:

1. Пряме інвестування.
2. Страхування та гарантії інвестицій.
3. Непряме інвестування за рахунок надання фінансових преференцій.

Другою важливою проблемою є фінансове забезпечення діяльності власне інвестиційної інфраструктури підприємства. З досвіду країн із

розвиненою інфраструктурою можна вважати, що її функціонування потребує постійного залучення додаткового капіталу з боку держави та комерційних структур, так як само підприємство за рахунок внутрішніх джерел фінансування, наприклад, не здатні забезпечити повну самоокупність програми розвитку майнового комплексу.

Але певні прибутки для часткового покриття видатків можливі за рахунок:

1. Надання послуг фірмам консалтингу, інжинірингу, експертизи, оренди тощо.
2. Прибутків з вкладених у проекти коштів.
3. Збільшення обсягу власного капіталу за рахунок випуску цінних паперів.
4. Інші джерела.

В результаті проведення заходів, щодо формування ефективної системи надходжень грошових коштів на рахунки підприємства призведе до:

1. Збільшення об'ємів притоку капіталу у економіку регіону.
2. Раціоналізація використання коштів.
3. Підвищення рівня ділової активності підприємства.

Для формування, визначення та комплексного використання фінансових джерел реалізації програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» потрібно розробити та обґрунтувати доцільність використання, як власних, так і запозичених коштів.

У ході реалізації програми та комплексного виконання всіх етапів ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» повинно забезпечити своєчасні розрахунки по кожному пункту програми та мати при цьому добрий фінансовий стан.

Головними критеріями оптимізації співвідношення внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування інвестиційної діяльності є:

- необхідність забезпечення достатньої фінансової стійкості підприємства;
- максимізація суми чистого прибутку від інвестиційної діяльності при різних співвідношеннях внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування цієї діяльності.

В таблиці 3.5 наведено всі витрати по кожному пункту програми та визначено їх загальна кількість на кінець третього року реалізації програми. В загальному вартість програми ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» складає 5800 тис. грн. На кінець 2019 року підприємство не має достатніх власних джерел для повного впровадження усіх заходів, ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» може частково профінансувати дану програму за рахунок ліквідних коштів на рахунку та частки нерозподіленого прибутку.

Тому підприємство повинно запозичити та використовувати для реалізації програми запозичені кошти, що негативно вплине на показники фінансового стану підприємства. Ефективне формування джерел фінансування забезпечується мінімізацією ризиків потенційних інвесторів, які профінансують підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво». Головною умовою отримання кредитів є відмінний фінансовий стан. Відповідно розрахункам розділу 2 підприємство має високий рівень кредитоспроможності та має усі шанси отримати кредитну лінію під заставу майна на 3 роки.

В таблиці 3.10 наведено можливі джерела фінансування програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Таблиця 3.10 – Джерела фінансування програми підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Можливі джерела фінансування	Внесок, грн.
1. Власні кошти	2750000
1.1. Додатково вкладений капітал	700000
1.2. Інший додатковий капітал	850000
1.3. Чистий прибуток (за 2022 рік).	1200000
2. Залучений капітал	
2.1. Довгостроковий кредит (АБ „Полтава-Банк”)	950000
2.2. Короткостроковий кредит №1 (на 2023 рік)	750000
2.3. Векселі видані	600000
2.4. Короткостроковий кредит №2 (на 2024 рік)	750000
Всього фінансових ресурсів	5800000

В процесі впровадження усіх заходів програми, поступове збільшення потужності підприємства веде к постійному збільшенні джерел для самофінансування програми за рахунок збільшення чистого прибутку підприємства. На протязі трьох років реалізації підвищення ефективності використання капіталу підприємство повинно забезпечити своєчасне повернення запозичених коштів і виплати відсотків по них, що вплине на формування гарного інвестиційного клімату для ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Таблиця 3.11 – Схема повернення вкладених коштів (довгострокових кредитів банків), тис. грн.

Можливі джерела фінансування	Рік 1	Рік 2	Рік 3
1. Позички і кредити банків	500000	300000	250000
2. Повернення позичок і кредитів банків	200000	200000	250000
3. Проценти банкам за позички і кредити	41000	42000	47000
4. Повернення позичок і кредитів банкам із процентами (2 + 3)	241000	242000	297000

В процесі впровадження програми підвищення ефективності використання капіталу пропонується наступна схема повернення запозичених джерел фінансування. Умовою вчасного повернення запозиченого капіталу є поступове збільшення обсягів виробництва і реалізації продукції підприємства, за рахунок впровадження всіх етапів програми ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

В наступному розділі треба визначити доцільність реалізації програми та визначення економічної ефективності інвестування в організаційно-технічні та економічні заходи програми ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Для визначення ефективності інвестиційного проекту використовуються показники, що широко застосовуються в міжнародній практиці. Це чиста теперішня вартість (NPV), внутрішня норма доходності (IRR), індекс доходності (PI) і строк окупності (PP). Методологія їх розрахунків базується на оцінці поточної вартості майбутніх грошових потоків проекту.

Чистий дисконтований дохід (NPV) - це різниця між приведеним до початкового моменту часу грошовим потоком із наростаючим підсумком на кінець терміну реалізації проекту та сумою наведеної до початкового моменту часу загальної величини інвестованих коштів.

Розраховуємо чистий приведений дохід:

$$NPV = \sum_{k=1}^n \left(\frac{CF_t}{(1+i)^t} \right) - \sum_{k=0}^n \left(\frac{IC_t}{(1+i)^t} \right) \quad (1)$$

де CF_t – грошовий потік t -го року програми;

IC_t – інвестиційні витрати на проект;

i - ставка дисконтування

$$i = \gamma + \tau \quad (2)$$

де γ - норма прибутку (10 %)

τ - прогнозований темп інфляції (9 %) $i = 0,20 + 0,9 = 0,29$

Проект амортизаційних відрахувань при середньозваженій річній нормі амортизації на рівні 12 % та прогнозований обсяг реалізації наведено в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12 – Проект амортизаційних відрахувань та прогнозований обсяг чистого прибутку, тис. грн.

Рік	Амортизація	Чистий прибуток	Грошовий потік
2019	610,4	0	610,4
2020	680,77	740	1420,8
2021	770,02	1200	1970
2022	860,26	1900	2760,3
2023	540,2	2400	2940,2
2024	470,4	3100	3570,4
2025	360,12	3500	3860,1

Дисконтування сум грошових потоків проводимо в таблиці 3.13.

Таблиця 3.13. Визначення економічної ефективності поетка

Період	Грошовий потік, тис. грн.	Ставка дисконтування	Дисконтований грошовий потік, тис. грн.
2019	610,4	0,9091	554,91
2020	1420,8	0,8264	1174,12
2021	1970	0,7513	1480,08
2022	2760,3	0,683	1885,26
2023	2940,2	0,6209	1825,57
2024	3570,4	0,5644	2015,13
2025	3860,1	0,4871	1880,26
Усього		-	10815,34

Розраховуємо чистий приведений дохід:

$$NPV = \sum_{k=1}^n \left(\frac{CF_t}{(1+i)^t} \right) - \sum_{k=0}^n \left(\frac{IC_t}{(1+i)^t} \right) = 10815,34 - 5800,00 = 5015,34 \text{ грн.}$$

Якщо чистий дисконтований дохід інвестиційного проекту є додатнім, то проект є ефективним при даних прогнозованих коефіцієнтах дисконтування та інфляції, а отже можна розглядати питання про його прийняття до фінансування. Чим більше приведений дохід, тим ефективнішим є проект. В нашому випадку ЧДД є додатнім, отже проект реінвестування є ефективним.

Індекс прибутковості (PI) - це критерій ефективності проекту, що визначається як відношення суми величин грошового потоку, наведених до початкового моменту часу, до суми значень загальної величини інвестованих коштів, також наведених до початкового моменту часу. На відміну від чистого приведенного доходу, індекс прибутковості є відносною величиною і характеризує прибутковість інвестицій, тобто в скільки разів надходження від реалізації проекту перевищують затрати на проект. Як і ЧДД, індекс прибутковості залежить від величини встановлених коефіцієнтів дисконтування та інфляції.

Індекс доходності визначається за наступною формулою:

$$PI = \frac{\sum_{k=1}^m \left(\frac{CF_t}{(1+i)^t} \right)}{\sum_{k=0}^n \left(\frac{CF_t}{(1+i)^t} \right)} = 10815,34 / 5800,00 = 1,864$$

Індекс прибутковості тісно пов'язаний із ЧДД, а саме: якщо ЧДД є додатнім, то індекс доходності > 1 , та навпаки. На відміну від ЧДД, індекс прибутковості відносним показником.

В нашому випадку індекс доходності > 1 , проект є прибутковим.

Період окупності (PP) це інтервал часу від початку реалізації проекту, за нош досягається рівність сумарних надходжень від реалізації проекту та сумарних витрат на проект, та за межами якого наведений прибуток залишається додатнім.

Строк окупності вказує кількість років, потрібних для відшкодування інвестицій у проект із чистих сумарних доходів проекту. Строк окупності рекомендується визначати з використанням дисконтування шляхом порівняння інвестицій із кумулятивним дисконтованим грошовим потоком.

Розраховуємо період окупності:

$$PP = \frac{n}{PI} = 7 / 1,864 = 3,75 \text{ років (3 роки і 270 днів)}$$

Прийнятне значення періоду окупності проекту залежить від довжини періоду, протягом якого виконується проект. Слід відмітити, що даний показник не відображає ефективності проекту, оскільки в ньому не враховуються прибутки, що отримуються за межами періоду окупності. Тому можна користуватись тільки як обмежувальним критерієм. Тобто, якщо період окупності деякого проекту перевищує встановлений інвестором період, то проект вважається неприйнятним для фінансування.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Тема кваліфікаційної роботи бакалавра є актуальною з огляду на те, що впровадження в економіку країни ринкових методів господарювання і конкуренції потребує від підприємств підвищення ефективності їх діяльності. Ефективність діяльності підприємства значною мірою залежить від обраної стратегії формування капіталу підприємства та ефективного його використання. Її важливою складовою є ефективне формування, використання, оптимізація структури капіталу, оскільки саме цього залежить результат діяльності на підприємстві та його стан у майбутньому.

З точки зору історичної еволюції виділяють три основні підходи до його формування: 1. Капітал як грошовий фактор – гроші є основним чинником виробництва, фундаментом економічного прогнозування і головним інструментом економічної політики держави; 2. Капітал як матеріально-речовинний ресурс. Відповідно до цього підходу капітал – це цінності та послуги, за допомогою яких створюється новий дохід. Макроекономічна природа капіталу проявляється у вигляді фінансово-грошового сектора економіки; 3. Капітал як виробничі відносини. Капітал визначається як відносини, які витікають з монополізації власності на засоби виробництва в руках підприємців і відсутність таких у робітників.

В кваліфікаційній роботі бакалавра обгрунтовано підходи до трактування економічної сутності капіталу підприємства різними дослідниками.

Розглядаючи економічну сутність капіталу підприємства, необхідно виділити такі його характеристики, як а) капітал підприємства є основним фактором виробництва; б) капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, які приносять дохід; в) капітал є головним джерелом формування добробуту його власників; г) капітал підприємства є головним вимірником його ринкової вартості; д) динаміка капіталу підприємства є найважливішим барометром ефективності його господарської діяльності.

Капітал підприємства характеризується не тільки своєю багатоаспектною сутністю, але й багатоманітністю форм, в яких він виступає. В випускній роботі наведена багатокритеріальна класифікація капіталу підприємства.

Доведено, що процес формування капіталу підприємства базується на основі таких принципів як урахування перспектив розвитку господарської діяльності; забезпечення відповідності обсягу залученого капіталу до обсягу формуючих активів підприємства; забезпечення мінімізації витрат для формування капіталу із різноманітних джерел; забезпечення високо ефективного використання капіталу в процесі господарської діяльності; забезпечення оптимальності структури капіталу з позиції ефективного його функціонування.

Капітал підприємства формується за рахунок власних та власних та позикових коштів. В роботі дана детальна характеристика складових власного та позикового капіталу, джерел їх формування, позитивних та негативних особливостей.

Система показників капіталу повинна формуватися в трьох основних напрямках а) показники джерел формування капіталу; б) показники функціонуючого капіталу; в) показники результатів функціонування капіталу. Досліджено склад показників капіталу та методика їх розрахунку.

В системі дослідження ефективності використання капіталу можна виділити дві групи показників – основні та допоміжні. До основних показників можна віднести наступні групи аналітичних фінансових коефіцієнтів: коефіцієнти оцінки капіталовіддачі; коефіцієнти оцінки капіталомісткості; коефіцієнти оцінки тривалості одного обороту; коефіцієнти оцінки рентабельності капіталу.

До допоміжних показників можна віднести показники стану та співвідношення капіталу.

Правильно обрана стратегія управління капіталом на підприємстві є запорукою його ефективного функціонування. Важливою складовою стратегії є

оптимізація структури капіталу. Описані основні завдання та етапи оптимізації структури капіталу та методи оптимізації структури капіталу.

У практичній частині роботи було досліджено стан, визначенні проблеми та перспектив розвитку пивоварної промисловості України, дана характеристика організаційно-правовимі основам функціонування ПрАТ «Фірма «Полтавпиво», проведено аналіз основних економічних та фінансових показників діяльності підприємства за 2017-2019 роки.

Результати аналізу економічних та фінансових показників діяльності ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за 2017-2019 рр. дають можливість зробити висновок, що господарська та фінансова діяльність ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за значеннями показників має позитивну тенденцію, зокрема:

– у 2019 році порівняно з 2017 роком середня вартість сукупного капіталу збільшилася на 19483,5 тис. грн., або на 12,0%, а в порівнянні з 2018 роком його вартість збільшилася на 10953,5 тис. грн. або на 6,4%. Середня вартість власного капіталу у порівнянні з 2017 роком збільшилась на 30608 тис. грн., або на 33,4%; у порівнянні з 2018 роком збільшилась на 23210,5 тис. грн. або на 23,4%;

– середньорічна вартість основних засобів також збільшилася у 2019 році в порівнянні з 2017 роком на 19293,5 тис. грн., або на 95%, а у порівнянні з 2018 зросла на 8880 тис. грн. або 4,1%;

– показник фондівіддачі основних засобів має стабільну тенденцію до зростання та пряму залежність між зростанням обсягів виробництва продукції та середньою вартістю основних фондів – у 2017 році цей показник був на рівні 1,69 грн./грн., у 2018 році – 1,77 грн./грн., а у 2019 році – 1,81 грн./грн.;

– чисельність працівників підприємства у 2019 році порівняно з 2017 роком збільшилась на 12 осіб, а з 2018 роком – на 11 осіб, а чисельність робітників у 2017 році становила 248 осіб, у 2016 році – 254 осіб, а у 2017 році – 261 особа;

– на підприємстві поступово зростає продуктивність праці, як працівників, так і робітників. У 2019 році продуктивність праці 1 працівника

складала 1442,2 тис.грн., на 154,5 тис.грн. або на 12,0% вище, ніж у 2017 році та на 48,6 тис.грн. або на 3,5% вище ніж у 2018 році;

– у 2017 році підприємство отримало валовий прибуток у розмірі 57739 тис. грн., а у 2018 році – 78639 тис. грн., а у 2019 році – 101709 тис. грн. Підприємство у 2017 році отримало чистий прибуток у розмірі 1595 тис.грн., у 2018 – 16628 тис.грн. або майже в 10разів більше, в 2019 році – 29718 тис.грн.;

– у 2019 році рентабельність продажу в порівнянні з 2017 роком збільшилась з 0,64% до 11,61% або на 10,24%, у порівнянні з 2018 роком – на 4,68%, рентабельність активів в 2019 році порівнянно з 2017 роком збільшилась на 19,6%, а порівняно з 2018 роком – на 8,7%; рентабельність власного капіталу збільшилась відповідно на 22,6% та 7,5%.

Узагальнюючи результати аналізу економічних та фінансових показників діяльності ПрАТ «Фірма Полтавпиво» за 2017-2019 рр. можна зробити висновок, що господарська та фінансова діяльність ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за значеннями показників має позитивну тенденцію в 2019 році порівняно з 2017 і 2018 роками. В цілому стан підприємства задовільний, у даний час воно функціонує нормально та отримує прибуток.

. В роботі було проведено аналіз складу та структури капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво». Протягом аналізованого періоду частка власного капіталу у загальній його структурі збільшилася на 18,7% та відбулося відповідне зменшення частки позикового капіталу. Фінансовою основою діяльності підприємства є сформований ним власний капітал. Динаміка зміни розміру власного капіталу підприємства та його структури за аналізований період результати свідчать про значне збільшення розміру власного капіталу підприємства протягом аналізованого періоду – на 46421 тис. грн. або 51,2% в основному за рахунок його дооцінки.

Аналіз динаміки позикового капіталу підприємства надав можливість виявити зменшення його розміру за аналізований період на 24514 тис. грн. або 31,2%. Позиковий капітал ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» формуються головним чином за рахунок інших поточні зобов'язання. Аналіз капіталу ПрАТ «Фірма

«Полтавпиво» показав, що ефективність використання капіталу є задовільною. Показники рентабельності свідчать про прибутковість капіталу.

На основі детального аналізу економічних, технічних та фінансових показників ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» за 2017-2019 роки, сформовано основні принципи підвищення ефективності використання капіталу підприємства, а саме:

- орієнтація на розвиток підприємства в інноваційному ключі;
- формування капіталу підприємства на комплексному вирішенні проблеми стану основних фондів, підвищення ефективності обігу власного та залученого капіталу, зростання рівня конкурентоспроможності;
- створення умов для розвитку та використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу у виробництві безалкогольних напоїв та пива;
- постійний пошук внутрішніх та зовнішніх джерел фінансових ресурсів для забезпечення програми розвитку ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»;
- розвиток логістичної інфраструктури;
- підготовка висококваліфікованих робітників;
- прийняття ринкових вимог та ринкових умов як пріоритетних критеріїв при оцінці стратегічних і тактичних заходів;
- функціонування в межах наявних ресурсів і не створення умов для погіршення фінансового стану ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

Для підвищення ефективності використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво» була розроблена програма формування та використання капіталу підприємства, дана оцінка доцільності та ефективності залучення джерел фінансування програми формування та використання капіталу ПрАТ «Фірма «Полтавпиво».

ГЛОСАРІЙ

Активи – ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Активи оборотні (поточні) – сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговують поточний господарський процес і які повністю споживаються протягом одного операційного (виробничо-комерційного) циклу.

Активи фінансові – групи активів підприємства у формі готівкових грошових коштів та різних фінансових інструментів.

Активи чисті – сукупність майнових цінностей (активів) підприємства, які сформовані за рахунок власного капіталу.

Амортизація – систематичний розподіл вартості активу, яка амортизується, протягом строку корисного використання активу; процес поступового перенесення вартості основних засобів і нематеріальних активів на вартість новоствореного продукту, який відшкодовує їх фізичне і моральне зношення. Здійснюється шляхом включення амортизаційних відрахувань в операційні витрати підприємства.

Амортизаційні відрахування – відрахування частини вартості основних засобів і нематеріальних активів з метою відшкодування їх зносу.

Амортизаційна політика – складова частина загальної політики підприємства щодо формування власних фінансових ресурсів, яка полягає в управлінні формуванням і використанням амортизаційних відрахувань. Основу амортизаційної політики складає застосування різних методів амортизації основних засобів, в тому числі обґрунтування строків корисної експлуатації об'єкта основних засобів та його ліквідаційної вартості в кінці цього строку.

Баланс – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Валовий прибуток (збиток) – прибуток (збиток) підприємства, що визначається відрахуванням з доходу (виручки) від реалізації продукції непрямих податків (податку на додану вартість, акцизного збору), інших відрахувань з виручки та собівартості реалізованої продукції.

Вартість, яка амортизується – собівартість активу (або інша сума, що замінює його собівартість у фінансових звітах) за вирахуванням його ліквідаційної вартості.

Вексель переказний (тратта) – розрахунковий документ, який регулює вексельні відносини трьох сторін: кредитора (трасата), боржника (трасата) і отримувача платежу (ремітента).

Вексель простий (соло-вексель) – письмове безумовне зобов'язання (боргова розписка) встановленої форми, що дає право її власнику вимагати сплати визначеної у векселі суми у відповідний строк і у відповідному місці.

Виробничі запаси – це вартість запасів сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, комплектуючих виробів, запасних частин, тари, будівельних матеріалів та інших матеріалів, призначених для використання протягом нормального операційного циклу.

Витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за виключенням зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу між власниками).

Власний капітал – частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Готівкові розрахунки – платежі готівкою між підприємствами, підприємцями і фізичними особами за реалізовану продукцію (товари,

виконані роботи, надані послуги) і за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Готова продукція – запаси виробів на складі, обробку яких закінчено і які пройшли випробовування, прийом, укомплектування згідно з умовами договорів та відповідними технічними умовами і стандартами. Продукція, що не відповідає наведеним вимогам, показується як незавершене виробництво.

Грошові кошти – готівка, кошти на банківських рахунках і депозити до запитання.

Грошовий потік підприємства – це сукупність розподілених у часі надходжень і виплат коштів, генерованих його господарською діяльністю.

Гудвіл – нематеріальний актив у вигляді ділової репутації підприємства, що виникає внаслідок кращих управлінських рішень, домінуючої позиції на ринку товарів (робіт, послуг), новітніх технологій тощо. Вартісна оцінка гудвілу визначається різницею між ринковою і балансовою вартістю підприємства, як цілісного майнового комплексу.

Дебіторська заборгованість за виданими авансами – аванси, надані іншим підприємствам в рахунок наступних платежів.

Дебіторська заборгованість за нарахованими доходами – це сума нарахованих дивідендів, процентів, роялті та інших, які повинні надійти.

Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги – заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію, виконані роботи і надані послуги (крім заборгованості, яка забезпечена вексями).

Декапіталізація – вилучення частини власного капіталу підприємства (в т.ч. частини отриманого прибутку) на цілі, не пов'язані з розвитком підприємства.

Деномінація акцій – зменшення номінальної вартості акцій акціонерного товариства, яке здійснюється з метою приведення у відповідність номінальної вартості випущених в обіг акцій з величиною статутного фонду в разі його зменшення.

Депозитний рахунок – рахунок, який відкривається установою банку на певний конкретний строк або без визначеного строку (до запитання) для зберігання грошових коштів юридичних і фізичних осіб.

Дивіденди – частина чистого прибутку акціонерного товариства, яка підлягає розподілу та нарахуванню акціонерам пропорційно до вартості акцій, що їм належать; це також сума доходу на одну акцію. За акціями одного типу та класу нараховується однаковий розмір дивідендів. Товариство виплачує дивіденди виключно грошовими коштами.

Дисконтна ставка (ставка дисконтування) – коефіцієнт, що застосовується для переведення прогнозованих майбутніх грошових потоків у їх поточну (теперішню) вартість. Її розмір визначається розрахунково і залежить від можливого рівня доходності за альтернативними варіантами інвестиційних вкладень капіталу.

Дисконтування вартості – процес приведення до теперішньої вартості грошових надходжень і видатків майбутніх періодів.

Довгострокові фінансові інвестиції – це фінансові інвестиції з терміном більше одного року, а також всі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізованими в будь-який момент. В цій статті балансу виділяють окремо фінансові інвестиції, які враховуються за методом участі в капіталі.

Доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до збільшення власного капіталу підприємства (за виключенням збільшення капіталу за рахунок внесків власників).

Еквіваленти грошових коштів – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які можуть бути вільно конвертовані у відому суму грошових коштів і мають незначний ризик щодо зміни вартості.

Ефект фінансового важеля – приріст рентабельності власних засобів, одержаний завдяки використанню кредитних джерел фінансування.

Залишкова вартість основних засобів – початкова або відновна вартість основних засобів з вирахуванням суми зносу за весь період експлуатації.

Запаси – активи, які зберігаються для продажу, перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва, призначені для споживання у виробничому процесі чи при наданні послуг, а також для забезпечення потреб управління підприємством.

Зобов'язання – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди.

Інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів.

Інвестиційний селенг – угода, що передбачає передання власником прав на користування будь-якими видами майна, цінних паперів, продуктів інтелектуальної праці за визначену плату.

Ліквідність активів – характеристика окремих видів активів підприємства за їх здатністю до швидкого перетворення в грошову форму без суттєвих втрат своєї балансової вартості.

Нематеріальні активи – немонетарні активи, які не мають матеріальної форми: довгострокові вкладення в придбання прав на об'єкти промислової і інтелектуальної власності, а також інших майнових прав (на землю, місце на біржі тощо).

Необоротні активи – активи, термін корисного використання яких більше одного року або більше одного виробничого циклу (якщо останній перевищує один рік).

Нерозподілений прибуток – це частка прибутку підприємства, отримана в результаті діяльності в попередні періоди, яка не була спрямована на виплату дивідендів власникам підприємства чи поповнення інших

складових власного капіталу підприємства (резервного капіталу, статутного капіталу).

Оборотні активи – грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи використання протягом одного року або одного операційного циклу, в тому числі запаси товарно-матеріальних цінностей, запаси готової продукції, незавершене виробництво.

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інша діяльність, яка не належить до фінансової чи інвестиційної діяльності.

Операційний цикл – проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції (товарів, послуг).

Основні засоби – матеріально-майнові цінності, які підприємство утримує з метою їх використання в процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам протягом тривалого періоду (більше одного року або одного операційного циклу, якщо він більший за рік) як у сфері матеріального виробництва, так і у невиробничій сфері. В балансі підприємства відображують як власні, так і отримані на умовах фінансового лізингу об'єкти основних засобів та орендовані цілісні майнові комплекси.

Плече фінансового важеля – характеризує силу впливу фінансового важеля і є співвідношенням між залученими і власними засобами.

Поточні зобов'язання – зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Прибуток – грошовий вираз вартості реалізованого чистого доходу, основна форма грошових накопичень господарюючих суб'єктів, а також сума, па яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

Прибуток від операційної діяльності – прибуток (збиток) від основної діяльності (реалізації продукції, товарів, робіт, послуг) та іншої операційної

діяльності (реалізація оборотних активів і іноземної валюти; доходи від операційної оренди активів, операційних курсових різниць, списання кредиторської заборгованості; одержані (визнані) штрафи, пені, неустойки; відшкодування раніше списаних активів; одержані гранти, субсидії; дохід від безоплатно одержаних оборотних активів; втрати від псування цінностей і знецінення запасів).

Поставка товарів (при визначенні об'єкта оподаткування податком на додану вартість) – будь-які операції, що здійснюються згідно з договорами купівлі-продажу, міни та іншими цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу прав власності на такі товари (за компенсацію чи безоплатно), а також операції з передачі майна орендодавцем (лізингодавцем) на баланс орендаря (лізингоотримувача) згідно з договорами фінансової оренди (лізингу) або поставки майна згідно з будь-якими іншими договорами, умови яких передбачають відстрочення оплати та передачу права власності на таке майно не пізніше дати останнього платежу.

Собівартість запасів – усі витрати на придбання, доставку, переробку запасів і приведення їх у стан, в якому вони знаходяться.

Сума до покриття постійних витрат (маржинальний прибуток) – чиста виручка від реалізації продукції з відрахуванням змінних витрат.

Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість у її погашенні боржником.

Теперішня вартість (грошових потоків) – вартість, визначена шляхом зворотного перерахунку (дисконтування) вартості грошових надходжень і видатків майбутніх періодів.

Участь в капіталі інших підприємств – володіння пакетом акцій іншого підприємства в розмірі більше 25% його статутного (зареєстрованого) капіталу, що забезпечує реальну участь власника пакету акцій в управлінні підприємством, яке емітувало акції.

Фінансова діяльність – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

Фінансові інвестиції – активи у формі цінних паперів, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора.

Фінансовий механізм підприємства – система управління фінансами, призначена для організації взаємодії фінансових відносин і грошових фондів з метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати діяльності підприємства.

Фінанси підприємства – економічні відносини, що пов'язані з рухом грошових потоків, формуванням, розподілом та використанням доходів і грошових фондів суб'єктів господарювання в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Фінансове планування – процес розробки системи фінансових планів і планових (нормативних) показників по забезпеченню поточної діяльності і потреб розвитку підприємства необхідними фінансовими ресурсами і підвищенню ефективності його фінансової діяльності в майбутніх періодах.

Чистий оборотний капітал підприємства – визначається різницею між балансовою вартістю оборотних активів і поточними зобов'язаннями на дату балансу.

Чистий прибуток – частина прибутку підприємства, що залишається після сплати податку на прибуток.

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості – сума дебіторської заборгованості (за якою вона включається до активів) після вирахування суми сумнівних та безнадійних боргів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»: Закон України // Нормативні акти з фінансів, податків, страхування та бухгалтерського обліку. – 2017. - № 8.
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України // Збірник нормативних актів із реформування бухгалтерського обліку в Україні. – К., 2017.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999р. №87 // ІАС «Парус-Україна». – 2000.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.2009р. №87 // ІАС «Парус-Україна». – 2010.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.2009р. №87 // ІАС «Парус-Україна». - 2010.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 №87 // ІАС «Парус-Україна» – 2000.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 5 «Звіт про власний капітал», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999р. №87 // ІАС «Парус-Україна». – 2000.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15. Доход // Збірник нормативних актів з реформування бухгалтерського обліку в Україні. – К., 1999. – 43 с.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16. Витрати // Збірник нормативних актів з реформування бухгалтерського обліку в Україні. – К., 1999. – 43 с.

10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток» // ІАС “Парус-Україна” – 2000.
11. Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова К.Я. Фінансова діяльність підприємства: Підручник. – К.: Либідь, 2018. – 206 с
12. Бандурка А.М., Червяков И.М., Посылкина О.В. Финансово-экономический анализ. – Х.: Ун-т внутр.дел, 2005.
13. Банкрутство і санація підприємства: теорія й практика кризового управління / Т.С. Клебанова, О.М. Бондар та ін./ За ред. О.В. Мозенкова. – Х.: ВД „ІНЖЕК”, 2003.
14. Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – 2-ге вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2007. – 592 с.
15. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента в 2-х томах. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2009.
16. Бланк И.А. Управление денежными потоками. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002.
17. Бланк И.А. Словарь – справочник финансового менеджера. – К.: Ника – Центр, 2004. – 478с.
18. Болюх М.А., Горбатюк М.І. Збірник задач із курсу „Економічний аналіз”. – К.: КНЕУ, 2002.
19. Бутинець Ф.Ф., Мних Є.В., Олійник О.В. Економічний аналіз. Практикум. – Житомир: ЖІТІ, 2010.
20. Вартісні і структурні характеристики оборотного капіталу вітчизняних підприємств / В.В.Баліцька // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – №12. – С.31-37.
21. Глівенко С.В., Соколов М.О., Теліженко О.М. Економічне прогнозування: Навч. посібник. - 3-є видання, доп. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007.
22. Глущенко В.В., Глущенко Н.Н. Финансы, финансовая политика. Маркетинг, менеджмент. – К., 2008 – 416 с.

23. Головка Т. Методика аналізу фінансової звітності підприємства. – К.: Компас, 2017.
24. Гончаров А.Б. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2013. – 240 с.
25. Грідчина М.В. Фінансовий менеджмент: Курс лекцій. – К., 2016. – 158 с.
26. Грідчина М.В. Корпоративні фінанси: Навчальний посібник. – К.: МАУП, 2002. – 232 с.
27. Грідчина М.В. Управління фінансами акціонерних товариств: Навч. посіб. – К: А.С.К., 2005. – 384с.
28. Джерела формування оборотного капіталу / О.В.Попазова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2018. – №1. – С.275-279.
29. Економіка підприємства: Навч. посіб. / І. М. Бойчик, П. С. Харів, М. І. Хопчан. – Львів, 2009.
30. Економіка підприємства: Підр. // За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид. 2-е, перероб. та доп.- К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
31. Економіка підприємства / Л.І.Шваб. 2-е вид. – К.: Каравела, 2015. – 568 с.
32. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.1 / Редкол.: С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.
33. Економічна сутність управління оборотним капіталом / О.В.Попазова // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – №5. – С.33-36.
34. Економічний аналіз / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський та ін. / За ред.М.Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2001.
35. Економічний аналіз фінансово-господарської діяльності: Навч. посібник / За ред. Ж.К. Нестеренка, А.В. Черепа, 2005р. - 123с.
36. Економічний аналіз / За ред. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП „Рута”, 2003.

37. Економічний словник-довідник // За ред. док. екон. наук, проф. С.В.Мочерного. - К.: Феміна, 2005. – 368с.
38. Заруба О.Д. Основи фінансового аналізу та менеджменту: Практичний посібник. – К., 2015.
39. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу. – К.: Знання-Прес, 2008.
40. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – 2-ге вид., стереотип.К.: МАУП, 2011. – 152 с.
41. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент. – К., 2016. – 531 с.
42. Кононенко О. Аналіз фінансової діяльності. – 3-є видання. – Х.: Фактор, 2005. – 156 с. 31.
43. Количественные методы финансового анализа: Пер с англ. // Под ред. С.Дж. Брауна и М.П. Крицмена. – М.: ИНФРА-М, 2004.
44. Комаринський А., Яремчук І. Фінансово-інвестиційний аналіз. – К., 2006.
45. Кононенко О. Читаем финансовую отчетность. – Х.: Фактор, 2000.
46. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств. – К.: Знання, 2010.
47. Круш П.В., Клименко О.В., Подвігіна В.І., Гулевич В.О. Капітал, основні та оборотні засоби підприємства. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2018. – 328
48. Кудряшов В.П. Фінанси: Навчальний посібник. Х., 2002. – 351 с.
49. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання. – К.: КНЕУ, 2017.
50. Маркс К. Капітал / М.:Издательство политической литературы.- 1983-т.1-178 с.
51. О. В. Майборода, С. Ю. Хлопкова. Оптимізація структури капіталу та його вплив на фінансовий потенціал / О. В. Майборода, С. Ю. Хлопкова // - Ефективна економіка № 12, 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/94.pdf
52. Матюшенко І.Ю. Основи фінансового менеджменту. – К., 2003.

53. Міщенко А.П. Стратегічне управління: Навч. посіб. – К.: «Центр навчальної літератури», 2004. – 336 с.
54. Мних Є.В. Економічний аналіз. – К.: Центр навчальної літератури, 2033.
55. Мец В.О. Економічний аналіз: Збірник практичних завдань і тестів за даними П(С)БО. – К.: КНЕУ, 2001.
56. Особливості визначення потреби підприємства в оборотному капіталі / О.В.Лиса // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2019. – №6. – С.180-182.
57. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання. – Тернопіль: Економічна думка, 2011.
58. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємства. – К.: КНЕУ, 2012. – 571 с.
59. Ришар Жак. Аудит и анализ хозяйственной деятельности предприятия. – М.: ИО «ЮНИТИ», 2007.
60. Серединська В.М., Загорна О.М., Федорович Р.В. Теорія економічного аналізу. – Тернопіль: Економічна думка, 2002.
61. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз діяльності промислового підприємства. – Львів: ЛБУНБУ, 2010.
62. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2033. – 554 с.
63. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посібник.- К.: КНЕУ, 2013. - 412 с.
64. Томас П. Карлин, Альберт Р. Макмин. Анализ финансовых отчетов (на основе ГААР). – М.: Инфра –М, 2000.
65. Фінансовий аналіз: техніка розрахунків та моделювання економічних ситуацій / І.В. Алексєєв, А.С. Мороз та ін. – Львів: Вид-во «Бескид Біт», 2013.
66. Фінансовий аналіз (для самостійного вивчення дисципліни) / О.С. Павловська та ін. – К.: КНЕУ, 2002. 77.

67. Фінанси підприємств: Підручник / А.М.Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д.Буряк та ін. – К.:КНЕУ, 2004. – 546с.
68. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. / Слав'юк Р.А. – К.: Центр навчальної літератури, 2014. – 460с.
69. Фінанси підприємств: Навчальний посібник / Зятковський В.І. – К.: Кондор, 2003, - 364с.
70. Финансы предприятий: Текст лекций. – К.: Международный университет финансов, 2008. – 300 с.
71. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз. – Житомир: ЖІТІ, 2016.
72. Черванов Д.М., Рейкова Л.Д., Менеджмент інноваційної-інвестиційного розвитку підприємства України К: Знання, КНУ ім. Тараса Шевченка 2009. - 514 с.
73. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: Навч. посібник. – К.: Знання-Прес, 2002.
74. Шиян Д.В., Строченко Н.І. Фінансовий аналіз: Навч. посібник. – К.: Видавництво АСК, 2013. – 240 с.
75. Шеремет А. Д., Негашев Е.В. Методика фінансового аналізу. – М.: Инфра-М, 2009.